

Jaarverslag 2015

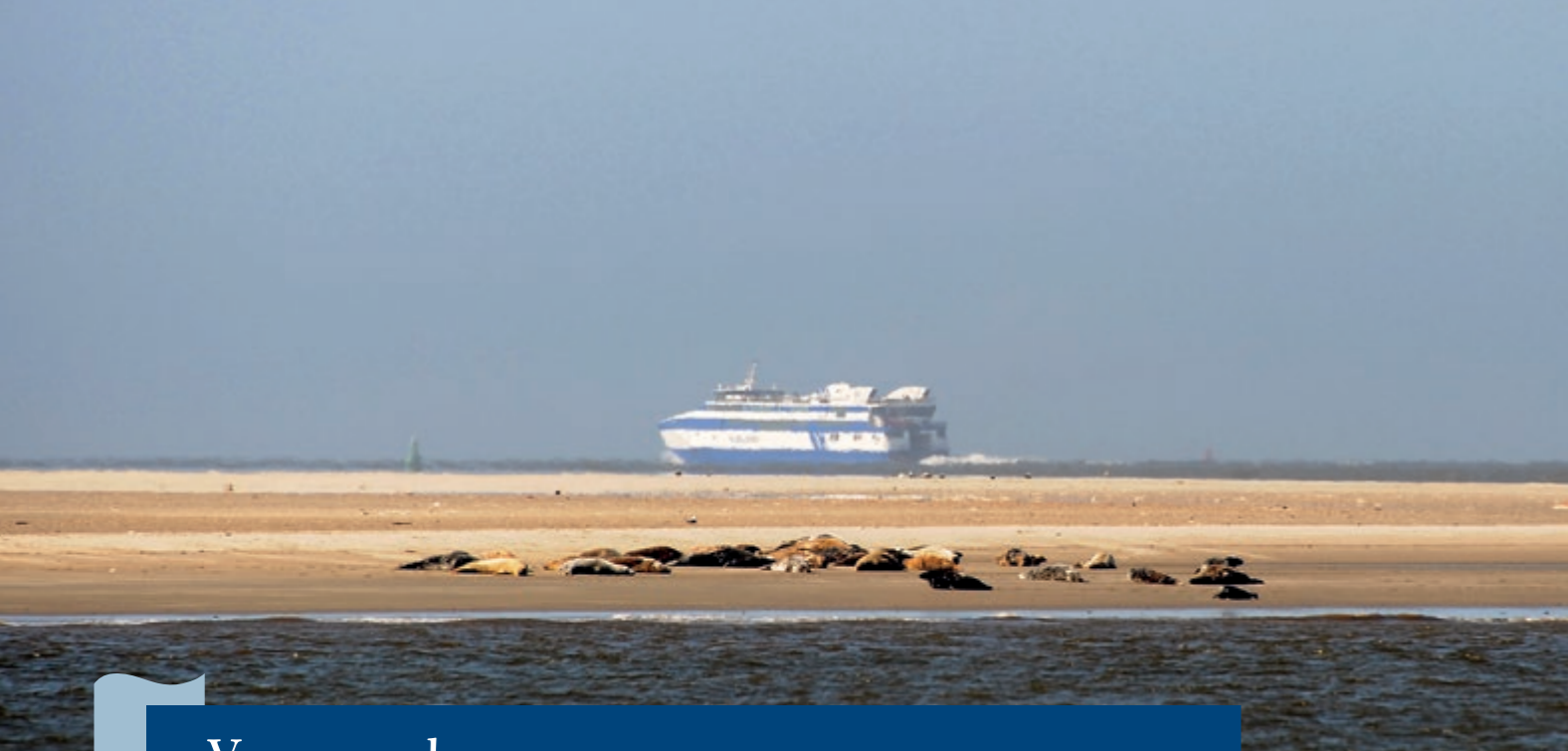

Jaarverslag 2015

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	6
1. Inleiding.....	7
2. Programmaverantwoording: Waddenfonds in cijfers	9
3. Programmaverantwoording: Projecten.....	13
3.1 De gehonoreerde projecten.....	16
3.2 Verhouding economie/ecologie.....	24
3.3 In 2015 vastgestelde projecten	25
3.4 Waddenacademie	26
3.5 Monitoring.....	28
3.6 Programma naar een Rijke Waddenzee	29
4. Organisatie en uitvoering.....	30
5. Adviezen Kwaliteitscommissie	36
6. Programmeringsinstrumenten en kaderstelling.....	42
7. Voorlichting en publiciteit	44
8. Dagelijks bestuur formuleert ambities voor de toekomst	46
Bijlagen.....	51
Bijlage 1: Begrenzing Waddengebied zoals van toepassing voor het Waddenfonds.....	52
Bijlage 2: Tabel met gehonoreerde projecten in 2015, incl. projectbeschrijvingen.....	54
Bijlage 3: Tabel met projecten in beheer, incl. projectbeschrijvingen.....	64
Bijlage 4: Tabel met vastgestelde projecten, incl. projectbeschrijvingen	103

Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag 2015 van het Waddenfonds. Met het Waddenfonds werken wij aan gerichte investeringen die de kwaliteit van de economie en de natuur van het Waddengebied versterken.

Na de provinciale verkiezingen in maart 2015 is een nieuw Algemeen en Dagelijks Bestuur aangetreden. Naast de gebruikelijke openstellingen is het nieuwe bestuur het afgelopen jaar gestart met nieuwe manieren van subsidie verlenen, zoals de tender voor duurzame recreatie en toerisme. Verder wordt door de betrokken provincies Noord-Holland, Groningen en Fryslân gewerkt aan een investeringskader voor het Waddengebied. Met dit instrument kan het Waddenfonds nog gericht investeren en inzetten op meerjarige financiering van grote projecten.

Uitgangspunt blijft uiteraard de ongedeeldheid van het Waddengebied en de uitgangspunten zoals die zijn benoemd bij de oprichting van het Waddenfonds in 2007.

In het afgelopen jaar hebben wij kunnen investeren in twintig projecten. Deze projecten zijn, inclusief een toelichting, in dit jaarverslag opgenomen in een totaaloverzicht van alle gehonoreerde subsidieaanvragen vanaf de decentralisatie in 2012.

De verwachting voor komend jaar is dat wij doorgaan op de ingeslagen weg en zo met het Waddenfonds bijdragen aan duurzaam wonen, werken en recreëren in het Waddengebied.

Klaas Kielstra
Voorzitter van het bestuur van het Waddenfonds

1

Inleiding

Het Waddenfonds verstrekt subsidies voor investeringen in het Waddengebied. Hiermee wordt een duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap beoogd. Tegelijkertijd is het Waddenfonds er ook om een duurzame economische ontwikkeling te stimuleren.

De verantwoordelijkheid voor het Waddenfonds is per 1 januari 2012 overgedragen van de rijksoverheid aan de Waddenprovincies. De voorwaarden voor deze overdracht zijn vastgelegd in een bestuursakkoord dat op 14 september 2011 in Harlingen is ondertekend door de Minister van Infrastructuur en Milieu en de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland. Met dit bestuursakkoord is het beheer en de besteding van de middelen van het Waddenfonds een autonome en ondeelbare taak geworden van de Waddenprovincies. De Waddenprovincies hebben voor de uitvoering van deze taak het openbaar lichaam Waddenfonds opgericht op basis van de Wet gemeenschappelijke regelingen.

Het openbaar lichaam Waddenfonds is op 9 juni 2012 door middel van de vaststelling van de Gemeenschappelijke regeling Waddenfonds ingesteld. Vanaf 1 oktober 2012 zijn subsidieaanvragen in behandeling genomen. De subsidieaanvragen worden beoordeeld op basis van de openstellingsbesluiten, de subsidieverordening Waddenfonds en de jaarprogramma's. In 2015 was het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015' van kracht met daarin de vier hoofddoelen van het Waddenfonds als leidend principe:

- Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het Waddengebied;
- Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee;

2

Programmaverantwoording

Waddenfonds in cijfers

- Een duurzame economische ontwikkeling in het Waddengebied dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehouding in het Waddengebied en de direct aangrenzende gebieden;
- Het ontwikkelen van een duurzame kennishouding ten aanzien van het Waddengebied.

In de toenmalige Wet op het Waddenfonds was bepaald dat deze vier hoofd-doelstellingen nevensgeschikt zijn. Natuurwaarden, de economische structuur, een duurzame energiehouding en de ontwikkeling van kennis over het Waddengebied zullen in samenhang en evenwicht moeten worden ontwikkeld. Daarbij dient gestreefd te worden naar een gelijke verdeling tussen ecologische en economische investeringen in het Waddengebied.

In dit hoofdstuk wordt een financieel beeld geschetst van het Waddenfonds over 2015. De vermelde bedragen zijn afkomstig uit de jaarrekening 2015 van het Waddenfonds waarin het bestuur financiële verantwoording aflegt over het gevoerde beleid.

In het overzicht van baten en lasten van de jaarrekening van het Waddenfonds over 2015 zijn de baten en lasten en het financieel resultaat opgenomen (raming en realisatie). Bij de realisatie over 2015 gaat het onder andere om de volgende posten:

Baten	
Decentralisatie-uitkering (bijdrage Rijk):	€ 40.499.000
Rente:	€ 426.750
Vrijval projecten:	€ 5.387.161
Totaal baten:	€ 46.312.911
Lasten	
Beschikte subsidies:	€ 9.169.572
Waddenacademie:	€ 1.200.000
Monitoring:	€ 12.320
Ontwikkelbudget:	€ 150.000
Bezwaarschriften:	€ 0
Organisatiekosten:	€ 1.593.891
Totaal lasten:	€ 12.125.783
Saldo van baten en lasten	€ 34.187.128
Overloopreserve subsidieopenstellingen	€ -12.780.621
Gerealiseerd resultaat 2015 (toevoeging aan reserve)	€ 21.406.507

Resultaat

Het gerealiseerde resultaat is mede tot stand gekomen doordat het dagelijks bestuur in 2015 rekening heeft gehouden met het te ontwikkelen investeringskader. Daarom is in 2015 € 10 miljoen niet in openstellingen betrokken. Voorgesteld wordt om van het gerealiseerde resultaat € 10 miljoen toe te voegen aan de bestemmingsreserve majeure projecten (investeringskader) en het overige deel (ruim € 11,4 miljoen) toe te voegen aan de algemene reserve.

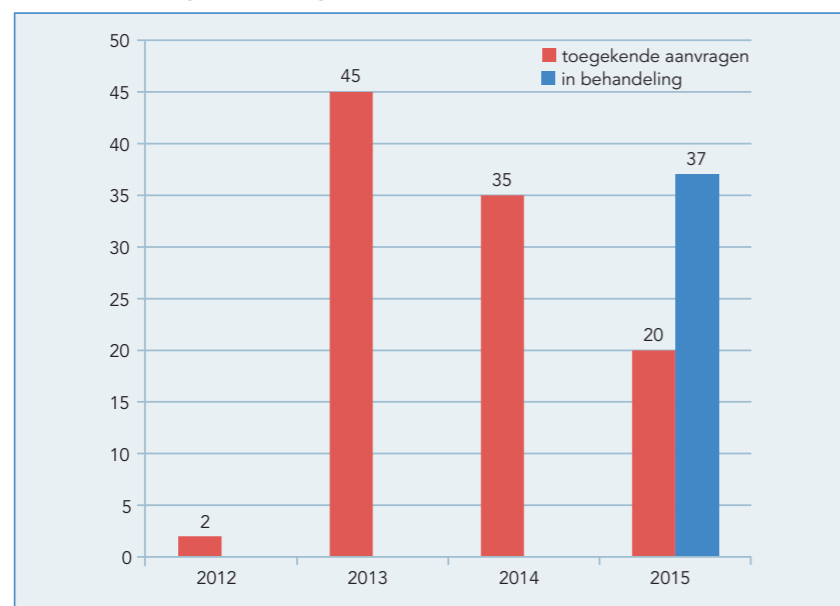
Beschikte subsidies

In 2015 is de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds gewijzigd waardoor flexibeler kan worden omgegaan met openstellingsperioden ten opzichte van het boekjaar. In 2015 was sprake van twee openstellingsperioden waarbij de indieningstermijnen voor de meeste thema's doorliepen tot in december. De beslissingen over de in het najaar ingediende aanvragen vinden plaats in 2016. Via de 'overloopreserve subsidieopenstellingen' zijn de bijbehorende budgetten van in totaal € 12,8 miljoen doorgeschoven naar 2016.

In hoofdstuk 3 wordt toegelicht aan welke projecten subsidie is toegekend en aan welke doelstellingen deze projecten bijdragen.

Grafiek 1 geeft de ontwikkeling van het aantal gehonoreerde projecten in de periode van 2012 tot en met 2015 weer. In 2015 zijn in totaal 20 subsidieaanvragen gehonoreerd¹. Met name door een verlengde openstelling voor een aantal thema's en de openstelling voor de tender 'Duurzame recreatie en toerisme' in de tweede helft van 2015, zijn nog 37 aanvragen in behandeling.

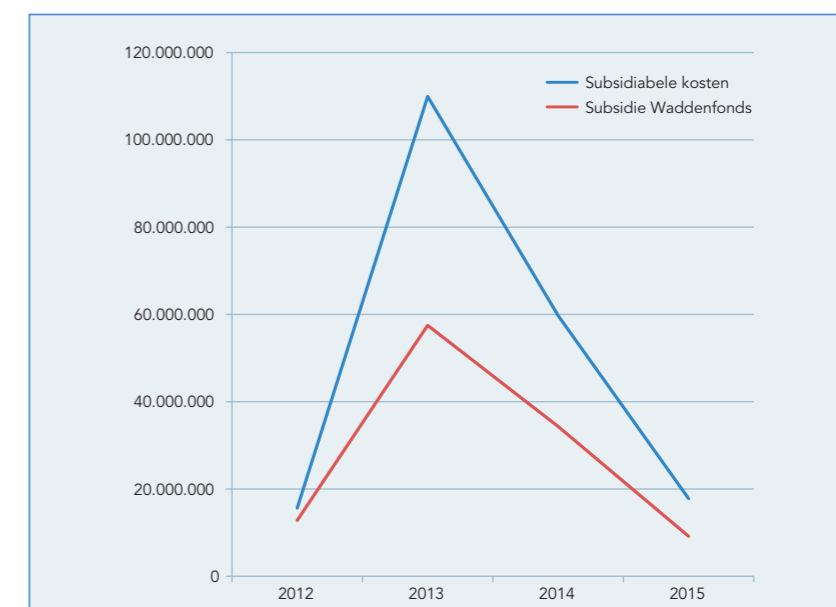
Grafiek 1: Ontwikkeling van het aantal gehonoreerde projecten (2012 t/m 2015)

Grafiek 2 toont de totale subsidiabele projectkosten en de totale bijdrage vanuit het Waddenfonds gedurende de periode 2012 t/m 2015. Uit de grafiek valt af

te leiden dat de verhouding tussen de totale bijdrage vanuit het Waddenfonds en de totale subsidiabele kosten door de jaren heen aanzienlijk kunnen variëren. Dit wordt veroorzaakt doordat de subsidiepercentages onder het gestelde maximum van 90%, sterk kunnen variëren, afhankelijk van de aard van de activiteiten. Naarmate subsidieaanvragers meer eigen middelen inbrengen en/of cofinanciering ontvangen voor hun projecten, zal de totale investering in het Waddengebied groter zijn. In 2015 is met een Waddenfondsbijdrage van € 9,2 miljoen een totale investering mogelijk gemaakt met een omvang aan subsidiabele projectkosten van € 17,8 miljoen.

Grafiek 2: Totale subsidiabele projectkosten en totale subsidie WF (2012 t/m 2015, bedragen in €)

Organisatiekosten

Ter ondersteuning van het bestuur van het Waddenfonds is medio 2012 een kleine uitvoeringsorganisatie ingericht. Deze bestaat uit: een directeur/secretaris, een programmamanager, controller, drie programmaregisseurs en secretariële ondersteuning. Overige substantiële organisatiekosten betreffen inhuur voor de beheerorganisatie, inhuur personeel van de provincie Fryslân voor ondersteunende diensten, inhuur van overige externe expertise, kosten werkplekken, huisvestingskosten en bureaunkosten.

De beheerfunctie werd tot 1 juli 2014 door de Dienst Landelijk Gebied uitgevoerd. Daarna is de uitvoering van deze functie overgenomen door de afdeling Subsidiezaken van de provincie Fryslân.

De overige ondersteunende diensten op het gebied van financiën, personeel, archief, informatie en juridische zaken zijn structureel ingehuurd van de provincie Fryslân (als gevolg van art. 9 bestuursakkoord).

¹ Hiervan had één project betrekking op een subsidieaanvraag uit 2014 die was aangehouden, omdat de beoordeling nog niet was afgerond.

De uitvoeringsorganisatie is ingericht met het uitgangspunt dat de totale organisatiekosten maximaal 5% van het gemiddelde van de rijks(jaar)dotaties tot het einde van de looptijd van het Waddenfonds (2026) mogen bedragen. Het jaarlijks budget voor bedrijfsvoeringskosten bedraagt daarmee € 1.750.000,-. Daarbij geldt als uitgangspunt dat sober moet worden omgegaan met het beschikbare budget. Daarnaast is bepaald dat bij onderbesteding het resterend saldo aan de Algemene Reserve wordt toegevoegd. In 2015 zijn de uitgaven op de post organisatiekosten uitgekomen op € 1.593.891,-.

De teamleden van de uitvoeringsorganisatie van het Waddenfonds

Programmaverantwoording

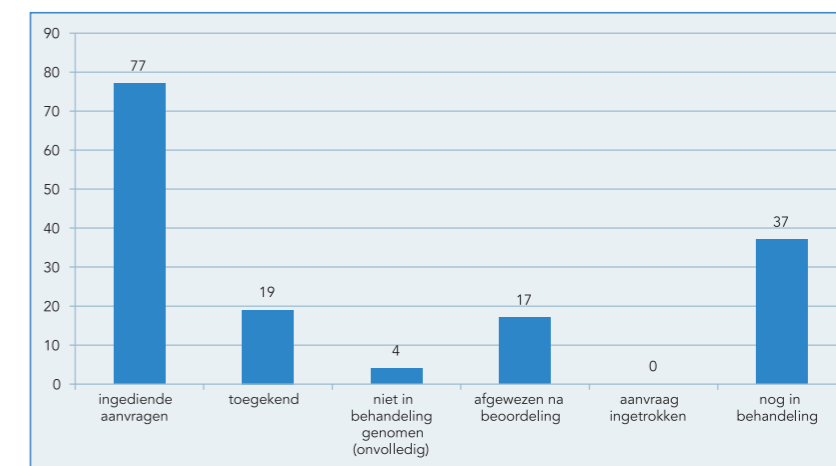
Waddenfonds in projecten

In 2015 werden in totaal 77 aanvragen ingediend, waarvan:

- 19 aanvragen werden gehonoreerd;
- 17 aanvragen werden afgewezen;
- 37 projecten waren eind 2015 nog in behandeling;
- 4 aanvragen werden niet in behandeling genomen (onvolledig).

In grafiek 3 is bovenstaande informatie grafisch weergegeven. Met de gehonoreerde projecten is in totaal € 9,2 miljoen gemoeid. Bijlage 2 maakt inzichtelijk welke projecten in 2015 door het dagelijks bestuur van het Waddenfonds zijn gehonoreerd, inclusief de bijbehorende bedragen en toelichting.

Grafiek 3: Nadere uitsplitsing aantal ingediende aanvragen 2015

In 2015 zijn verspreid over twee openstellingsperiodes in totaal 77 aanvragen ingediend. In 4 gevallen is een aanvraag niet in behandeling genomen. Daarvan betrof het 3 gevallen een aanvraag voor de tender 'Duurzame recreatie en toerisme', waarbij na sluiting van de aanvraagperiode geen mogelijkheid bestaat om de aanvraag aan te vullen. Bij het toepassen van een subsidiebehandeling op volgorde van binnenkomst (molenaar-principe) kan de aanvraag na indiening altijd worden aangevuld, maar kan de formele ontvangstdatum (waarop de aanvraag volledig is) daardoor naar achteren schuiven. In zeven gevallen is bij de andere openstellingen om aanvullingen gevraagd en hebben deze aanvragers de aanvullende informatie ook daadwerkelijk aangeleverd bij het Waddenfonds.

In 2015 heeft het Waddenfonds actief contact gezocht met aanvragers in de periode voor indiening van de aanvragen. De programmaregisseurs hebben met veel partijen voorlichtingsgesprekken kunnen voeren en actief de kennis van de beheerorganisatie ingeschakeld. Dit heeft geleid tot een verbeterde kwaliteit bij de ingediende aanvragen, onder andere waar het de aansluiting betreft van inhoudelijke voorwaarden en vormvereisten. Ook kwam het regelmatig voor dat de medewerkers van het Waddenfonds tijdens het voortraject tot de inschatting kwamen dat subsidie uit het Waddenfonds weinig kansrijk was. Dat werd dan medegedeeld tijdens de voorlichtingsgesprekken. Meestal leidde dat er toe dat potentiële aanvragers afzagen van het indienen van een subsidieaanvraag. Daarmee is voorkomen dat er onnodige energie is gaan zitten in een subsidietraject met het Waddenfonds.

Van de 36 in 2015 behandelde aanvragen zijn 17 na beoordeling om inhoudelijke of subsidie technische redenen afgewezen. Vaak betreft een afwijzing van een aanvraag een combinatie van algemene vereisten, subsidie technische voorwaarden en inhoudelijke criteria. Dat is bij 10 afwijzingen het geval. Uit de beoordeling op de algemene vereisten kwam bijvoorbeeld naar voren dat de aanvraag (onvoldoende) 'value for money' oplevert of dat de subsidieaanvraag betrekking had op reguliere investeringen of regulier beheer/onderhoud. In 6 gevallen is een aanvraag op inhoudelijke criteria van de desbetreffende themalijnen uit het geldende Openstellingsbesluit afgewezen. Overigens stelt het Waddenfonds geen nadere vragen meer over subsidie technische aspecten van een aanvraag (financiën, staatssteun e.d.) als een aanvraag niet voldoet aan de algemene vereisten en/of inhoudelijke criteria. Het Waddenfonds streeft ernaar partijen niet onnodig te belasten wanneer het met veel inzet beantwoorden van de vragen niet kan leiden tot een positieve beoordeling.

In 2015 is 1 aanvraag afgewezen vanwege een dreigende overschrijding van een subsidieplafond. Dat kan zeker nog een aantal keer voorkomen, omdat 37 aanvragen nog in behandeling zijn onder de in 2015 opengestelde subsidieplafonds en de tender Duurzame recreatie en toerisme. Voor de subsidieaanvragen die nog in behandeling zijn, is daartoe een bestemmingsreserve gevormd – de 'overloopreserve subsidieopenstellingen' - waarmee de benodigde budgetten uit 2015 kunnen worden ingezet in 2016.

Subsidieplafonds

Het dagelijks bestuur van het Waddenfonds verdeelde voor het jaar 2015 de budgetten als volgt in de vorm van subsidieplafonds:

Tabel 1: Beschikbaar budget in 2015

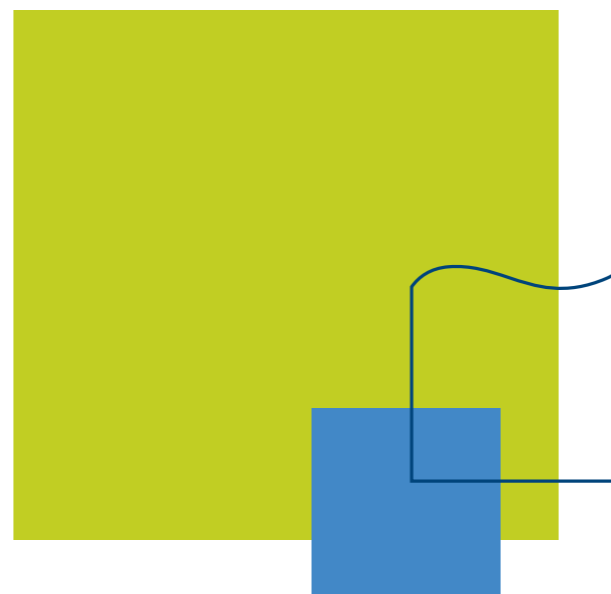
Thema	Beschikbaar budget
Natuur	€ 4.000.000
Water	€ 2.000.000
Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapsontwikkeling	€ 3.500.000
Duurzame recreatie en toerisme	€ 9.000.000
Verduurzaming energiehuishouding	-
Duurzame havens	€ 2.000.000
Duurzame visserij	-
Duurzame agrarische sector	€ 2.000.000
Budget Lokale Innovaties	€ 1.000.000
Totaal	€ 23.500.000

Subsidieaanvragers konden in 2015 tijdens twee openstellingsperiodes aanspraak maken op de budgetten die per thema beschikbaar zijn gesteld via subsidieplafonds.

Van 3 februari 2015 tot en met 4 september 2015 konden subsidieaanvragen worden ingediend voor projecten die bijdragen aan vijf thema's uit het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015': Natuur, Water, Duurzame havens, Duurzame agrarische sector en Budget lokale innovaties. In het daarbij geldende Openstellingsbesluit (2015 / nr. 01) is bekend gemaakt dat de subsidieaanvragen worden beoordeeld op volgorde van ontvangst.

Tussen 27 augustus 2015 en 22 oktober 2015 werd subsidie beschikbaar gesteld voor projecten die bijdragen aan het thema Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapsontwikkeling en het thema Duurzame recreatie en toerisme. In het daarbij behorende Openstellingsbesluit (2015 / nr. 02) zijn onder andere de volgende nadere bepalingen opgenomen:

- Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapsontwikkeling: per project geldt een maximum aan subsidiabele kosten van € 1 miljoen en subsidieaanvragen worden beoordeeld op volgorde van ontvangst.
- Duurzame recreatie en toerisme: Voor het eerst sinds de decentralisatie van het Waddenfonds wordt gewerkt met een tender-principe. Dat betekent dat de middelen worden verdeeld op basis van rangschikking. Net als bij een beoordeling op volgorde van ontvangst, wordt eerst getoetst of een aanvraag volledig is en voldoet aan de vereisten uit het Openstellingsbesluit. Als daar sprake van is, wordt getoetst op de mate waarin de aanvraag voldoet aan de gestelde criteria uit het geldende Openstellingsbesluit. Een aanvraag wordt hoger gerangschikt naarmate deze meer voldoet aan de criteria. Aanvragen worden op deze wijze onderling met elkaar vergeleken. Overigens komen aanvragen die niet voldoen aan een minimum aantal punten niet voor subsidie in aanmerking.

Op 6 juli 2015 heeft het dagelijks bestuur van het Waddenfonds bekend gemaakt dat de openstellingsperiode voor de thema's Water, Duurzame havens, Duurzame agrarische sector en Budget lokale innovaties is verlengd tot 3 december 2015. Tegelijkertijd werd het subsidieplafond voor het thema Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapontwikkeling verhoogd van € 2.500.000 naar € 3.500.000. Voor het thema Duurzame recreatie en toerisme werd het subsidieplafond verhoogd van € 4.500.000 naar € 9.000.000. Daarnaast stelde het dagelijks bestuur een adviescommissie van externe deskundigen in die het bestuur adviseert over de rangschikking van de ontvankelijke aanvragen die zijn ingediend voor het thema Duurzame recreatie en toerisme. De adviescommissie werkt volgens een door het dagelijks bestuur vastgesteld reglement en bestaat uit mw. J. Vlietstra (oud-burgemeester, oud-gedeputeerde en oud-senator), dhr. C. Slager (directeur Molencaten Groep), dhr. J.T. Mommaas (directeur Planbureau voor de Leefomgeving), dhr. H. Haerkens (directeur Technasium Nederland) en dhr. P. de Ruyter (landschapsarchitect).

In het najaar van 2015 hebben Provinciale Staten van de waddenprovincies de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds in gewijzigde vorm vastgesteld. Tevens heeft het algemeen bestuur de Financiële Verordening Waddenfonds gewijzigd vastgesteld. Deze documenten leggen de basis voor een flexibeler stelsel van programmeren. In het bepalen van de openstellingsperiode hoeft nu niet meer nadrukkelijk met het einde van het boekjaar rekening te worden gehouden. Met zogenaamde overloopreserves kunnen nu budgetten die in een bepaald boekjaar in openstellingsbesluiten wel beschikbaar zijn gesteld, maar waarvoor aanvragen nog niet voor het einde van het boekjaar zijn beschikt, worden toegevoegd aan de begroting van het daaropvolgende boekjaar door middel van een technische begrotingswijziging.

In combinatie met de verlengde openstelling 2015/01 en de late sluitingsdatum van openstelling 2015/02 betekent dit dat een aantal in 2015 ingediende aanvragen zullen worden beschikt in 2016 waarbij de volgens de begroting 2015 beschikbaar gestelde middelen in 2016 worden aangewend.

Als gevolg van deze nieuwe werkwijze is in grafiek 3 een extra categorie onderscheiden: 'nog in behandeling'. Waar voorheen het totaal aantal in een boekjaar ingediende aanvragen in principe in hetzelfde boekjaar werd beschikt, is op de overgang van 2015 naar 2016 nu een aantal aanvragen nog in behandeling en zal in 2016 worden beschikt.

3.1. De gehonoreerde projecten

In het 'Jaarprogramma Waddenfonds 2014-2015' zijn de hoofddoelstellingen van het Waddenfonds uitgewerkt naar acht thema's:

- Natuur
- Water
- Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapontwikkeling

- Duurzame recreatie en toerisme
- Verduurzaming energiehuishouding
- Duurzame havens
- Duurzame visserij
- Duurzame agrarische sector

Naast de genoemde thema's bestaat een Budget voor lokale innovaties om kleinschalige (sociaal-)economische initiatieven te stimuleren. Ook wordt vanuit het Waddenfonds subsidie verstrekt ter financiering van de activiteiten van de Waddenacademie voor de verdere ontwikkeling van de duurzame kennishouding ten aanzien van het Waddengebied. De in 2015 gehonoreerde projecten zijn in deze paragraaf ingedeeld naar het bijbehorende thema uit het jaarprogramma waar de projecten aan bijdragen. Deze indeling kan echter niet als absoluut worden beschouwd, omdat sommige projecten betrekking hebben op meerdere thema's.

Thema Natuur

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Naar een herstel van de Eems, Marconi Buitendijks, proef kwelderaanleg Marconi ²	Gemeente Delfzijl	265.263	180.000
Wadvogels van allure: blauwe kiekendief en velduil	Vogelbescherming Nederland	1.007.323	770.938
We Bird: Rust voor vogels, ruimte voor mensen	Vogelbescherming Nederland	2.598.732	564.636
Zoet-zout gradiënt in het Noorderleech	It Fryske Gea	1.251.981	1.001.585
Vogelrijk Zuricheroordpolder	Natuurmonumenten	634.635	508.736
Behoud van een dynamisch griend	Natuurmonumenten	2.675.000	729.750
Zee gras: herstel biobouwer fase 2	Natuurmonumenten	277.500	222.000
Totaal			3.977.645

Voor het thema Natuur gold in 2015 een subsidieplafond van € 4.000.000. Met de zeven gehonoreerde projecten is de budgetruimte onder het plafond vrijwel volledig benut.

Thema Water

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Naar een herstel van de Eems, Marconi Buitendijks, proef kwelderaanleg Marconi ³	Gemeente Delfzijl	294.737	200.000
Totaal			200.000

² Deze aanvraag is ingediend en toegekend onder twee subsidieplafonds: Natuur en Water.

³ Deze aanvraag is ingediend en toegekend onder twee subsidieplafonds: Water en Natuur.

Marconi laat Delfzijl de zee weer omhelzen

De kustlijn van Delfzijl gaat voor een groot deel op de schop. Met hulp van het Waddenfonds wordt in de havenplaats één van de meest complexe en uitdagende projecten aan de Waddenkust gerealiseerd. De zeedijk wordt verstevigd, er komt nieuwe natuur in het Eems-Dollardestuarium en de kust wordt toegankelijker gemaakt voor toeristen. Ook wordt de identiteit van Delfzijl als havenstad versterkt.

Economie, ecologie en duurzame recreatie komen samen in het Marconiproject, dat goed past in het nieuwe beleid van het Waddenfonds. Een speerpunt voor het fonds is het stimuleren van integrale projecten, die verschillende doelen dienen, samenwerking tussen partijen stimuleert en een grote toegevoegde waarde hebben voor het Waddengebied.

„De afgelopen jaren heeft Delfzijl altijd met de rug naar het water gestaan. Nu wordt dat andersom. De stad wordt met de kust verbonden”, zegt wethouder Jan Menninga van de gemeente Delfzijl. “Ook krijgen we er een mooi natuurgebied bij, dat voor een deel toegankelijk zal zijn voor recreanten. Want het moet niet alleen mooi zijn, mensen moeten er ook van kunnen genieten.”

Voordat het zover is moet er nog veel gebeuren. Zo zal er een kwelderlandschap van 57 hectare worden aangelegd voor natuurontwikkeling en toerisme. Voor de kust moet een grote berg gips- en kalkafval worden verwijderd. Deze griesberg ligt er al decennia en is nog een relikwie uit de tijd dat er in Delfzijl soda werd geproduceerd.

Ook zal het strand van de havenplaats meer landinwaarts worden uitgebreid en komt er een voet- en fietsverbinding met het stadscentrum.

Wethouder Menninga is blij en erg trots dat het project na een lange tijd van voorbereidingen van start is gegaan. Dat is volgens hem te danken aan de Waddenfondssubsidie van 10 miljoen euro en aan de goede samenwerking tussen de gemeente Delfzijl, de provincie Groningen, Rijkswaterstaat, de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest en het Groninger Landschap. Het is een krachtsinspanning om alle partijen om één lijn te krijgen. Maar het is gelukt. De neuzen staan allemaal dezelfde kant op.”

Kijk voor meer informatie op www.delfzijl.nl/waterfront-delfzijl-marconi/

In 2015 was voor het thema Water een subsidieplafond van € 2.000.000 van toepassing. Halverwege het jaar bleek dat het aantal subsidieaanvragen achterbleef. Vervolgens is besloten aanvragers nog een extra kans te bieden door de openstellingsperiode te verruimen tot 3 december 2015. Ondanks het feit dat de desbetreffende programmaregisseur met meerdere potentiële aanvragers heeft gesproken, heeft dat niet geleid tot nieuwe subsidieaanvragen die indieningsrijp waren. Gevolg is dat het budget voor het thema Water grotendeels onbenut is gebleven.

Thema Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapontwikkeling

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Natuurlijke patronen in het landschap	ANLV De Liew Texel	995.655	782.004
We Bird Educatief	Vogelbescherming Nederland	999.999	300.753
Een eindeloze horizon, herstel Oldambtster weidsheid	Landschapsbeheer Groningen	987.767	708.035
Waddenfilm educatie programma fase 1	Shorline Productions BV i.o.	998.514	798.811
Sacrale Duisternis- en Stiltebeleving in Schettens	Prot. Gem. Schraard-Schettens-Longerhouw	350.000	105.000
Totaal			2.694.603

Voor het thema Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapontwikkeling betrof het (verhoogde) subsidieplafond € 3.500.000. Met de vijf gehonoreerde projecten is een groot deel van het budget benut.

Thema Duurzame recreatie en toerisme

Voor het thema 'Duurzame recreatie en toerisme' zijn in 2015 geen projecten gehonoreerd, omdat de beoordeling van de ingediende subsidieaanvragen in 2015 niet kon worden afgerond. Voor dit thema wordt het 'tender principe' gehanteerd met een (verhoogd) subsidieplafond van € 9.000.000. Aanvragers konden tot en met 22 oktober 2015 subsidieaanvragen indienen. De gevraagde subsidie overstijgt ruimschoots het beschikbare bedrag.

Alle volledige aanvragen zijn vanaf de sluitingsdatum van de openstelling door het Waddenfonds beoordeeld op de vereisten uit het openstellingsbesluit, inclusief de bepalingen uit de Subsidieverordening Waddenfonds 2014. Vervolgens zijn de aanvragen die hieraan voldoen doorgeleid naar de externe tendercommissie. Deze commissie zal de subsidieaanvragen toetsen op de mate waarin deze voldoen aan de gestelde criteria en de aanvragen onderling met elkaar vergelijken. Hierover brengt zij advies uit aan het dagelijks bestuur van het Waddenfonds. De beoordeling volgens de tendersystematiek vergt meer tijd dan de gebruikelijke 13 weken. Besluitvorming door het dagelijks bestuur is voorzien in de eerste helft van 2016.

Onze robot is uniek in de wereld

Het innovatieve watertechnologiebedrijfje Fleet Cleaner uit Leeuwarden heeft met een subsidie van het Waddenfonds een zeer innovatieve robot ontwikkeld die scheepsrompen schoonmaakt. De uitvinding levert zowel economisch voordeel op voor de scheepvaartsector als ecologische winst voor het Waddenmilieu.

Overal ter wereld hebben schepen te maken met aangroei van slijm, mosselen, algen en andere exoten op de scheepshuid. De aangroei zorgt voor meer weerstand in het water, waardoor het brandstofgebruik hoger uitvalt. Nu nog worden schepen gereinigd door duikers die de romp met borstels moeten schoonboenen. Volgens Cornelis de Vet en Alex Noordstrand van Fleet Cleaner kan hun speciaal ontwikkelde robot het werk van duikers

binnenkort overnemen. „Hij reinigt alle aangroei en vangt dat ook op, zodat er bij het schoonmaken geen schadelijke stoffen in het watermilieu terecht komt”, aldus Cornelis de Vet. Het gebruik van hogedrukstralen voorkomt dat de coating van de boot wordt aangetast en de robot kan zowel boven als onder water schoonmaken. Diepgangverschillen zijn daardoor geen probleem. Er kan gewoon tijdens het laden en lossen worden schoongemaakt. Onze robot is uniek in de wereld.”

Tijdens hun studie aan de TU Delft zijn Cornelis de Vet en Alex Noordstrand gestart met de ontwikkeling van hun Fleet Cleaner. Het afgelopen jaar is het prototype verder ontwikkeld en getest. Inmiddels heeft de Fleet Cleaner al meerdere ondernemerprijzen gewonnen. Ook de scheepvaartsector is ent-

housiast. In 2016 zal de robot in de praktijk worden getest in bij Groningen Seaports in Delfzijl. Volgens het Waddenfonds past de Fleet Cleaner uitstekend binnen haar belangrijkste doelstelling: het beschermen van ecologische waarden gekoppeld aan een duurzame economische ontwikkeling. De ontwikkelingskosten van de Fleet Cleaner zijn 400.000 euro. Het Waddenfonds heeft met een subsidie van € 268.750,- daar een belangrijke bijdrage aan geleverd. “Alle succesvolle testen die we in 2015 in een gecontroleerde omgeving hebben gedaan zijn hiervan betaald. Net als de ontwikkeling van het supportstelsel om de robot te kunnen laten draaien.”

Kijk voor meer informatie op www.fleet-cleaner.com.

Thema Duurzame havens

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Oliebestrijding Waddengebied en Havens	TCNN	830.920	498.552
Totaal			498.552

Als gevolg van de verlengde openstelling voor het thema 'Duurzame havens' tot 3 december 2015 zijn eind 2015 nog vier nieuwe aanvragen ingediend bij het Waddenfonds waardoor sprake was van overtekening. Vervolgens is het Waddenfonds gestart met de beoordeling. Begin 2016 zal het dagelijks bestuur van het Waddenfonds beslissen welke subsidieaanvragen worden gehonoreerd.

Duurzame visserij

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Verduurzaming Garnalenverwerking in de Waddenregio	International Seafood Auctions BV	681.370	272.548
Totaal			272.548

In 2015 is het thema 'Duurzame visserij' niet opengesteld, omdat de Nederlandse tekst van de Europese Vrijstellingsverordening Visserij pas in de tweede helft van 2015 beschikbaar kwam. Het project dat in 2015 is toegekend heeft betrekking op een subsidieaanvraag uit 2014 die was aangehouden, omdat de beoordeling nog niet was afgerond. Het toegekende subsidiebedrag heeft dus betrekking op het budget dat in 2014 beschikbaar was gesteld. Voor het thema 'duurzame visserij' stond 2015 vooral in het teken van het opstellen van de 'Tenderregeling Garnalenvisserij Waddenzee'.

Tenderregeling Garnalenvisserij Waddenzee

Het Ministerie van Economische Zaken, de provincies Groningen, Noord-Holland en Fryslân, de Coalitie Wadden Natuurlijk en de Vissersbonden hebben in oktober 2014 het convenant 'Transitie garnalenvisserij en natuurambitie Rijke Waddenzee' (hierna Convenant VisWad) gesloten. De convenantpartijen hebben hierin hun streven vastgelegd naar een zo natuurlijk mogelijke ontwikkeling van de Waddenzee in combinatie met een duurzaam opererende garnalenvisserij.

De gezamenlijke ambitie is om voor 2020 te komen tot een halvering van de impact van de garnalenvisserij op de Waddenzee. Onderdeel van het maatregelenpakket is de reductie van vergunningen om in de Waddenzee te mogen vissen op garnalen. Om het proces een impuls te geven heeft het dagelijks bestuur van het Waddenfonds eind april van 2015 besloten tot de uitwerking van een specifiek openstellingsbesluit VisWad.

Eind 2015 heeft het dagelijks bestuur van het Waddenfonds ingestemd met de contouren voor de Tenderregeling Garnalenvisserij Waddenzee. Voor Viswadmaterieel reserveert het Waddenfonds een indicatief bedrag van maximaal € 10 miljoen. De regeling maakt de weg vrij om gebieden voor het vissen op garnalen te sluiten en de ecologische waarden van de Waddenzee te versterken. Daarmee blijft er enerzijds perspectief voor de resterende garnalenvissers en neemt anderzijds de visserijdruk in de Waddenzee af.

De regeling wordt als tender uitgevoerd. Ondernemers die hun activiteit als garnalenvisser in de Waddenzee willen beëindigen, kunnen inschrijven op de regeling door hun GK-vergunning aan te bieden. De laagste inschrijvers worden geselecteerd. De regeling zal, na goedkeuring door de Europese Commissie in Brussel, in de tweede helft van 2016 worden opengesteld. Vanaf 2017 start de uitvoering van de Tenderregeling Garnalenvisserij Waddenzee.

Thema Duurzame agrarische sector

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
Fase 2 zilte aardappelketen	Zilte Teelten BV	532.791	354.841
Spaarwater II	Stichting Acacia institute	1.922.437	918.925
Totaal			1.273.766

Eind 2015 zijn zes nieuwe aanvragen ingediend naar aanleiding van de verlengde openstelling voor het thema 'Duurzame agrarische sector', waardoor sprake was van overtekening. Vervolgens is het Waddenfonds gestart met de beoordeling. Begin 2016 zal het dagelijks bestuur van het Waddenfonds beslissen welke subsidieaanvragen worden gehonoreerd.

Budget lokale innovaties

Projectnaam	Aanvrager	Subsidiabele kosten	Subsidie WF
NAPingjum	Nieuw Atlantis	199.999	99.999
Dineren op de Dijk - Slapen op de Kaap	Stichting Buitengewoonleven.NU	24.329	11.367
Heidense Kapel en pelgrimage Wieringen	Stichting Heidens Kapel Wieringen	123.090	43.045
Shared 'Grien' Space pilot Waddengebied	Landschapsbeheer Friesland	196.095	98.047
Totaal			252.458

Ook voor het thema 'Budget lokale innovaties' geldt dat in 2015 sprake was van een verlengde openstelling. Eind 2015 zijn nog acht nieuwe aanvragen ingediend waarover het dagelijks bestuur van het Waddenfonds nog een besluit moet nemen.

Zilte aardappelen uit Waddengebied als exportproduct

Het Waddengebied krijgt door de stijging van de zeespiegel en de bodemdaling steeds vaker te maken met zout grondwater. Een probleem voor de landbouw in dit gebied, omdat zout water voor traditionele landbouwgewassen erg schadelijk is. Het Waddenfonds kende daarom in augustus 2015 een subsidie van € 354.841 toe aan het project 'Zilte Aardappelketen in de Waddenregio'. Een project dat het zoute grondwater juist kan gebruiken, voor de teelt van zilte aardappelen. Dat bepaalde aardappelrassen het goed doen onder zilte omstandigheden was al aangetoond. Deze subsidie wordt gebruikt voor verder onderzoek naar de teelt-specificaties van zilte aardappelen. Voor 2016 staat er opschaling, marktonderzoek en kennisoverdracht naar bedrijven in de Waddenregio op het programma. Volgens Robin Konijn van Zilte Teelten BV is de bijdrage van het Waddenfonds erg belangrijk. "Het is lastig om marktpartijen zover te krijgen te investeren in het project. Het Waddenfonds zorgt ervoor dat de vaart erin blijft maar ook dat alle betrokken partijen in het Waddengebied de samenwerking zoeken om er een succes van te maken."

Ook dient het project de export van de ontwikkelde kennis rondom de teelt-technieken te vergroten. Dat lijkt zeker te gaan lukken. De internationale belangstelling is volgens Robin Konijn inmiddels groot en overtreft alle verwachtingen. "Er zijn veel landen op de wereld waar de verzilting een nog veel groter probleem is dan in Nederland. Pakistan bijvoorbeeld, daar zijn we al met de eerste proeven begonnen. Toen de Britse krant 'The Guardian' daar een artikel over schreef, kwam het in een stroomversnelling. Uit meer dan veertig landen hebben we inmiddels vragen gekregen. Zo hebben onder andere Bangladesh, India, China en ook Kenia interesse in deze zouttolerante aardappel."

Meer informatie over dit grensoverschrijdende project, kunt u vinden op: www.ziltproefbedrijf.nl.

3.2 Verhouding ecologie/economie

De Gemeenschappelijke regeling Waddenfonds stuurt sinds de decentralisatie met subsidieplafonds per openstellingsperiode⁴ op artikel 3 uit het bestuursakkoord: "De gelijke verdeling van de middelen aan het einde van de periode (2026) uit het Waddenfonds tussen duurzame economie en ecologie wordt in stand gehouden."

Over 2015 was het beeld als volgt:

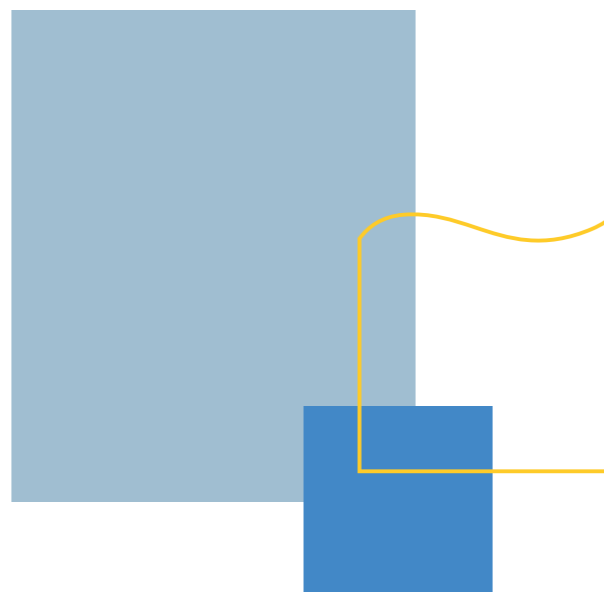
Subsidieplafonds Waddenfonds verdeeld naar:	Ecologie	Economie
2012/2013	45%	55%
2014	52%	48%
2015	40%	60%
Gemiddeld vanaf 2012 tot heden	46%	54%

Subsidietoekenning Waddenfonds verdeeld naar:	Ecologie	Economie
2012/2013	50%	50%
2014	69%	31%
2015	75%	25%
gemiddeld vanaf 2012 tot heden	65%	35%

Het verschil in percentages tussen de verdeling bij openstelling en bij toekenning vloeit voort uit het feit dat per openstellingsperiode niet voor elk thema aanvragen worden ingediend die leiden tot uitputting van het beschikbare budget (het bereiken van de gestelde subsidieplafonds). Dat geldt in 2015 bijvoorbeeld voor het thema Water, zie daartoe de tabellen met toekenningen per subsidieplafond die eerder in dit hoofdstuk zijn gepresenteerd. Ook kunnen subsidieaanvragen pas laat in het jaar zijn ingediend, waardoor conform de geldende behandeltermijnen, de besluitvorming in het jaar daarop zal plaatsvinden (over de jaargrens). Eerder in dit hoofdstuk is al aangegeven dat als gevolg van de wijziging van de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds een flexibeler stelsel van programmeren is ontstaan. Tot slot kunnen besluiten naar aanleiding van bezwaar of beroep leiden tot toekenning in afwijking van de in die periode geldende subsidieplafonds

Van de opengestelde subsidieplafonds in 2015 is tot nu toe 40% toegekend, waardoor het beeld van de verhouding economie en ecologie op basis van toekenning vertekend is. Voor het resterend budget van deze subsidieplafonds is de verhouding 20% ecologie en 80% economie. In totaal zijn nog 19 subsidieaanvragen in behandeling onder de in 2015 opengestelde subsidieplafonds en de tender Duurzame recreatie en toerisme. Naar verwachting zal een aanzienlijk deel van deze aanvragen in 2016 worden gehonoreerd. De verhouding zal na volledige benutting van het opengestelde budget in 2015 verschuiven in de richting van de 50 /50 verdeling (naar verwachting 53% tegen 47%).

Hierbij wordt opgemerkt dat de beschikbaar gestelde subsidiebedragen worden gerangschikt naar 'ecologie' en 'economie'. Daarbij is buiten beschouwing gelaten dat positieve indirecte effecten kunnen optreden. Projecten die worden

gerangschikt als 'ecologie' kunnen een positief economisch effect hebben en vice versa. Zo zullen tijdens de realisatiefase van een natuurproject aannemers worden ingehuurd (werkgelegenheid). Bovendien kan het project na oplevering een positieve impuls hebben voor recreatie en toerisme (bestedingen) in het desbetreffende gebied.

3.3 In 2015 vastgestelde projecten

In het bestuursakkoord met het Rijk staat onder meer dat de inhoudelijke en financiële afwikkeling van de op 1 januari 2012 nog niet afgeronde projecten aan de drie waddenprovincies zal worden overgedragen. Daarmee wordt voorkomen dat er twee uitvoeringsorganisaties Waddenfonds naast elkaar bestaan. In bijlage 3 is een overzicht opgenomen met alle projecten die in beheer zijn bij het Waddenfonds, zowel uit de rijkperiode als de periode na decentralisatie van het Waddenfonds. Voor deze projecten is dus nog geen vaststellingsbeschikking afgegeven.

In 2015 heeft het Waddenfonds voor 19 projecten een vaststellingsbeschikking⁵ afgegeven. Met een dergelijke beschikking wordt definitief het verstrekte subsidiebedrag vastgesteld en toegekend aan de aanvrager. De verlening van een vaststellingsbeschikking vindt plaats als het project is afgerond en de financiële eindrapportage van de aanvrager door het Waddenfonds is goedgekeurd.

Van de 19 projecten zijn 17 projecten ook daadwerkelijk gerealiseerd. Eén project is tussentijds stop gezet door bestuurlijke wijzigingen. Eén project is niet uitgevoerd nadat bleek dat de benodigde bestemmingsplanwijzigingen niet door gingen. Van één project is door een wijziging het verleende subsidiebedrag naar beneden bijgesteld. Deze wordt bij de vrijval meegenomen. Voor een aantal projecten geldt dat de subsidie lager is vastgesteld dan de toegekende beschikking, veelal als gevolg van lagere uitgaven en meevallers. Totaal wordt een bedrag aan vrijval van ruim € 5,3 miljoen toegevoegd aan de algemene reserve.

In bijlage 4 is een tabel opgenomen met daarin alle projecten die vanaf 2012 door het Waddenfonds zijn vastgesteld.

⁵ Degene wiens belang rechtstreeks bij het besluit tot vaststelling is betrokken kan tegen dit besluit binnen zes weken na de verzending van de vaststellingsbeschikking een bezwaarschrift indienen bij het dagelijks bestuur van het Waddenfonds.

⁴ Een openstellingsperiode beslaat een jaar of korter.

Tabel horend bij paragraaf 3.3: In 2015 vastgestelde projecten

Nr.	Projectnaam	Aanvrager	toegekende subsidie WF	Definitieve subsidie WF	Vrijval
1	Waddenwandelpaden, wandelen in de Waddenregio	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.605.500	2.605.500	0
2	Bezoekerscentrum Nieuwe Stijl Schiermonnikoog	Stichting Promenade i.o.	1.800.000	451.111	1.348.889
3	Kwelderherstel programma Groningen	Stichting Het Groninger landschap	9.342.000	9.340.749	1.251
4	Herbouw historische maritieme elementen Zoutkamp	Stichting Historische Visserij Zoutkamp	551.500	551.500	0
5	Zilt perspectief	Stichting Zilt Perspectief	2.557.842	2.557.842	0
6	Van Polder naar Kwelder: 10 jaar ontwikkeling	It Fryske Gea	187.937	187.937	0
7	Opwaardering landschappelijke waarden wierde Weiwerd	Seeports Eemhaven	962.809	363.336	599.473
8	Lotuspark Ulrum	Stichting Ulrum 2034	77.339	77.339	0
9	Zeer duurzame brede school West-Terschelling	Gemeente Terschelling	295.658	214.519	81.139
10	Waddenparel Kerk Farmsum	Protestantse Gemeente Delfzijl / Kerkelijk Informatie Bureau	83.500	83.500	0
11	Dorp van de verbeelding	Stichting Theamus	55.000	55.000	0
12	Bouw hotel (bovenetage dorps huis Pieterburen)	Stichting Dorps huis Pieterburen	100.000	100.000	0
13	Nieuw bouwlust, een erf met perspectief	Vereniging Nieuw Bouwlust	98.770	98.770	0
13	Electriciteitswinning molen 'de verwachting'	Stichting Amelander Musea	14.300	14.300	0
14	Restauratie kerk en orgel Parrega (samen Rijksmonument)	PKN Gemeente van Parrega-Hieslum	105.000	105.000	0
15	Renovatie Dorps huis te Oude Leije	Stichting dorps huis Oude Leije 'Ons Gebouw'	65.000	65.000	0
16	De Buitenplaats ONS Bos	Dorpsbelangen Houwerzijl	38.631	38.631	0
17	Aankoop en inrichting oevers Lage Oude Veer	Stichting Landschap Noord-Holland	3.278.624	0	3.278.624
18	Beweeg en ontmoetingsterp MFC Boerderij De Schooten	Buurtvereniging MFC Boerderij De Schooten	98.920	97.279	1.641
Subtotaal vrijval (o.b.v. vastgestelde projecten)					5.311.017
19	Duurzame Garnalenvisserij	Visveiling Insula B.V.	374.213	298.069	76.144
Totaal vrijval (o.b.v. vastgestelde projecten en gewijzigde subsidieverlening)					5.387.161

3.4 Waddenacademie

De Waddenacademie speelt een agenderende, programmerende en informerende rol bij het onderzoek in de Waddenregio. De onderzoeksgebieden zijn: klimaatwetenschappen, ecologie, geologie, economie en sociaal-culturele onderwerpen. Het werkprogramma van de Waddenacademie richt zich op het realiseren van het vierde hoofddoel van het Waddenfonds: 'het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding van het waddengebied'.

De Waddenacademie ontvangt jaarlijks een budgetsubsidie van het Waddenfonds. De verleende subsidie bedraagt in 2015 maximaal € 1,2 miljoen op basis

van het door het dagelijks bestuur van het Waddenfonds goedgekeurde werkprogramma 2015 van de Waddenacademie. Het werkprogramma van de Waddenacademie voorziet in een sterke focus op de inzet van kennis voor het Waddenfonds. In de beschikking voor de budgetsubsidie zijn onder meer de volgende acties vastgelegd voor de Waddenacademie:

- Het (gevraagd en ongevraagd) uitbrengen van wetenschappelijke rapporten en verkenningen;
- Het monitoren van de ontwikkeling van de economische, ecologische en sociaal-culturele duurzaamheid in het waddengebied;
- Het monitoren en evalueren van de door het Waddenfonds te financieren en gefinancierde projecten;
- Het desgevraagd op korte termijn adviseren aan het Waddenfonds.

Ad 1 (uitbrengen wetenschappelijke rapporten en verkenningen)

In 2015 heeft het Waddenacademie twee adviezen uitgebracht aan het dagelijks bestuur van het Waddenfonds (zie www.waddenacademie.nl):

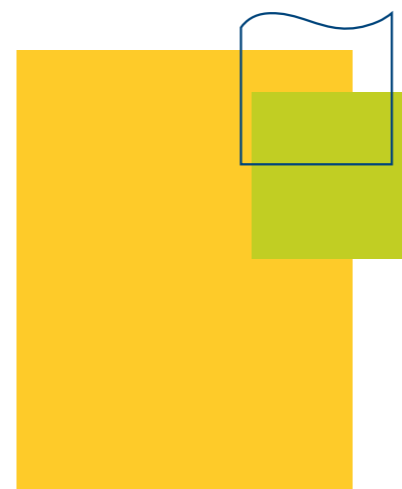
- In april bracht de Waddenacademie advies aan het Waddenfonds uit over de zilte teelten. In het advies wordt geconstateerd dat verzilting een gegeven is. Het is nu zaak, aldus het advies, om verzilting als uitgangspunt te nemen voor de verkenning van mogelijkheden hoe Nederland, en in het bijzonder het Waddengebied, zich hierop kan voorbereiden en hoe mogelijke kansen op het gebied van zilte teelten tijdig kunnen worden benut, in eigen land maar ook op de wereldmarkt. In het advies worden hiertoe enkele concrete aanbevelingen gedaan.
- In mei bracht de Waddenacademie aan het Waddenfonds advies uit over de garnalenvisserij in de Waddenzee. Met het advies, dat werd onderbouwd door een rapport van Imares, wil de Waddenacademie een bijdrage leveren aan de feitelijke kennisontwikkeling inzake de garnalenvisserij in de Waddenzee, die ten goede komt aan zowel de besluitvorming binnen het Waddenfonds alsook aan de meer algemene discussie over de toekomst van de garnalenvisserij in de Waddenzee. Een vervolgadvisie over de garnalenvisserij werd in december uitgebracht, met specifieke aandacht voor de economische aspecten van garnalenvisserij in de Waddenzee. Het advies wordt begin 2016 besproken in een vergadering van het dagelijks bestuur van het Waddenfonds.

Ad 2 (monitoren ontwikkelingen in het Waddengebied)

In februari heeft de Waddenacademie de Waddenbarometer versie 1.0 aangeboden aan het Waddenfonds. De Waddenbarometer moet zich ontwikkelen tot een integrale duurzaamheidsbarometer voor het waddengebied, waarmee op een relatief eenvoudige wijze op regelmatige basis kan worden gezien of we op de goede weg zijn als het gaat om de ontwikkeling van een in alle opzichten duurzaam waddengebied.

Ad 3 (monitoren en evalueren projecten Waddenfonds)

Eind 2015 heeft het Waddenfonds aan de Waddenacademie gevraagd om vier door het Waddenfonds gefinancierde projecten met een grote onderzoekscomponent (Waddensleutels, Mosselwad, Metawad en WaLTER) te evalueren. Deze evaluatie zal begin 2016 plaatsvinden.

Ad 4 (desgevraagd adviseren Waddenfonds)

In oktober heeft het Waddenfonds de Waddenacademie gevraagd om een audit uit te voeren naar de vraag wat de meest effectieve maatregelen zijn om de vispopulatie in de Waddenzee te versterken. Aanleiding hiervoor is dat het Waddenfonds in het recente verleden al diverse projecten voor vismigratie heeft gesubsidieerd. Om tot een goede afweging te kunnen komen waar het zinvol is om als Waddenfonds bij te dragen aan vismigratieprojecten wil ze graag een aantal vragen beantwoord zien. Op basis van de uitkomst van de audit kan het dagelijks bestuur van het Waddenfonds bepalen of en hoe het Waddenfonds opengaat voor projecten op het gebied van vismigratie. Het advies van de Waddenacademie wordt in februari 2016 aan het dagelijks bestuur van het Waddenfonds aangeboden.

Op 17 december 2015 heeft het dagelijks bestuur het werkprogramma 2016 van de Waddenacademie goedgekeurd en een subsidieverleningsbeschikking afgegeven voor 2016.

3.5 Monitoring

Ter monitoring en evaluatie van de effectiviteit van de inzet van Waddenfondsmiddelen inzichtelijk te maken en te volgen, is in 2014 en 2015 – in het verlengde van de adviezen van de Kwaliteitscommissie – ingezet op de ontwikkeling van een tweeledige vorm van monitoring:

In de eerste plaats is op verzoek van het Waddenfonds door de Waddenacademie het prototype van de 'Waddenbarometer' ontwikkeld (zie § 3.2 en voetnoot⁶).

Hiermee kan de stand van zaken in het waddengebied aan de hand van ecologische, economische en sociaal-culturele parameters worden weergegeven. Deze barometer biedt een fundament voor het evalueren van diverse ontwikkelingen. De gebruiksmogelijkheden van deze barometer zijn aanzienlijk breder dan alleen de voortgang van doelbereiking met de inzet van Waddenfondsmiddelen in beeld te brengen.

In de tweede plaats heeft het Waddenfonds in 2015 aan Royal Haskoning DHV opdracht verleend tot het systematisch scannen van projecten waar Waddenfondssubsidies aan zijn verleend. De projecten worden beschreven in termen van 'input' (investeringen en beoogde activiteiten), 'output' (inhoudelijke prestaties) en 'outcomes' (bijdrage aan Waddenfondsdoelen). In 2015 zijn de input- en (beoogde) outputgegevens ingevoerd in een uniform systeem. In 2016 wordt met expert-judgement de outcome (de mate waarin gestelde Waddenfondsdoelen worden bereikt) beoordeeld.

3.6 Programma naar een Rijke Waddenzee

Vanaf medio 2014 is in de begroting een budget opgenomen om de kwaliteit van aanvragen te laten bevorderen. Middelen kunnen worden ingezet om vooronderzoek, haalbaarheidsonderzoek en coalitievorming te realiseren. Het dagelijks bestuur van het Waddenfonds heeft in dit kader in 2015 een bijdrage verleend aan het 'Programma naar een Rijke Waddenzee' van € 150.000. Doel van dit programma is te werken aan een gezonde en veerkrachtige Waddenzee die tegen een stootje kan en waar natuur en duurzaam gebruik hand in hand gaan.

Afbeelding: format monitoringscan per project

Algemeen			
Projectinformatie			
Projectbeschrijving			
Kaart			
Monitoring			
Input			
	Betreft	Toelichting	Waardering
Investering Waddenfonds	€	Ecol./Econ.	%
Investering derden	€		%
Output			
	Betreft	Toelichting	Waardering
Ecologie	Natuur		
	Water		
	Cultuurhistorie		
Economie	Recreatie		
	Energie		
	Havens		
	Visserij		
	Agrarisch		
Outcomes			
	Betreft	Toelichting	Waardering
Vergroten en versterken natuur- en landschapswaarden			
Verminderen en wegnemen externe bedreigingen natuurlijke rijkdom			
Duurzame economische ontwikkeling & transitie duurzame energiehuishouding			
Ontwikkeling duurzame kennishuishouding			

⁶ http://www.waddenacademie.nl/fileadmin/inhoud/pdf/nieuws/pdf/15119_Waddenbarometer_hoofdrapport.pdf

4

Organisatie en uitvoering

4.1 Wijze van organiseren

Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds

In mei/juni 2012 hebben de drie Provinciale Staten van de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland besloten tot het instellen van het openbaar lichaam Waddenfonds op basis van een gemeenschappelijke regeling.

Dagelijks bestuur en algemeen bestuur

Het dagelijks bestuur van het Waddenfonds bestaat uit drie leden, die eveneens gedeputeerde zijn in de eigen Waddenprovincie. Het algemeen bestuur heeft negen leden. Naast de drie gedeputeerden zijn door Fryslân, Groningen en Noord-Holland ieder twee leden van Provinciale Staten afgevaardigd⁷. Voor elk van de bestuursleden is een plaatsvervanger aangewezen.

Na de Provinciale Staten Verkiezingen in 2015, zijn door de Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten van de drie waddenprovincies nieuwe leden voor het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van het Waddenfonds aangewezen. Het algemeen bestuur is sinds mei 2015 als volgt samengesteld:

- Dhr. K. Kielstra, gedeputeerde (tevens lid dagelijks bestuur WF), voorzitter, Provincie Fryslân
- Dhr. H. Staghower, gedeputeerde (tevens lid dagelijks bestuur WF), Provincie Groningen
- Dhr. C.J. Loggen, gedeputeerde (tevens lid dagelijks bestuur WF), Provincie Noord-Holland
- Dhr. M. de Roo, Lid Provinciale Staten, Provincie Fryslân
- Dhr. P. Kraaima, Lid Provinciale Staten, Provincie Fryslân
- Dhr. F.A.M. Keurentjes, Lid Provinciale Staten, Provincie Groningen
- Dhr. H. Miedema, Lid Provinciale Staten, Provincie Groningen
- Dhr. C.H. Boland, Lid Provinciale Staten, Provincie Noord-Holland
- Mw. P.J. van Hartkamp-de Jong, Lid Provinciale Staten, Provincie Noord-Holland

⁷ Tot mei 2015 bestond de vertegenwoordiging van de provincie Fryslân in het algemeen bestuur van het Waddenfonds uit gedeputeerden.

Uitvoeringsorganisatie

Ter ondersteuning van het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur van het Waddenfonds is medio 2012 een kleine uitvoeringsorganisatie ingericht. Daarnaast vindt inhuur plaats voor de beheerfunctie.

Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds

Het algemeen bestuur van het Waddenfonds heeft bij de start van de gemeenschappelijke regeling in 2012 – op basis van artikel 23 van de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds – de Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds ingesteld. Deze Kwaliteitscommissie bestaat uit onafhankelijke deskundigen op het terrein van economie, ecologie en op het vlak van bestuur en governance. De Commissie heeft een tweeledige adviestaak:

- over het ontwerp-uitvoeringsplan, het ontwerp-Jaarprogramma en ontwerp-Jaarverslag;
- over monitoring en periodieke evaluatie van het beheer van Waddenfonds en de besteding van middelen van het fonds.

In Hoofdstuk 5 is beschreven welke adviezen de Commissie in 2015 heeft uitgebracht en welke maatregelen het bestuur van het Waddenfonds naar aanleiding van de adviezen heeft getroffen.

Cees Loggen, Henk Staghower en Klaas Kielstra (v.l.n.r.) vormen het dagelijks bestuur van het Waddenfonds

Bezwarencommissie

In de 'Verordening adviescommissie rechtsbescherming Waddenfonds' van 6 december 2012 heeft het algemeen bestuur van het Waddenfonds besloten tot het instellen van een vaste commissie van advies aan het bestuur voor de behandeling van bezwaarschriften. Deze adviescommissie bestaat uit een voorzitter en ten minste twee leden, die geen deel uitmaken van of werkzaam zijn onder verantwoordelijkheid van de deelnemers aan, dan wel het bestuur van de gemeenschappelijke regeling. Het betreft dus een onafhankelijke bezwarencommissie.

4.2 Beheer en controle

Beheerorganisatie

De werkzaamheden van de beheerorganisatie zijn verdeeld in de volgende drie hoofdtaken:

- Beoordeling van subsidieaanvragen;
- Beheer van subsidieprojecten;
- Ondersteuning van de uitvoeringsorganisatie en de directeur van het Waddenfonds.

Bij de beoordeling van de aanvragen gaat het primair om de vraag of de projecten voldoen aan alle geldende subsidiecriteria en wet- en regelgeving. De uitkomsten van deze technische toets worden vastgelegd in een beoordelingschecklist dat samen met een inhoudelijke toets van de programmaregisseurs wordt verwerkt in het beleidsadvies van de directeur voor het dagelijks bestuur.

In de fase waarin de subsidies zijn toegekend en de projecten van start zijn gegaan, is het belangrijk om goed te monitoren of het project tijdig en conform de gestelde voorwaarden wordt uitgevoerd. Ieder jaar dienen subsidieontvangers daartoe minimaal één voortgangsrapportage in. Hiermee doen begunstigden een verslag van hun activiteiten en kunnen zij nieuwe financiële voorschotten aanvragen op basis van gerealiseerde kosten. Daarnaast vinden op reguliere basis startgesprekken, voortgangsgesprekken en locatiebezoeken plaats.

Ook ondersteunt de beheerorganisatie de directeur en de programmaregisseurs met kennis en expertise. Dit betreft onder meer advies over complexe subsidie technische en juridische zaken en toetsing van beleid aan diverse (Europese) regelgeving.

Tot slot ondersteunt de beheerorganisatie de uitvoeringsorganisatie bij bezwaarprocedures.

Beheer- en controlesysteem

Voor het beheer- en controlesysteem van het Waddenfonds geldt het zogenaamde Normenkader met onder ander de Financiële verordening en Controleverordening Waddenfonds. Het Waddenfonds heeft een beleidslijn voor misbruik en oneigenlijk gebruik ontwikkeld. Dit wordt in het voorjaar van 2016 vastgesteld en in gebruik genomen.

Het Waddenfonds heeft op dit moment 106 toegekende projecten in beheer (zie bijlage 3 met projecten in beheer). Aan nog te betalen subsidies staat ongeveer € 100 miljoen open⁸.

Het Waddenfonds zet in op startgesprekken en tussentijdse voorlichtingsgesprekken, naar aanleiding van tussenrapportages en wijzigingsverzoeken of op verzoek van subsidieontvangers. Deze gesprekken worden voornamelijk door de beheerorganisatie gevoerd. Een deel van deze gesprekken wordt samen met een programmaregisseur gevoerd. In 2015 heeft het Waddenfonds naast de startgesprekken ongeveer 50 tussentijdse gesprekken met subsidieontvangers gevoerd, waarvan ongeveer 15 in combinatie met een projectbezoek. Daarnaast heeft de beheerorganisatie naar schatting tussen de 150 en 200 telefonische voorlichtingsgesprekken gevoerd. Van de 19 vastgestelde projecten zijn 2 op locatie gecontroleerd (10%). Met de projecten die tussentijds zijn gestopt of niet zijn uitgevoerd is intensief contact geweest. Een aantal controles is in 2015 gepland, maar is niet uitgevoerd. Deze zijn nu gepland in 2016, waar mogelijk in combinatie met een instandhoudingscontrole.

In 2015 zijn ruim 90 tussenrapportages en wijzigingen ingediend, ongeveer 20 daarvan zijn nog in behandeling. In 26 gevallen heeft dit tot een wijziging in de beschikking geleid. Een groot deel van de wijzigingen betreft een verlenging van de looptijd van een project naar aanleiding van onvoorziene omstandigheden of juridische procedures. Overigens betreft het in het algemeen verlengingen in looptijd zonder gevolgen voor het beoogde projectresultaat. Slechts in enkele gevallen gaat het om grote wijzigingen. De wijzigingen worden ter goedkeuring voorgelegd aan het dagelijks bestuur van het Waddenfonds.

Het Waddenfonds vraagt sinds 2015 in de voorlichting- en beoordelingsfase meer aandacht voor de projectplanning en risico's. In de komende jaren moet blijken of dat een effect heeft op het aantal wijzigingen in looptijd. Het Waddenfonds verwacht hiermee vooral het aantal wijzigingen, die meer administratief van aard zijn, terug te dringen.

Bij tussenrapportages, betalingen en bij vaststelling maakt de vraag op uitvoeringsrisico's en de mogelijkheid tot het uitvoeren van een controle standaard deel uit van de beoordeling door de beheerorganisatie. Daarbij wordt de afweging gemaakt of een projectbezoek noodzakelijk is voor het vaststellen van het projectresultaat of voor mogelijke andere interventies. Op deze manier houdt de beheerorganisatie risico's in beeld, totdat het controlekader is vastgesteld.

Bezwaar en beroep

Een belanghebbende kan bezwaar maken tegen een besluit van het bestuur van het Waddenfonds. Daarnaast kan een ieder een klacht indienen over de wijze waarop een bestuursorgaan zich jegens hem of een ander heeft gedragen. Voor de advisering over bezwaarschriften en klachten heeft het bestuur een onafhankelijke adviescommissie ingesteld. Standaardprocedure is dat het Waddenfonds altijd eerst via een minnelijke weg tot een oplossing probeert te komen. In 2015 zijn drie bezwaarschriften en twee klachten ontvangen.

⁸ Zie Jaarrekening Waddenfonds 2015.

Bezwaarschriften

Alle ingediende bezwaarschriften hadden betrekking op subsidieverstrekking. In twee gevallen, waarin geen subsidie werd verleend, zijn de bezwaarschriften ingetrokken, na overleg met één van de programmaregisseurs van het Waddenfonds. Het derde bezwaarschrift betrof een besluit om de aanvraag buiten behandeling te laten. Die beslissing is naar aanleiding van het bezwaarschrift teruggedraaid, omdat aanvrager alsnog kon aantonen dat alle vereiste informatie compleet en correct was aangeleverd.

Klachten

De eerste klacht betrof informatieverstrekking over te subsidiëren activiteiten. De klacht is ingetrokken nadat het Waddenfonds in een gesprek met de indiener een toelichting heeft gegeven. De tweede klacht betrof een kwestie waarbij de klager zich onheus bejegend voelde door een medewerker van het Waddenfonds. Ook hier is getracht om in goed overleg tot een minnelijke oplossing te komen, maar dat is helaas niet gelukt. Om te komen tot een spoedige afronding van de klacht is ervoor gekozen om de klacht voor advies in handen te stellen van de klachtencommissie, die de klager heeft uitgenodigd voor een hoorzitting. Klager is daar niet verschenen en heeft ook nadien niet gereageerd op een uitnodiging voor nader overleg. Daarop heeft het dagelijks bestuur van het Waddenfonds besloten de klacht ongegrond te verklaren.

Alle bezwaarschriften en klachten die in 2015 voorlagen, zijn daarmee afgehandeld.

5

Adviezen Kwaliteitscommissie

In 2015 heeft de Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds (Kwaliteitscommissie) aan het algemeen bestuur van het Waddenfonds een tweetal adviezen uitgebracht in het kader van de adviseringsstaak zoals vastgelegd in artikel 13 lid 2 a⁹ van de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds. Het betreft het advies over het ontwerp-Jaarverslag 2014 en het advies over het ontwerp-Jaarprogramma 2016.

Daarnaast heeft de Commissie in verband met zijn taak op grond van artikel 13 lid 2 b ("monitoring en periodieke evaluatie van het beheer van het Waddenfonds en de besteding van de middelen ten laste van dit fonds") zowel in bovengenoemde adviezen als in diverse bijeenkomsten aangedrongen op en bijgedragen aan de totstandkoming van basismateriaal waarmee monitoring en periodieke evaluatie kan plaatsvinden.

Hoofdlijn adviezen Commissie Kwaliteitstoetsing Waddenfonds

De Kwaliteitscommissie verwijst in zijn adviezen naar de vier hoofdaanbevelingen die zij in 2013 heeft gegeven in de evaluatie van het Pionierprogramma en het advies voor de aanpak van het Uitvoeringsplan 2014-2017 en de subsidieprogramma's:

- Werk vanuit een integrale gebiedsvisie. Deze geeft zicht op maatregelen die substantieel bijdragen aan het bereiken van de doelen van het Waddenfonds, aan het zetten van accenten in Jaarprogramma's en draagt bij aan coalitievorming bij subsidieaanvragen.
- Bevorder aanvragen waarmee aan meerdere (hoofd)doelen per project wordt bijgedragen.
- Leg meer nadruk op de innovatieve kant bij aanvragen voor subsidies uit het budget lokale innovaties.
- Zet meer instrumenten in (dan subsidieverstrekking op volgorde van ontvangst) waarmee meer sturing kan worden gegeven op doelbereik.

⁹ Het artikelnummer verwijst naar de eerste gewijzigde Gemeenschappelijke regeling Waddenfonds zoals door GS en PS in 2015 vastgesteld.

Advies Kwaliteitscommissie over het Jaarverslag 2014

In dit advies geeft de commissie aan dat ze wil bijdragen aan het beschikbaar komen van een nulmeting en monitoring. De commissie stelt vragen over de achtergronden van het aantal aanvragen dat niet kon worden gehonoreerd en pleit tevens voor selectie op grond van kwaliteit. De commissie pleit eveneens voor een selectiekader voor grote prioriteiten / grote opgaven en voor het vooralsnog terughoudend inzetten van middelen, zolang er nog geen beeld is van de grote opgaven.

Daarnaast poneert de commissie een aantal vragen en opmerkingen over de verdeelwijze 'op volgorde van ontvangst', de betekenis van het Budget lokale innovaties, de uitkomsten van de kennisvragen die aan de Waddenacademie worden voorgelegd, de rapportage over gerealiseerde projecten en het verduidelijken van beoordelingscriteria opdat het aantal bezwaren beperkt blijft.

Advies Kwaliteitscommissie over het ontwerp-Jaarprogramma 2014-2015 (aanvulling voor thema's WCL en DRT)

De commissie vindt de aanpak getuigen van een integrale benadering. De aandacht voor educatie en voorlichting sluit aan bij een eerder advies van de commissie om bij te dragen aan gerichte communicatie over de kwetsbaarheid en betekenis van het gebied.

Daarnaast heeft de commissie enkele vragen en opmerkingen met betrekking tot zo spoedig mogelijk meenemen van marketing in het beoordelingskader, de dimensies van maritieme geschiedenis, het toepassen van verhaallijnen en zoning op de Waddeneilanden, de voorkeur voor projecten die meerdere hoofddoelen realiseren, het laten onderbouwen van de verwachte effecten en impact door de aanvragers en het verspreiden en delen van kennis.

Advies Kwaliteitscommissie over het ontwerp-Jaarprogramma 2016

De commissie constateert een voortschrijdende professionalisering in de programmering waarbij gerichter sturende instrumenten worden ingezet. De commissie is content met het besluit in de begroting van 2016 middelen terughoudend in te zetten tot er een scherper beeld is van de 'grote' opgaven.

De systematische opzet van het Jaarprogramma geeft inhoudelijke sturing. Tevens geeft het Jaarprogramma blijk van een goed onderbouwde wijze van programmering. Audits van de Waddenacademie dragen daar aan bij. De commissie benadrukt het belang van additionaliteit, ook als het Waddenfonds bijdraagt aan overheidsprogramma's. Ten aanzien van meervoudige doelrealisatie pleit de commissie voor combinaties van thema's in openstellingsbesluiten. De commissie ziet enige vraagsturing en benadrukt het belang van 'ruimte' voor onverwachte aanvragen. De focus mag niet zo sterk zijn dat alleen voorziene projecten in aanmerking komen voor subsidiëring.

Daarbij plaatst de commissie nog kanttekeningen bij het verder in werking stellen van nieuwe vormen van financiering en verdeling die gerichter sturen op kwaliteit en efficiënte middeleninzet, het zo veel mogelijk toepassen van de tenderaanpak, zorgvuldige afstemming met andere stimuleringsprogramma's ten aanzien van verduurzaming energiehuishouding, het opnemen van de hoofdlijnen van

middelenverdeling in het Jaarprogramma, het meewegen van het sociaal-economische aspect bij de opgaven, en het ondersteunen van het uitdragen van de kwaliteiten en kwetsbaarheid van het waddengebied in communicatie-uitingen.

Maatregelen van het bestuur naar aanleiding van de adviezen

Naar aanleiding van de vier hoofdaanbevelingen die de Kwaliteitscommissie in 2013 heeft gegeven, heeft het bestuur in 2014 en 2015 als volgt gehandeld.

Het bestuur geeft met het Uitvoeringsplan 2014-2017 en de Jaarprogramma's uitvoering aan de gezamenlijke waddenvisie van de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland (Wadden van allure!). Subsidieverlening vindt plaats op grond van de Subsidieverordening Waddenfonds 2014. In het Jaarprogramma worden door het algemeen bestuur de inhoudelijke accenten gezet voor thematische (en meervoudige) programma's. Met openstellingsbesluiten geeft het dagelijks bestuur per periode daar uitwerking aan en bepaalt voor welke thema's met subsidieplafonds, vereisten en criteria kan worden gestuurd. Op deze wijze worden subsidieaanvragen geïnitieerd waarmee zo effectief mogelijk wordt bijgedragen aan het bereiken van doelen van het Waddenfonds. De accenten sluiten aan op lopende initiatieven en op noodzakelijke (vervolg)stappen in de komende periode om lange termijn doelen te kunnen realiseren.

In 2015 is met het Jaarprogramma en de openstellingsbesluiten invulling gegeven aan het advies van de Kwaliteitscommissie om te bevorderen dat aanvragen per project bijdragen aan de realisatie van meerdere (hoofd)doelen. Daartoe is het instrument van een bonus bij meervoudige doelrealisatie ingezet. De inzet van dit instrument in de openstelling 2015/01 heeft echter niet het beoogde effect gesorteerd. In de praktijk compliceerde het slechts de regels rond subsidieverlening. Bij de openstelling 2015/02 kon nog wel gebruik worden gemaakt van de bonusregeling en is nadruk gelegd op de beoogde wisselwerking tussen (in dit geval) het thema Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapsontwikkeling enerzijds en anderzijds het thema Duurzame recreatie en toerisme. In het Jaarprogramma 2016 is dit instrument niet meer benoemd (te complex). In de openstellingen in 2016 zullen toetsingscriteria zo worden geformuleerd dat subsidieaanvragen bijdragen aan de realisatie van meerdere (hoofd)doelen hoger scoren bij een eventuele rangschikking van ingediende aanvragen.

De derde hoofdaanbeveling van de Kwaliteitscommissie heeft z'n vertaling gevonden in de formulering van de subsidiabele activiteiten, vereisten en criteria in zowel het openstellingsbesluit 2015/01 als in het Jaarprogramma 2016.

Ten aanzien van de vierde hoofdaanbeveling merkt het bestuur op dat het thema Duurzame recreatie en toerisme in openstellingsbesluit 2015/02 is opengesteld als tender. De ingediende aanvragen worden gerangschikt naar de mate waarin deze voldoen aan de gestelde subsidiecriteria. Het dagelijks bestuur heeft in 2015 hiertoe een deskundigencommissie ingesteld die is belast met de rangschikking van de ontvankelijke aanvragen. Deze deskundigencommissie werkt op basis van het door het dagelijks bestuur vastgelegde reglement deskundigencommissie

nieuws tender duurzame recreatie en toerisme 2015. Daarnaast heeft het dagelijks bestuur een verkenning laten uitvoeren naar de mogelijkheden en het stimulerend effect van kredietsubsidie als een structureel instrument van het Waddenfonds. Op grond van de uitkomsten van deze verkenning heeft het bestuur besloten geen verdere uitwerking te gaan geven aan een nadere regeling voor de inzet van kredietsubsidies door het Waddenfonds. Naar het oordeel van het bestuur biedt het toepassen van kredietsubsidie door het Waddenfonds onvoldoende toegevoegde waarde ten opzichte van de extra inspanningen voor de uitvoeringsorganisatie en ten opzichte van het effect van andere vormen van subsidieverlening ten aanzien van doelbereik.

Naar aanleiding van het advies over het Jaarverslag 2014

In 2015 heeft de Waddenacademie op verzoek van het Waddenfonds een prototype voor de Waddenbarometer (methodiek voor nulmeting en monitoring van de duurzaamheid van het waddengebied) laten ontwikkelen en aan het dagelijks bestuur van het Waddenfonds aangeboden. Het bestuur heeft geconstateerd dat hierin meer dan alleen de effectiviteit van de Waddenfondsprojecten aan de orde is. Derhalve is aan de Waddenprovincies gevraagd het eigenaarschap/opdrachtgeverschap voor het verder ontwikkelen van een beleids- en gebiedsmonitor op zich te nemen. Daarnaast heeft het Waddenfondsbestuur opdracht verleend aan RHDHV om de input-, output- en outcomefactoren van Waddenfondsprojecten systematisch in kaart te brengen. Op grond van deze scan wordt in het voorjaar van 2016 een expert-judgement georganiseerd om de effectiviteit ten opzichte van de hoofddoelen te bepalen.

Ter bepaling van een selectiekader voor grote prioriteiten en grote opgaven hebben de waddenprovincies het initiatief genomen tot het opstellen van een investeringskader voor het waddengebied, dat in de loop van 2016 aan Provinciale Staten zal worden voorgelegd.

Ten aanzien van de afwijzing van aanvragen zijn er drie hoofdredenen te benoemen voor het moeten afwijzen van subsidie-aanvragen:

- als de aanvraag niet voldoet aan de inhoudelijke vereisten en criteria;
- als de aanvraag niet voldoet aan subsidie technische bepalingen (subsidieverordening);
- als het toekennen van de aanvraag zou leiden tot een overschrijding van het gestelde subsidieplafond.

Om teleurstelling naar aanleiding van de eerste twee redenen te voorkomen wordt veel energie gestoken in voorlichting en overleg door de programmaregisseurs. Voorafgaand aan de openstellingstermijn, wordt zo veel mogelijk informatie aan aanvragers verstrekt opdat aanvragen compleet worden ingediend. Ook zijn in 2015 twee voorlichtingsbijeenkomsten gehouden voor potentiële aanvragers (zie hoofdstuk 7).

Het bestuur constateert dat het toepassen van de tender-methode om tot rangschikking van aanvragen te komen naar de mate waarin deze voldoen aan de gestelde subsidiecriteria voornamelijk geschikt is voor situaties waarin de aard van de aanvragen vergelijkbaar is, zodat geselecteerd kan worden op de beste aanvragen. In gevallen van één openstelling met meerdere themalijnen met afzonderlijke vereisten en criteria blijft het afzonderlijk beoordelen van aanvragen op basis van de volgorde van ontvangst opportuun.

Ten aanzien van het Budget lokale innovaties merkt het bestuur op dat dit in het bestuursakkoord als een zelfstandig aandachtsveld is aangemerkt. In het Jaarprogramma en openstellingsbesluiten wordt nadruk gelegd op het vereiste innovatieve karakter.

De uitkomsten van audits die de Waddenacademie op verzoek van het Waddenfonds uitvoert worden – nadat deze zijn aangeboden aan het bestuur van het Waddenfonds – door de Waddenacademie op hun website geplaatst. In het Jaarverslag van het Waddenfonds wordt hierover op hoofdlijnen gerapporteerd.

Mede naar aanleiding van de aanbeveling van de Kwaliteitscommissie wordt in dit en komende jaarverslagen gerapporteerd over afgeronde projecten.

Naar aanleiding van het advies over het ontwerp-Jaarprogramma 2014-2015 (aanvulling voor thema's WCL en DRT)

Het dagelijks bestuur heeft de aanbevelingen van de commissie verwerkt in het openstellingsbesluit voor het thema Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapontwikkeling en het thema Duurzame recreatie en toerisme.

Naar aanleiding van het advies over het ontwerp-Jaarprogramma 2016

Het bestuur zal bij openstellingsbesluiten in 2016 voor zover mogelijk opnemen hoe thema's gecombineerd kunnen worden opgesteld. Met de aanbeveling over additionaliteit bij de inzet van Waddenfondsmiddelen bij overheidsprogramma's wordt rekening gehouden. Ten aanzien van de gevraagde ruimte voor onverwachte aanvragen wijst het bestuur er op dat inhoudelijke focus inherent is aan programmering. Het Waddenfonds werkt als een lerende organisatie. Bevindingen naar aanleiding van openstellingen kunnen in het volgende Jaarprogramma en openstellingsbesluiten leiden tot het verschuiven of verbreden van de focus. Het bestuur is voornemens de ervaringen met de tender-aanpak in openstelling 2015/02 te evalueren alvorens te beslissen hoe dit instrument verder zal worden ingezet. Wat betreft de afstemming met andere programma's voor energietransitie wijst het bestuur er op dat de focus van het Waddenfonds ligt op innovaties op het vlak van watergebonden transitie en Waddenspecifieke toepassingen. Bij de opzet van het Jaarprogramma 2017 zal het bestuur bekijken of de middelenverdeling zoals aangegeven in de begroting 2017 nadere uitwerking behoeft in het Jaarprogramma. Ten aanzien van het meewegen van sociaal-economische aspecten wijst het bestuur er op dat alle thema's zijn gericht op het stimuleren van duurzame oplossingen. Het sociaal-economisch aspect is daar een onderdeel van, hetgeen ook in de indicatoren tot uiting komt. Tot slot wijst het bestuur er op dat het stimuleren van voorlichting en educatie over de kwaliteiten en kwetsbaarheid van het waddengebied onderdeel is van openstelling 2015/02 en zeker ook in toekomstige openstellingen een rol zal spelen.

6 Programmeringsinstrumenten en kaderstelling

In artikel 6 van het bestuursakkoord ligt besloten dat het Waddenfonds de middelen op een programmatische wijze besteedt. De kaderstellende documenten van het Waddenfonds zijn derhalve gericht op uitwerking van de in het Uitvoeringsplan gespecificeerde thema's. In het Jaarprogramma worden per thema de subsidiabele activiteiten die in het komende jaar prioritair zijn benoemd. Daarmee geeft het Waddenfonds vooraf aan met welke activiteiten het Waddenfonds wil stimuleren in het licht van de realisering van de vier hoofddoelen van het Waddenfonds. Het doel van deze programmatische aanpak is om met te subsidiëren projecten maximaal aan de gestelde doelen bij te dragen.

In mei 2014 is het Uitvoeringsplan 2014-2017 door Provinciale Staten van de waddenprovincies vastgesteld. In het verlengde daarvan is in juni 2014 door het algemeen bestuur het Jaarprogramma 2014-2015 met een looptijd van anderhalf jaar vastgesteld. Op basis hiervan heeft het dagelijks bestuur in 2015 in twee openstellingsbesluiten voor de opengestelde thema's subsidieplafonds, subsidiabele activiteiten, vereisten en subsidiërcriteria bepaald.

In het najaar van 2015 heeft het algemeen bestuur het Jaarprogramma 2016 vastgesteld.

Het bestuur heeft in 2015 verkend hoe de effectiviteit van de inzet van Waddenfondsmiddelen kan worden versterkt. De tendermodel is als instrument uitgewerkt. Deze werkwijze maakt het mogelijk om subsidieaanvragen onderling te vergelijken en te rangschikken naar de mate waarin deze voldoen aan (vooraf) gestelde subsidiërcriteria. In het najaar van 2015 is het thema Duurzame recreatie en toerisme als tender opengesteld.

Naast het tendermode heeft het bestuur in 2015 verkend of er behoefte is aan een regeling voor het verlenen van kredietsubsidies en wat de voor- en nadelen van zo'n regeling zijn.

Op grond van deze verkenning heeft het dagelijks bestuur besloten geen regeling te gaan uitwerken voor deze vorm van financiering. Wel is het mogelijk op grond van de subsidieverordening Waddenfonds in bijzondere situaties (delen van) subsidieverlening in de vorm van een krediet te verstrekken.

Om in de toekomst mogelijkheden te kunnen bieden voor meerjarige financiering van majeure projecten is in 2015 hiervoor de basis gelegd om te komen tot een wijziging van de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds. In het verlengde hiervan heeft het algemeen bestuur de Financiële verordening Gemeenschappelijke regeling Waddenfonds 2015 en de Nota Toelichting Begroting vastgesteld. Hiermee wordt het mogelijk om majeure projecten met een langere uitvoeringsperiode te voorzien van een meerjarige subsidiëring die niet volledig drukt op het jaar waarin het principebesluit over de stimulering wordt genomen.

7

Voorlichting en publiciteit

Dit hoofdstuk behandelt de in 2015 uitgevoerde voorlichtings- en publiciteitsmaatregelen. Het Waddenfonds heeft in 2015 de communicatie op belangrijke onderdelen verder geprofessionaliseerd. De ontwikkeling van een nieuwe website is in volle gang. De vormgeving en uitstraling van alle communicatie-uitingen zijn gemoderniseerd. Daarnaast is er het afgelopen jaar ervaring opgedaan met het organiseren van informatiebijeenkomsten voor potentiële aanvragers van subsidies uit het Waddenfonds.

Website

De website is voor het Waddenfonds het belangrijkste communicatiemiddel. Niet alleen om een breed publiek, stakeholders, beleidsmakers en belangenorganisaties te informeren over het reilen en zeilen bij het fonds, maar ook om potentiële aanvragers van een bijdrage uit het fonds in de gelegenheid te stellen op een toegankelijke manier een aanvraag in te dienen voor een project.

Om alle doelgroepen zo goed mogelijk te bedienen, is in 2015 gestart met de bouw van een volledige nieuwe site. Naast een moderne vormgeving, wordt de navigatie van de site gestroomlijnd om alle informatie beter vindbaar te maken. Ook wordt het digitaal indienen van een subsidieaanvraag vereenvoudigd om aanvragers beter te faciliteren. De nieuwe site gaat in het eerste kwartaal van 2016 online.

Informatiebijeenkomsten

Het Waddenfonds heeft de ambitie in een eerder stadium potentiële aanvragers goed te informeren over de mogelijkheden van een aanvraag uit het fonds. In 2015 zijn de eerste ervaringen opgedaan met deze aanpak.

Op drukbezochte informatiebijeenkomsten in Harlingen en Lauwersoog zijn ondernemers, natuurorganisaties, overheidsinstanties en andere partijen uit het hele Waddengebied voorgelicht over de subsidiemogelijkheden voor twee thema's:

Werelderfgoed, cultuurhistorie en landschapsontwikkeling (WCL) en Duurzame Recreatie en Toerisme (DRT). Daarbij is volop gebruik gemaakt van de speeddate-sessies, waarbij potentiële aanvragers hun projectplannen in een persoonlijk contact met vertegenwoordigers van het Waddenfonds konden bespreken. Bij nieuwe openstellingen wordt sterk overwogen om deze vorm van communicatie opnieuw in te zetten.

Digitale nieuwsbrief

De digitale nieuwsbrief van het Waddenfonds is in 2015 in een nieuw jasje gestoken en heeft een andere opzet gekregen. De frequentie van verschijning is opgevoerd om stakeholders, marktpartijen en lagere overheden in het Waddengebied pro-actief te informeren. Verscheen de nieuwsbrief voorheen incidenteel, vanaf nu worden jaarlijks vijf edities via een nieuw digitaal opmaak- en verzend-systeem verstuurd naar de ruim 400 abonnees.

Free publicity

Met de verspreiding van persberichten heeft het Waddenfonds in 2015 veelvuldig publiciteit gegenereerd voor projecten, die een financiële bijdrage krijgen uit het fonds. De regionale media in het Waddengebied maken volop gebruik van de verstrekte persinformatie.

Waddenfondsdag

De Waddenfondsdag, die jaarlijks eind november plaatsvindt voor stakeholders en relaties, stond eind november 2015 in het teken van 'De Wadden als Werelderfgoed'. De 180 aanwezigen kregen in de Martinikerk in Groningen suggesties en ideeën aangereikt hoe ze beter gebruik kunnen maken van de Werelderfgoed-status, die Unesco de Waddenzee in 2009 heeft toegekend. Ook presenteerden zich aan het publiek vijftien projecten uit de drie Waddenprovincies, die met financiële steun van het Waddenfonds worden uitgevoerd.

8

Ambities

Dagelijks bestuur formuleert ambities voor de toekomst

Het Waddenfonds is volop in beweging. In 2015 is voor het eerst gewerkt met een tendersysteem bij het beoordelen van aanvragen. Ook is het fundament gelegd voor een investeringskader, als instrument voor het aanjagen van meerjarige omvangrijke projecten. Daarnaast kreeg het Waddenfonds het afgelopen jaar een nieuw algemeen en dagelijks bestuur, dat met nieuwe ambities het Waddengebied zowel ecologisch als economisch robuuster wil maken.

Na de Provinciale Statenverkiezingen in maart is halverwege het afgelopen jaar een nieuw dagelijks bestuur (DB) aangetreden. Gedeputeerde Henk Staghouter bleef namens de provincie Groningen lid van het DB. Nieuw zijn de gedeputeerden Klaas Kielstra van de provincie Fryslân en Cees Loggen van de provincie Noord-Holland. In een gesprek over veranderingen, wensen en de sterktes en zwaktes van het Waddengebied blikken ze gezamenlijk terug op het afgelopen jaar en geven ze een doorkijk naar de toekomst.

Integrale projecten moeten zorgen voor robuuster Waddengebied

De dagelijks bestuursleden hebben van oudsher alle drie een band met het Waddengebied. Of ze wonen en werken er al jarenlang. Of ze hebben het Waddengebied leren kennen tijdens vakanties op de eilanden. "Als ik vertel dat ik het Waddengebied in mijn portefeuille heb, zijn collega-gedeputeerden altijd direct jaloers", aldus Klaas Kielstra, die als voorzitter van het Waddenfonds de Friese oud-gedeputeerde Tineke Schokker is opgevolgd.

De nieuwe bestuursleden hebben elkaar volgens Cees Loggen redelijk snel weten te vinden en werken goed samen. "En dat komt het Waddengebied zeker ten goede."

Het dagelijks bestuur gelooft in de potentie van het Waddengebied, maar maakt zich ook zorgen. Volgens gedeputeerde Henk Staghouter is het een continu balanceren om het evenwicht te houden tussen de ecologische rijkdom enerzijds én anderzijds de menselijke activiteiten in het gebied. Ook het grote aantal partijen dat aan tafel zit en belang heeft bij het Waddengebied noemt hij zorgelijk. Cees Loggen onderschrijft het gevaar voor bestuurlijke spaghetti. "In het gebied zijn zoveel kansen en als je daar maar over doorpraat, bestaat het risico dat er niets van de grond komt. Er is een tijd van praten en er is een tijd van doen."

"Er zijn ook positieve ontwikkelingen", vult Staghouter aan. Zo is de dialoog tussen bedrijven en natuurorganisaties het afgelopen jaar goed op gang gekomen. Dat biedt zeker perspectief."

Beiden delen ze ook de zorg van voorzitter Klaas Kielstra, die vindt dat er te weinig economische activiteit in het gebied is. "We moeten de economie van het gebied sterker maken. De activiteiten moeten dan natuurlijk wel passen binnen het karakter van het gebied", aldus Kielstra.

Investeringskader Waddengebied

Het dagelijks bestuur beschouwt 2016 als een uitdagend jaar, waarin de koers moet worden uitgezet voor de aankomende jaren. Alle drie willen ze graag dit jaar de eerste contouren van een investeringskader voor de komende tien jaar schetsen. De basis hiervoor is het afgelopen jaar al gelegd. Met het investeringskader wil het Waddenfonds de weg vrijmaken voor een meerjarenfinanciering

van grote projecten, die een substantiële bijdrage kunnen leveren aan de doelen van het Waddenfonds. Vaak gaat het dan om projecten waar veel geld mee is gemoeid en die voor meerdere jaren een subsidie zouden moeten krijgen.

“Door te kiezen voor grotere, kwalitatief goede projecten kun je met financiële steun van het Waddenfonds het verschil maken”, aldus Staghouwer. “Het Waddenfonds kan zo daadwerkelijk iets betekenen voor het gebied. Zo voorkom je dat je over twintig jaar denkt: wat is er nou echt gerealiseerd? Dat zou namelijk heel erg zuur zijn.”

Volgens Kielstra biedt het investeringskader nog een ander groot voordeel.

“Door aan te koersen op integrale grote projecten, creëer je de mogelijkheid om in Brussel te kijken naar aanvullende financiering. In Brussel is additioneel geld beschikbaar voor projecten in de regio. We halen natuurlijk niet alleen, maar brengen ook wat. Namelijk het mooiste getijdengebied van de wereld.” De voorzitter van het Waddenfonds beseft tegelijkertijd dat Brussel een zaak is van lange adem. “Voordat het geld los komt, kan er twee of drie jaar voorbijgaan, maar je moet ergens beginnen. Als het aan mijn ligt gaan we dat doen. Dat betekent niet dat we alleen inzetten op de zogenaamde grote stenen. Ook kleine projecten kunnen een aanvraag bij het Waddenfonds blijven indienen.”

Tendersysteem

Een andere grote verandering bij het Waddenfonds is de invoering van een tendersysteem voor de programmalijn Duurzame Recreatie en Toerisme (DRT). Daarbij worden aanvragen voor projecten niet langer gewogen op volgorde van binnenkomst tot het subsidieplafond bereikt is. In de tender worden projecten gerangschikt op kwaliteit aan de hand van een puntensysteem. Een ontwikkeling die het dagelijks bestuur volgens Cees Loggen erg positief vindt. “Zo’n tendersysteem bevordert de race naar de top. Op deze manier komen de beste projecten bovendien.” Staghouwer beaamt de visie van Loggen. “Op deze manier daagt het Waddenfonds de markt uit en ontstaat er meer aandacht voor kwaliteit.”

Met al deze nieuwe maatregelen wil het bestuur de komende jaren werken aan een duurzame ontwikkeling van het Waddengebied. Of zoals Cees Loggen het verwoordt: “Het uiteindelijke doel is een kwetsbaar gebied in stand te houden waar ook de komende honderd jaar mensen kunnen wonen, werken en recreëren. Een gebied waar economie en natuur met elkaar in samenhang en evenwicht zijn.”

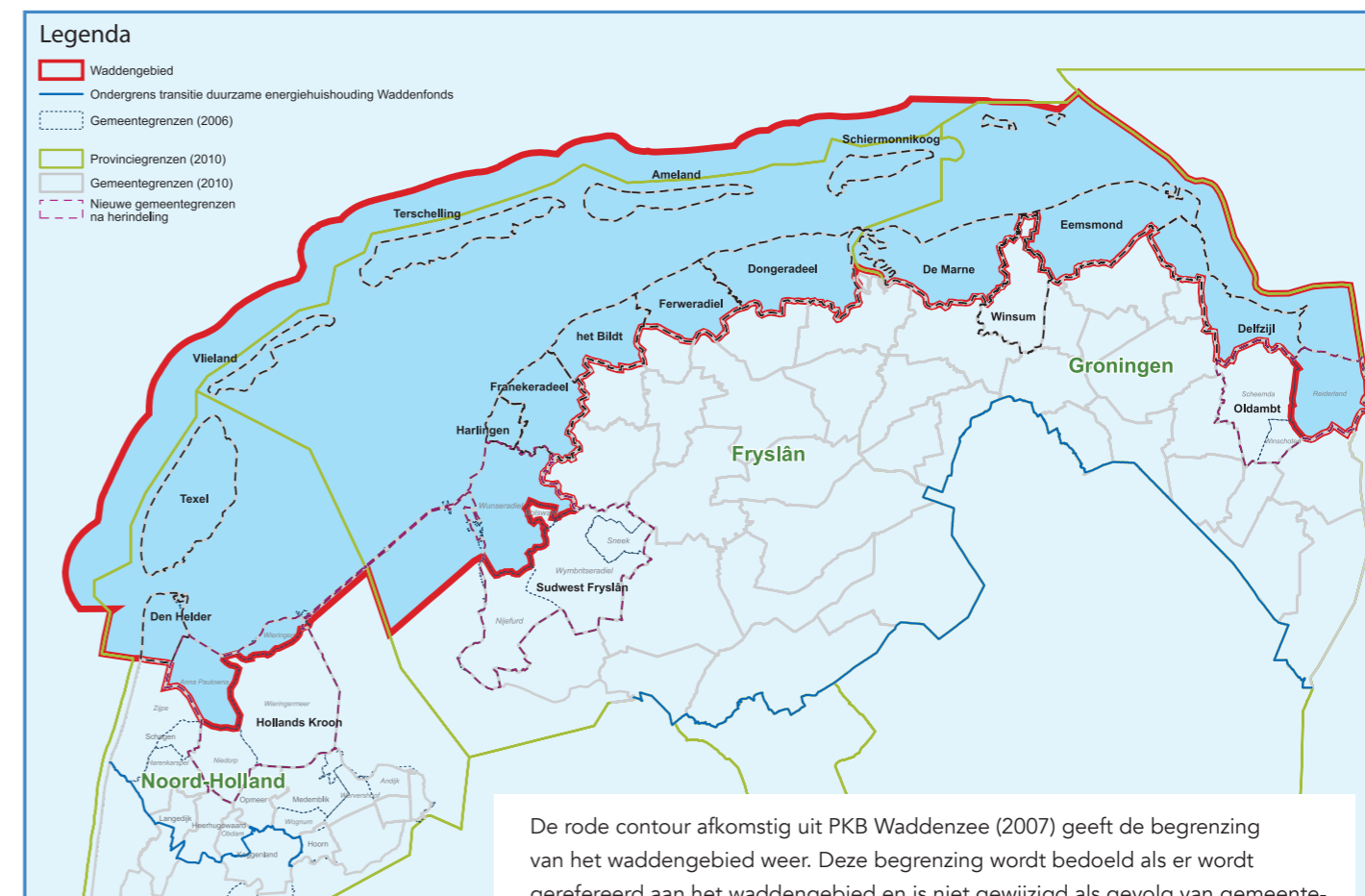

Bijlagen

Bijlage 1

Begrenzing Waddengebied zoals van toepassing voor het Waddenfonds

De rode contour afkomstig uit PKB Waddenzee (2007) geeft de begrenzing van het waddengebied weer. Deze begrenzing wordt bedoeld als er wordt gerefereerd aan het waddengebied en is niet gewijzigd als gevolg van gemeentelijke herindelingen die sinds 2007 hebben plaatsgevonden.

Zo geeft de paarse arcering de nieuwe gemeente Hollands Kroon weer, maar alleen het grondgebied van de voormalige gemeenten binnen de rode begrenzing maken deel uit van het waddengebied. Wûnseradiel I is inmiddels opgegaan in Súdwest Fryslân.

In Groningen is er de nieuwe gemeente Oldambt, bestaande uit de voormalige gemeenten Winschoten, Scheemda en Reiderland. Alleen het gebied van de voormalige gemeente Reiderland behoort tot het Waddengebied in de zin van de PKB en het Waddenfonds. De blauwe lijn toont de ondergrens van het (omvangrijkere) werkingsgebied van de Waddenfondsdoelstelling gericht op overgang naar een duurzame energiehouding.

Bijlage 2

Tabel met gehonoreerde projecten in 2015

Nr.	WF-nr.	Projectnaam	Subsidieontvanger	Subsidiabele kosten	Subsidie WF (beschikt)	Ecologie	Economie
1	222006	Verduurzaming Garnalen verwerking in de Waddenregio ¹¹	GPC Kant	681.370	272.548		272.548
2	223001	Naar een herstel van de Eems, Marconi Buitendijks, proef kwelder-aanleg Marconi	Gemeente Delfzijl	560.000	380.000	380.000	
3	223003	Wadvogels van allure: blauwe kiekendief en velduil	Vogelbescherming Nederland	1.007.323	770.938	770.938	
4	223004	We Bird: Rust voor vogels, ruimte voor mensen	Vogelbescherming Nederland	2.598.732	564.636	564.636	
5	223007	Zoet-zout gradient in het Noorderleech	It Fryske Gea	1.251.981	1.001.585	1.001.585	
6	223008	Oliebestrijding Waddengebied en Havens	TCNN	830.920	498.552		498.552
7	223010	Vogelrijk Zuricheroordpolder	Natuurmonumenten	634.635	508.736	508.736	
8	223011	Behoud van een dynamisch griend	Natuurmonumenten	2.675.000	729.750	729.750	
9	223012	Zeegras: herstel biobouwer fase 2	Natuurmonumenten	277.500	222.000	222.000	
10	223016	Nieuw Atlantis Pingjum	Nieuw Atlantis	199.999	99.999		99.999
11	223018	Dineren op de Dijk - Slapen op de Kaap	Stichting Buitengewoonleven.NU	24.329	11.367		11.367
12	223020	Fase 2 zilte aardappelketen	Zilte Teelten BV	532.791	354.841		354.841
13	223022	Spaarwater II	Stichting Acacia institute	1.922.437	918.925		918.925
14	223024	Heidense Kapel en pelgrimage Wieringen	Stichting Heidens Kapel Wieringen	123.090	43.045		43.045
15	223026	Shared 'Grien' Space pilot Waddengebied	Landschapsbeheer Friesland	196.095	98.047		98.047
16	147037	Natuurlijke patronen in het landschap	ANLV De Lieuw Texel	995.655	782.004	782.004	
17	147050	We Bird Educatief	Vogelbescherming Nederland	999.999	300.753	300.753	
18	147051	Een eindeloze horizon, herstel Oldamster weidsheid	Landschapsbeheer Groningen	987.767	708.035	708.035	
19	147059	Waddenfilm educatie programma fase 1	Shorline Productions BV i.o.	998.514	798.811	798.811	
20	147018	Sacrale Duisternis- en Stiltebeleving in Schettens	Protestantse Gemeente Schraard-Schettens-Longerhouw	350.000	105.000	105.000	
Eindtotalen				17.848.137	9.169.572	6.872.248	2.297.324

¹¹ Deze toekenning betreft een aangehouden aanvraag uit 2014.

Projectbeschrijvingen

Hieronder zijn de projecten omschreven. Op de website van het Waddenfonds (www.waddenfonds.nl) is een gearchiveerd en doorzoekbaar overzicht opgenomen van alle toegekende projecten, met – waar beschikbaar – een link naar meer informatie over betreffend project op het internet.

1. Verduurzaming Garnalenverwerking in de Waddenregio

Het doel van de pilot 'Verduurzaming Garnalenverwerking in de Waddenregio' is het optimaliseren van het machinaal pellen, waarbij via een optische scheider de rechte garnalen worden gescheiden van de afvalstroom. Op deze wijze kunnen deze garnalen alsnog worden benut voor menselijke consumptie. Tegelijk wordt geëxperimenteerd met de vermindering van conserveringsmiddelen in overleg met afnemers.

2. Naar een herstel van de Eems, Marconi Buitendijks, proef kwelder-aanleg Marconi

Marconi is een integraal project om de leefbaarheid van Delfzijl als havenstadje aan de Waddenzee te versterken in combinatie met versterking van de zeedijk en natuurontwikkeling in het Eems-Dollardestuarium. Als eerste deelproject wordt Marconi Buitendijks gerealiseerd. In december 2014 is subsidie vanuit het Waddenfonds toegekend aan dit project. De nieuwe subsidieaanvraag heeft alleen betrekking op het onderdeel kennisontwikkeling kwelder-aanleg. Het is een 'leren door doen' project bedoeld om kennis te genereren over kwelderontwikkeling die wereldwijd toepasbaar zal zijn en als onderdeel van het project wordt verspreid. Verschillende methoden om kwelder-groei te stimuleren worden getest. Het is de bedoeling dat de kwelders worden aangelegd met baggerslib uit de haven van Delfzijl en/of het Eems-Dollardestuarium. In proefvelden wordt geëxperimenteerd met verschillende percentages slib, verschillende types golfremmende structuren en inzaaien/natuurlijke aanvoer zeekraalzaad. De kwelderontwikkeling resulteert in een toename van geschikt habitat voor wadvogels.

3. Wadvogels van allure: blauwe kiekendief en velduil

Het project omvat beschermingsmaatregelen voor het behouden van twee kwetsbare soorten van het Waddengebied, de blauwe kiekendief en de velduil. Deze vogelsoorten staan op het punt om als broedvogel te verdwijnen uit het Waddengebied met name vanwege een gebrek aan voedselbeschikbaarheid. Van oudsher zijn dit kenmerkende soorten van het Waddengebied die broeden in de duinen en de kwelders. Door de aanleg van zogenoemde vogelakkers op de Waddeneilanden en langs de Waddenkust wordt het voedselaanbod vergroot. Met de aanleg van 250 hectare muizenrijke vogelakkers wordt de kwaliteit van het leefgebied verbeterd en wordt het Waddengebied weer een veilige thuis-haven voor deze soorten. Daarnaast wordt een begin gemaakt met de overgang naar duurzaam duinbeheer door een aanpak gericht op het opstellen van een maatregelagenda voor de duinen samen met beheerders om de bescherming in de toekomst te waarborgen. Regulier natuurbeheer in het kader van de EHS of Natura2000 afgestemd op deze soorten is er tot op heden niet. Het project is het begin van een proces om alle kenmerkende habitats van het Waddengebied duurzaam te verbeteren. In deze context gaat het landschappen die een functie

als broed-, slaap- en foerageergebied vervullen zoals duinen, kwelders en agrarisch cultuurlandschap. Niet alleen de velduil en de blauwe kiekendief maar ook een groot aantal andere Waddenspecifieke vogelsoorten zullen van de beschermingsmaatregelen profiteren.

4. We Bird: Rust voor vogels, ruimte voor mensen

We Bird is een geïntegreerd programma dat een groot probleem voor de natuurwaarden van de Waddenzee aanpakt, namelijk een gebrek aan rust en geschikte locaties voor wadvogels om te broeden, voedsel te zoeken en op krachten te komen. We Bird is opgebouwd uit vijf pijlers die in elkaar grijpen en elkaar versterken. Naast fysieke verbeteringen in het Waddengebied, wordt tegelijkertijd gewerkt aan het ontwikkelen van draagvlak en bewustwording voor de bescherming van de Waddenzee en wadvogels. In diverse deelprojecten worden maatregelen getroffen voor kwetsbare soorten als tapuiten, strandbroeders, de rosse grutto en sterns. Doel van de maatregelen is om verstoring en verzuivering tegen te gaan, gedragsverandering te bewerkstelligen en mogelijke conflicten met het agrarische gebruik weg te nemen. De effecten van de maatregelen en activiteiten worden systematisch geanalyseerd (conservation evidence). Dit resulteert in een uitgebreid pakket aan beproefde herstelmaatregelen op basis waarvan het programma tussentijds wordt bijgestuurd en een kennisuitwisseling met stakeholders in en buiten het Waddengebied wordt opgezet.

5. Zoet-zoutgradiënt in het Noorderleech

Het project behelst het aanleggen van een slenk over een laaggelegen deel van de kwelder waarlangs het water van het nieuwe gemaal Vijfhuizen naar het wad stroomt. Hierdoor wordt een complete zoet-zoutgradiënt gecreëerd met de daarbij behorende natuurwaarden. Daarvoor is het nodig om een deelgebied circa 33 hectare van de bestaande zomerpolder Bokkenpollenpolder in te richten als zoet-zoutgradiënt, die vanuit waterschapsbelangen voldoet aan alle eisen van veiligheid. Met dit project wordt een belangrijke stimulans gegeven aan vissoorten, zoals bot, paling, driedoornige stekelbaars en spiering. Tevens worden de broedomstandigheden voor weidevogels in het project verbeterd.

6. Oliebestrijding Waddengebied en Havens

Door de getijdenstromen verspreiden verontreinigingen zich razendsnel in het Waddengebied. Hierdoor is de kans groot dat er olie op de oevers/platen aanspoelt. Door de hoge stroomsnelheden werken oliebestrijdingsmiddelen niet tot nauwelijks en de verontreiniging verplaatst zich snel naar de ondiepe gedeelten van de Waddenzee. Na slechts één hoogwater zal de olie zich onder het zand hebben gewerkt en is daarna niet meer op te ruimen. Nog vele jaren later kan de olie opnieuw aan de oppervlakte komen om daar schade aan te richten. Een uniek natuurgebied zal dan ernstig aangetast zijn. Door toenemende activiteiten in de Waddenzeehavens en het omliggende gebied wordt de kans op olieverontreiniging en lekkage van scheepsbrandstoffen steeds groter. De bestaande verwijderingsystemen, zoals veegarmen of oliezuigers op schepen, zijn simpelweg ongeschikt om toe te passen in het Waddengebied. De ondiepe gedeelten van de Waddenzee zijn slecht toegankelijk voor schepen. Rijdend materieel is niet in staat zich voort te bewegen op het slikrijke wad en de kwelders en veroorzaakt grote schade. Maar ook de economische schade die havens en de toeristische

sector ondervinden van een olieramp is evident. Met dit project wordt een innovatief slibverwijderingssysteem ontwikkeld voor de kwetsbare delen van de Waddenzee. Het betreft engineeren, bouwen en testen van 2 olieverwijderingsystemen waarmee olie verwijderd kan worden uit het Waddengebied en de havens. Het heeft de vorm van een amfibievoertuig en een rupsvoertuig waarop aangepaste olieverwijderingsystemen zijn geplaatst. De twee voertuigen worden multifunctioneel gebouwd en moeten in principe dagelijks inzetbaar zijn: voor het opruimen van olie, van drijfvuil in havens, maar ook voor het maaien van de kwelders.

7. Vogelrijk Zuricheroordpolder

Het project betreft verwerving en herinrichting van de Zuricheroordpolder ten zuidwesten van Zurich (Fryslân), zodat deze aantrekkelijk wordt voor wadvogels als hoogwatervluchtplaats en broedlocatie. Tevens worden maatregelen uitgevoerd om de belevingswaarde en de botanische waarde te vergroten en het oorspronkelijke begreppelingspatroon te behouden.

8. Behoud van een dynamisch Griend

Het onbewoonde vogeleiland Griend is onderdeel van de dynamische Waddenzee en verandert derhalve steeds van vorm. Maar door een onbalans in aangroei en afslag dreigt het eiland langzaam in zee te verdwijnen. Het 25 jaar geleden ter bescherming aangelegde zandlichaam aan de westkant van het eiland is inmiddels verdwenen. Het project beoogt de functies (als broedplaats, foerageergebied en hoogwatervluchtplaats voor wadvogels en als werp- en zoogplek voor de grijze zeehond) van het eiland Griend te behouden en te versterken, daarbij gebruik makend van de dynamiek van de Waddenzee. Deze maatregelen betekenen dat een beschermende zandmotor moet worden aangebracht en de verzuivering op het eiland moet worden tegengegaan om de natuur een kwaliteitsimpuls te geven. Belangrijk onderdeel van het project is een 'verklarende' monitoring van de effecten van de te nemen maatregelen. Herstel is noodzakelijk, omdat Griend onmisbaar en essentieel is voor het halen van de Natura 2000 doelen voor de Waddenzee aldus de aanvraag. Na uitvoering van de maatregelen is Griend weer beschermd voor circa 25 jaar.

9. Zeegras: herstel biobouwer fase 2

Zeegras heeft als biobouwer grote invloed op de kwaliteit van de Waddenzee, verbetert de waterkwaliteit en fungeert als kraamkamer voor veel vis- en schelpdiersoorten. Het komt vrijwel niet meer voor in de Waddenzee al is verrassend genoeg recentelijk door het NIOZ sublithoraal zeegras gevonden nabij de Afsluitdijk. Oorzaak van het verdwijnen sinds de jaren dertig is waarschijnlijk een combinatie van de aanleg van de afsluitdijk in combinatie met een wierziekte en eutrofiering. Het project is een vervolg op een eerder project waarin een werkwijze is ontwikkeld voor zeegrasherstel. Duidelijk werd dat meerdere jaren gezaaid moet worden om succesvol te kunnen zijn en dat de zaai-techniek nog geoptimaliseerd moet worden. Het project richt zich daarom op versterking door verdichting van drie bestaande lithorale zeegrasvelden, onder meer met een verbeterde zaai-methode. Tevens worden pilots uitgevoerd voor sublithoraal (onderwater) zeegras en voor de verbetering van zaai- en kiemomstandigheden. Deze pilots moeten

meer licht werpen op de factoren die succesvolle, meer grootschalige herplant van zeegras mogelijk maken.

10. Nieuw Atlantis Pingjum

Nieuw Atlantis Pingjum (Fryslân) richt zich op het bouwen van een permanente ontmoetingsplek en het maken van een tentoonstelling rond de tijdtafel van Pingjum (gerealiseerd in een eerder Waddenfondsproject). Daardoor wordt Waddewyn ook echt een centrum voor ontmoetingen. Het informatiecentrum wordt de centrale plek waar kunstenaars met diverse interactiemiddelen (lezingen, ateliers, kunstwerken, voorstellingen en de te ontwikkelen tentoonstelling rond de tijdtafel) de verschillende groeperingen in het dorp en toeristen/recreanten met elkaar in contact brengen. Hier worden samen met lokale partijen nieuwe vooral toeristische initiatieven ontwikkeld. Bewoners, kunstenaars, onderzoekers en ondernemers vormen 'wadwerkgroepen' die met elkaar aan verschillende thema's werken en daarvoor activiteiten uitvoeren en de uitkomsten aan het dorp presenteren tijdens 'Blikwisselingen' in het infocentrum. Bestaande netwerken worden daardoor versterkt en nieuwe verbanden kunnen ontstaan, zoals tussen boeren en kunstenaars. Verder onderneemt de Stichting Nieuw Atlantis allerlei activiteiten en werkt ze samen met een keur aan instellingen/organisaties om het cultuur- en natuurtoerisme te stimuleren waardoor de economische leefbaarheid verbeterd wordt. en het leven aan de waddenkust in beeld wordt gebracht.

11. Dineren op de Dijk - Slapen op de Kaap

Dineren op de Dijk en Slapen op de Kaap zijn twee initiatieven die jaarlijks plaatsvinden. De opzet van beide initiatieven is om breed aandacht te hebben voor de schoonheid van de Wadden(zee). Dit in combinatie met een culinair programma, workshops, een markt voor Wadden- en streekproducten, muziek en theater. Dat gebeurt door ontdekken en beleven (kruidenwandelingen, wadlopen) en educatie (vertellingen) en ook door het bieden van een aantrekkelijk buitenprogramma waardoor vele mensen richting Noordpolderzijl (Groningen) en de Waddendijk komen. Buiten zijn, stilte, dineren, ontmoeten, waddeneducatie en waddenbeleving zijn de kernwoorden van deze initiatieven. Het diner wordt bereid met producten die het wad voortbrengt, aangevuld met producten uit de streek. De subsidie aanvraag bij het Waddenfonds is er op gericht om de capaciteit van met name Dineren op de dijk te vergroten, het aanbod aan activiteiten te verbreden en een slecht weer voorziening te kunnen bieden. Tevens is het doel om als evenement financieel op eigen benen te kunnen staan. Met een eenmalige bijdrage van het Waddenfonds om de gewenste schaal sprong te maken kan dit gerealiseerd worden.

12. Fase 2 Zilte Aardappelketen

Het project Zilte Aardappelketen in de Waddenregio start een onderzoek naar de teelt van zilte aardappelen in het Waddegebied. De akkerbouwgebieden aan de kust van de Waddenzee worden steeds zilter door zeespiegelstijging en bodemdaling. De invloed van het zoute water uit de Waddenzee op de akkerbouw neemt daardoor toe. Eerder is al aangetoond dat bepaalde aardappelrassen prima kunnen groeien onder zilte omstandigheden. Voor het Waddegebied wordt nu specifiek een verdere ontwikkeling van de teelt van zilte

aardappelen onderzocht. Zilte Aardappelketen in de Waddenregio wil eveneens de exportkansen van de ontwikkelde teelttechnieken vergroten. Daarbij worden vooral de exportmogelijkheden onderzocht naar gebieden in de wereld die ook te maken hebben met verziltingproblemen. In Pakistan zijn de eerste proeven inmiddels gestart.

13. Spaarwater II

Spaarwater II onderzoekt samen met agrariërs in het Waddengebied hoe slimmer omgegaan kan worden met zoet water. Door het stijgen van de zeespiegel in de Waddenzee en door bodemdaling krijgt de landbouw steeds meer te maken met grondwater dat zout is. Door zoet water ondergronds op te slaan en door handig gebruik te maken van drainagesystemen wordt gezorgd voor een betere benutting van het kostbare zoete water in gebieden waar het grondwater zouter wordt. Ook worden irrigatietechnieken getest, die moeten leiden tot een zuinig gebruik van zoet water, met name in de aardappelteelt. Het onderzoek van Spaarwater II vindt plaats op zes verschillende locaties in de provincies Groningen, Fryslân en Noord-Holland. Plaatselijk worden akkerbouwers nauw bij het onderzoek betrokken. Op die manier leren ze de ontwikkelde technieken tegen verzilting toe te passen op het eigen bedrijf. De effecten van de maatregelen zullen niet alleen op bedrijfsniveau, maar ook op regionale schaal worden beoordeeld. Spaarwater II gaat eveneens onderzoeken of met ondergrondse opslag van zoet water bepaalde ziekten zoals bruinrot kunnen worden bestreden.

14. Heidense Kapel en pelgrimage Wieringen

Tot 1878 stond er een kapel op het voormalige eiland Wieringen die als 'Heidense kapel' nog leeft in het collectieve geheugen van de Wieringers. Met de herbouw van de kapel en de ontwikkeling van een pelgrimsroute gaat de Stichting Heidense kapel allerlei activiteiten organiseren die de leefbaarheid en de toeristisch-recreatieve functie van Wieringen gaan versterken. De kapel wordt herbouwd op de oorspronkelijke plek, de begraafplaats bij Stroe. De eenvoudige kapel wordt een contemplatieve plek en vormt het anker voor pelgrims- en wandelroutes en daarmee verbonden lokale activiteiten, te organiseren in samenwerkingsverbanden met lokale en regionale organisaties. De wandelroute, die wordt ontwikkeld, verbindt Wieringen ter westzijde met al bestaande historische pelgrims- en wandelroutes in Noord-Holland. In de toekomst wordt ter oostzijde mogelijk ook een route ontwikkeld via de Afsluitdijk langs historische plekken aan de Friese waddenkust.

De stichting maakt een brochure met informatie over de kapel en de wandelroutes en ontwikkelt een app. Op de website zullen historische achtergronden, verhalen en legenden, die verbonden zijn aan de Heidense Kapel, worden aangereikt. Wieringen wordt hiermee op de kaart gezet als interessant, aantrekkelijk onderdeel van het Waddengebied, zowel voor mensen uit de eigen omgeving als voor recreanten. Wieringen krijgt hiermee een impuls op het gebied van leefbaarheid, cultuurhistorie en landschap.

15. Shared 'Grien' Space pilot Waddengebied

Onder invloed van de crisis en de krimp verliest ook openbare ruimte haar functie of boet in aan kwaliteit. Landschapsbeheer Friesland en de Milieufederatie Fryslân

gaan samen met de dorpen op innovatieve wijze de fysieke verbetering van de groene openbare ruimte ter hand nemen met dorpsbewoners op basis van het concept Shared Grien Space. Het doel van het project is het verbeteren van de leefbaarheid van de dorpen langs de Waddenkust. Aan de hand van 3 pilotprojecten in Kimsward, Minnertsgea en Tzum wordt al 'werkendeweg' het concept Shared Grien Space getest. Op basis van de ervaringen wordt bepaald of het Shared Grien Space-concept geschikt is om de kwaliteit van de groene (openbare) ruimte te verhogen en daarmee de leefbaarheid te verbeteren. Of de leefbaarheid in de 3 dorpen daadwerkelijk is verbeterd door uitvoering van het project wordt bepaald aan de hand van een 0-meting voorafgaand aan het project en een enquête na afloop. De opgedane kennis met de uitvoering van de pilots wordt gedeeld met het platform 'Netwerk duurzame dorpen' en wordt verwerkt in een inspiratiedocument wat beschrijft hoe met toepassing van de Grien Shared Space methode de kwaliteit van de leefomgeving en de leefbaarheid door dorpsbewoners kan worden versterkt. Daardoor kunnen andere dorpen op basis daarvan de aanpak zelf gaan toepassen. Met het project wordt een innovatieve aanpak ontwikkeld om de leefbaarheid te versterken via de verbetering van de kwaliteit van de openbare groene ruimte. Tevens wordt de verantwoordelijkheid en betrokkenheid van dorpsbewoners bij het gebruik en beheer van de openbare ruimte van dorpsbewoners versterkt. Het vormt daarmee ook een innovatieve aanpak voor burgerparticipatie.

16. Natuurlijke patronen in het landschap

Rond 1650 zijn de tuunwallen ontstaan als perceelscheiding, omdat sloten graven (in duingebied lastig) en raster zetten (gebrek aan hout) niet toegepast werd. Tuunwallen zijn gestapelde graszoden, opgevuld met grond (zand). Tuunwallen kwam zowel op Texel als het voormalig eiland Wieringen voor. Doel van het project is het verbeteren van de ecologische kwaliteit op het oude land d.m.v. herstel tuunwallen en het verbeteren van de botanische sa-menstelling op de tuunwal. Daarnaast wil men informatie- en educatiemateriaal ontwikkelen. Tot op heden heeft de Vereniging ANLV De Lieuw Texel (Vereniging voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) in 15 jaar tijd ongeveer 30% van de bestaande tuunwallen hersteld. Het laatste herstelproject is het afgeronde Waddenfondsproject 'Herstel van het unieke Texelse landschap' uit 2009. Samen met de Agrarische Natuurvereniging 'De Rotgans' is tevens gezocht naar locaties op Wieringen waar nieuwe tuunwallen geplaatst kunnen worden en waar enkele bestaande tuunwallen in aanmerking komen voor herstel.

17. We Bird Educatief

We Bird-Educatief vergroot de beleving en het draagvlak voor de belangrijke functie van de Waddenzee voor wadvogels en produceert daarop toegesneden communicatief en educatief materiaal. Het is een educatief programma waarin Vogelbescherming Nederland, het Fryske Gea en de werkgroep Grauwe Kieken die hun krachten hebben gebundeld om via bewustwording, draagvlak en gedragsverandering het urgente probleem van gebrek aan rust en geschikte broedlocaties voor de wadvogels aan te pakken. We Bird-Educatief is onderdeel van het programma We Bird waarmee de broedomstandigheden en broedmogelijkheden voor wadvogels worden verbeterd. We Bird Educatief voegt

daar de productie van communicatief en educatief materiaal aan toe. Uitgangspunt daarbij is nadrukkelijk niet het weren van mensen maar juist het versterken en stimuleren van de vogel- en natuurbeleving op een verantwoorde wijze door geleiding en gerichte voorlichting en educatie. Deelprojecten worden uitgevoerd in de natuurgebieden Noard-Fryslân Butendyks (de kwelder Noarderleech), de Razende bol en bij broedgebieden in de duinen en op het strand en bij de aan te leggen vogelakkers voor de velduil en blauwe kiekendief. Het bereiken van mensen en hen bewust maken van de problematiek van rustverstoring is cruciaal en maakt WE Bird Educatief essentieel voor het slagen van natuurprojecten voor vogels in het Waddengebied. Voor het project is tevens een Europese Life subsidie aangevraagd.

18. Een eindeloze horizon, herstel Oldambster weidsheid

Het landschap van het Oldambt is een landschap van contrasten waar de boerenerven en de groene lintdorpen afsteken tegen de weidsheid van de 'ongenaakbare' Dollardpolders met hun eindeloze horizon. Boeren kunnen hier in de lengte van hun akkers als het ware de kromming van de aarde zien. In de loop der jaren zijn veel landschapselementen aan het open gebied toegevoegd waardoor een zich een 'groensluis' over het landschap uitgestrekt die het zicht op en de beleving van de monumentale openheid verstoort. Het project van de stichting Landschap Oldambt herstelt en versterkt karakteristieke patronen en structuren in het grootschalig open waddenlandschap van de voormalige gemeente Reiderland en het zuidelijk deel van de gemeente Delfzijl door de omvorming/verwijdering van (ongewenste) beplantingen in de open gebieden en het versterken van groene waardevolle landschapselementen in de dorpslinten. De herwonnen kernkwaliteiten worden toegankelijk en beleefbaar gemaakt met onder meer routes, excursies en informatie in bestaande bezoekerscentra.

19. Waddenfilm educatieprogramma fase 1

Het educatieprogramma zal in twee fasen uitgevoerd worden, waarbij deze fase 1 een structureel effect beoogt op de bekendheid en trots op het Werelderfgoed Waddenzee bij volwassenen en jeugd. Een scala aan educatief materiaal zal worden geproduceerd, uiteenlopend van lespakketten, filmclips voor het digibord tot 10 innovatieve 360 graden films en nieuwe concepten voor duurzaam toerisme. Al het materiaal wordt kosteloos en voor iedereen toegankelijk op de website WAD.edu geplaatst en verwerkt in de curricula van de gehele onderwijsketen. Het huidige aanbod aan educatief materiaal wordt gekenmerkt door grote verscheidenheid in inhoud, vorm en kwaliteit met een relatief beperkt bereik. Het werelderfgoed Waddenzee heeft nu geen vaste plek in het aanbod en curriculum van scholen. Daardoor is er geen sprake van een gezamenlijke werelderfgoed uitstraling. Met de eerste fase van het educatieve programma wordt een substantiële bijdrage geleverd aan de ambitie om zoveel mogelijk Nederlanders te bereiken en ieder kind een keer het wad te laten beleven: 300.000 basisschoolleerlingen, 15.000 leerlingen in het voortgezet onderwijs en 2500 studenten (MBO, HBO en universitair). Dat is ca. 25% van alle opleidingen. Daartoe bevat het educatieve programma een combinatie van binnenschools leren en buitenschools beleven met de nadruk op de gezamenlijke werelderfgoed identiteit. Het educatieprogramma is het resultaat van een inspanning van een coalitie van

regionale en landelijke media- en educatieve partijen. Het maakt deel uit van een groter programma waar naast het educatieve programma ook de voorgenomen bioscoopfilm en televisieserie van regisseur Ruben Smit bij horen. Het programma is opgesteld in nauwe samenwerking tussen de Waddenvereniging, de Stichting Waddencentra, Shoreline productions en BureauQ. Het educatieprogramma geeft een stevige impuls aan waddeneducatie in de hele onderwijsketen in Nederland en brengt die kwalitatief op een veel hoger plan. Met het programma wordt een veel grotere doelgroep bereikt dan met het huidige materiaal.

20. Sacrale Duisternis- en Stiltebeleving in Schettens

De kerk van Schettens staat op een terp die nog duidelijk zichtbaar is. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat deze, deels afgegraven, terp al bewoond werd aan het begin van de jaartelling en waarschijnlijk eerder. Het weidse landschap dat we nu kennen, was toen een kwelderlandschap. Dat is nog terug te vinden in de oude zeeslenk die door het landschap en langs de terp meandert. Deze zeeslenk is nu bekend als de vaarroute Bolsward - Harlingen en is onderdeel van de Elfstedenroute. Het is een bijzondere plaats waar de ruimte te zien en beleven is, een plaats waar de stilte en duisternis van de nacht te ervaren is. Om de stilte van de nacht te kunnen beleven zijn aanpassingen in de kerk noodzakelijk:

Een keukenblokje, toilet en douche;

- Plaatsen van rustbanken voor in de kerk die in een passende kast geklapt kunnen worden. Betreft vier slaapgelegenheden;
- Realiseren van een kloosterkamer op de eerste verdieping in de toren met een venster op het westen richting Waddenzee. Betreft twee slaapgelegenheden;
- Aanleggen van vloerverwarming onder de banken, gevoed door een warmtepomp.

In de zomermaanden kunnen de kerkdiensten in één van de andere kerken plaatsvinden, waardoor de kerk in Schettens vrij geroosterd wordt voor bezinningstoerisme.

Bijlage 3

Tabel met projecten in beheer

Nr.	WF-nr.	Projectnaam	Subsidieontvanger	Subsidiabele kosten	Subsidie WF (beschikt)	Actuele einddatum
Door het Rijk overgedragen projecten						
1	200361	Hallumer Ryt, vispassage en zoetzout gradient Noorderleech	Wetterskip Fryslân	9.612.000	6.146.776	31-12-2019
2	200407	Waddenzeeschool	Stichting Waddencentra	990.479	891.431	30-09-2015
3	203820	Kwelderherstel project Balgzand	Stichting Landschap Noord-Holland	2.424.486	2.182.037	31-12-2016
4	203882	Groen gas op Schiermonnikoog	De heer J.C. Hagen	3.310.522	1.200.000	01-10-2016
5	203908	Energieneutraal wonen op Texel?! Pilot voor de Waddeneilanden	B.C. Scholten	1.280.899	383.812	31-12-2015
6	203916	Tussen Wad en Westerwoldse Aa	Waterschap Hunze en Aa's	8.415.837	5.258.278	01-07-2017
7	203919	Mosselwad	Vereniging kust en zee	5.980.814	5.380.814	01-10-2015
8	203930	Waddensleutels	Vereniging Natuurmonumenten	3.462.665	3.115.665	01-10-2015
9	209782	Kiek over Diek	Provincie Groningen	5.400.000	2.700.000	31-12-2016
10	209825	Stelling Den Helder, Poort naar de Wadden	Gemeente Den Helder	3.973.150	2.975.835	01-07-2016
11	209839	Vissers van de Wadden	Stichting Geïntegreerde Visserij	1.195.712	823.860	01-07-2016
12	209867	Boerderijen aan de Waddenkust	LTO Noord	2.908.050	2.164.697	31-03-2016
13	209872	Herplant van iepen in de Waddenregio	Stichting Iepenwacht Groningen	3.521.798	2.663.107	01-07-2016
14	209877	De Nollen: symbiose van natuur, cultuur en ecologie	Stichting De Nollen	3.000.000	1.450.000	01-09-2015
15	209899	Kweldercentrum Noorderleech	It Fryske Gea	950.000	380.000	01-01-2019
16	209902	Walter	Koninklijk Ned. Inst. Onderzoek der Zee	4.891.775	4.402.598	01-03-2017
17	209911	Ruim baan voor vissen in het Waddengebied	Wetterskip Fryslân	11.120.000	6.332.900	01-07-2016
18	209925	Metawad-1; hoe habitat herstel trekkende wadvogels beïnvloedt	Koninklijk Ned. Inst. Onderzoek der Zee	3.318.977	2.987.079	01-07-2016

Nr.	WF-nr.	Projectnaam	Subsidieontvanger	Subsidiabele kosten	Subsidie WF (beschikt)	Actuele einddatum
Toegekend na decentralisatie WF						
19	219326	Automooringsysteem	TESO, Koninklijke n.v. Texels Eigen Stoomboot Onderneming	1.745.000	610.750	01-04-2016
20	219344	Waddengebied in de oorlog	Stichting Waddencentra	1.538.500	934.150	01-09-2016
21	219365	Zandige variant Prins Hendrikdijk Texel	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier	13.877.500	12.240.000	31-12-2022
22	219644	Veilig en verlicht Texel	Gemeente Texel	3.374.621	1.349.848	01-03-2017
23	219647	Duurzaam waterbodembeheer in zeehavens voor een rijk Waddengebied	Groningen Seaports	360.639	144.256	31-12-2015
24	219765	Naar buiten Holwerd	Staatsbosbeheer	1.059.194	926.275	31-12-2016
25	219769	Zonne-collectief Ameland	Gemeente Ameland	6.633.612	2.653.445	01-07-2016
26	220284	Programma Kanaalzone: Franeker als Waddenpoort	gemeente Franekeradeel	2.715.000	2.022.000	31-12-2017
27	220307	Ambassadeurs van Waddenzee Werelderfgoed	Ecomare	382.920	153.168	31-12-2016
28	220308	Expeditie Wadden	Enting Films (Growing Minds)	391.576	265.130	31-12-2015
29	220384	TexelEnergie Oogst De Zon	TexelEnergie	1.150.000	460.000	01-10-2015
30	220385	Loodsen door het Landschap	Stichting Loodsen door het Landschap	2.104.400	1.443.360	31-12-2016
31	220389	Methaanbrandstoffen op Ameland	De Waddeneilanden	1.850.565	740.226	01-07-2018
32	220394	Groene veerboten voor de Wadden	Rederij Doeksen/B.V. Terschellinger Stoomboot Maatschappij (TSM)	3.450.000	1.207.500	01-06-2016
33	220396	Demonstratie van de Ballast-WaterbehandelingsBarge	Damen Shipyards	7.459.872	2.832.634	01-07-2016
34	220398	Waddenpoort Lauwersoog	Gemeente De Marne	3.390.147	1.356.059	31-12-2016
35	220400	Van Wad naar Stad	Watercourse Beheer B.V.	200.000	100.000	31-12-2015
36	220401	Duurzame mobiliteit op de Wadden	Stichting Urgenda	344.480	137.792	31-03-2015
37	220403	Rust voor Vogels, Ruimte voor Mensen	Vogelbescherming Nederland	4.806.287	3.485.247	31-12-2016
38	220404	Pilot spuistroom en testfaciliteit	Stichting Tidal Testing Centre	2.219.020	887.608	31-12-2015
39	220405	Willemsoord, de Poort naar de Wadden	Zeestad C.V./B.V.	6.523.755	4.709.230	01-06-2017
40	220526	Vismigratie van Aa's tot Zee	Waterschap Hunze en Aa's	9.398.000	5.459.000	31-12-2017
41	220527	Súd le & Waterfront Dokkum	Gemeente Dongeradeel	17.721.086	9.653.065	31-12-2017
42	220528	Duurzaam groen in de glastuinbouw	Biogas Agriport B.V.	4.269.300	1.707.720	31-12-2016
43	220529	Duurzaam cultuur- en getijdenlandschap	Vereniging van Eigenaren De Grië	1.253.863	911.832	31-12-2022
44	220544	Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek	Vereniging Natuurmonumenten	1.304.000	1.148.572	15-03-2017
45	220906	De Witte Motor voor Texel	VOF Dijkmanshuizen	199.500	79.800	01-06-2019
46	220984	Industriewaterleiding Chemiecluster Delfzijl	Groningen Seaports	512.700	132.700	31-12-2016
47	220985	Sportvisvijvers Harlingen-Franeker	Siebe van Palmhoven en Floris Sinnema	398.531	150.000	01-08-2017
48	220986	Gensos - Biomassastromen	Gensos BV	1.855.559	742.224	30-06-2016
49	220987	TorrGas - thermochemische conversie	TorrGas BV	16.077.700	6.431.080	01-07-2016
50	221365	Wadden Informatie- en Belevingscentrum Holwerd	Stichting Recreatie en Toerisme Holwerd e.o.	198.500	99.250	31-10-2015

Nr.	WF-nr.	Projectnaam	Subsidieontvanger	Subsidiabele kosten	Subsidie WF (beschikt)	Actuele einddatum
51	221384	Spaarwater	Stichting Acacia institute	1.453.387	587.937	01-04-2016
52	221800	Polder Het Noorden / De Bemmes - Texel	Natuurmonumenten	1.073.720	966.348	15-03-2017
53	221801	Zeegras: herstel biobouwer van de Waddenzee	Natuurmonumenten	319.000	277.100	01-10-2016
54	221805	Zilte aardappelketen in de Waddenregio; meeboeren met zilt	Zilte Teelten BV i.o.	2.499.072	857.611	31-12-2016
55	221806	Duurzame garnalenverwerking	Visveiling Insula BV	935.533	298.069	31-10-2018
56	221809	Realisatie slechtweervoorziening en binnenactiviteiten Sandy Road Ranch	Jan en Gerda Dam	200.000	100.000	01-07-2015
57	221814	AquaTX; kraanwater- en milieuproject	Stichting AquaPLUS	181.002	54.511	01-06-2017
58	221815	Biomassacentrale Burdaard	Gemeente Ferwerderadiel	199.180	99.590	01-10-2015
59	221816	MTB route Texel 100 kilometer	Wielersport Texel	157.170	51.866	01-08-2016
60	221817	Brakke parel levert binnendijkse kokkelteelt met eb/vloed	Stichting Zilte Zones i.o.	2.731.969	1.787.820	01-04-2019
61	221818	Proeftuin voor een lokaal economisch model	Stichting CranTex	198.300	99.150	31-12-2016
62	221820	Vissersommetje	ANV De Lieuw	93.283	46.641	31-12-2015
63	221828	Monumentale waddenzeebakens	Stichting tot behoud van monumenten in de gemeente Súdwest-Fryslân	401.402	200.000	31-12-2018
64	221830	Kongsi van de kooi-eend	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.874.116	2.303.136	15-06-2018
65	221831	Terpen- en wierdenland, een verhaal in ontwikkeling	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.841.599	2.282.166	01-07-2018
66	221840	Blacklight Golf Terschelling	P.G.J.M. de Rijk	196.500	96.500	01-09-2014
67	221841	Hof van Heden	Stichting Sint Jan	199.999	94.980	01-07-2015
68	221842	Wadden Van Delta naar Kathedraal	Stichting Visserijmuseum Termunterzijl	193.116	96.558	31-12-2015
69	221844	Onderweg naar duurzaam Ternaard	Energie Coöperatie Ternaard (Encoter) u.a.	51.250	25.000	31-12-2015
70	221845	De Bol	Natuurmonumenten	428.000	347.700	01-11-2016
71	221846	Multifunctioneel speelontmoetingsveld en kaatsmuur te Sexbierum	Vereniging Dorpsbelangen Sexbierum-Pietersburen	60.504	10.000	30-09-2015
72	221847	Kwelderontwikkeling Koehoal door een slibmotor	Stichting Ecoshape	1.300.000	855.370	31-08-2017
73	221848	Elzensingels Terschelling	Landschapsbeheer Friesland	199.397	99.698	31-12-2016
74	221850	Veiligheid voor vissen en vogels op de Waddeneilanden	Wetterskip Fryslân	2.696.650	2.426.985	31-12-2017
75	222003	bijzondere transities van streekeigen waddenproducten	Preijde Plant Marketing	190.000	76.800	31-01-2016
76	222004	Naar herstel van de Eems Dollard: Marconi Buitendijks	Gemeente Delfzijl	11.052.472	9.947.225	31-12-2017
77	222005	Landelijk Veranderlijk, herwaarderen, beleven, presenteren van landschappelijke kwaliteiten in het Waddengebied	Stichting Tof Media	74.550	37.000	31-12-2017
78	222006	Verduurzaming Garnalenverwerking in de Waddenregio	GPC Kant	681.370	272.548	31-12-2017
79	222010	Floating Oil Recovery Unit	Foru-solution BV	2.433.715	1.581.250	30-09-2017

Nr.	WF-nr.	Projectnaam	Subsidieontvanger	Subsidiabele kosten	Subsidie WF (beschikt)	Actuele einddatum
80	222011	Waterrijk tussen duin en water	Stichting Waterrijke perspectieven de Cocksdorp	198.000	99.000	30-06-2016
81	222013	Onderzoek omgevingseffecten van Blue Energy	REDstack BV	5.277.080	2.140.540	00:00:00
82	222014	TexelPoints, loyaal met de wadden	Cooperatie Texel Loyaal WA	197.825	89.021	31-12-2016
83	222016	Algen-schelpdierproefboerderij Delfzijl	Omega Green	4.884.000	1.400.000	31-12-2019
84	222017	Pilotproject Fleet Cleaner	Fleet Cleaner BV	400.000	268.750	30-06-2016
85	222018	Vismigratierivier Afsluitdijk	Gemeente Sud-West Fryslan	10.665.000	3.000.000	31-12-2020
86	222024	Texel Tidal demonstration	Bluewater Energy Service BV	2.651.200	893.160	31-12-2016
87	222027	Solar Village Texel	Zoetelief Texel Holding BV	360.500	216.300	31-12-2018
88	223001	Naar een herstel van de Eems, Marconi Buitendijks, proef kwelderaanleg Marconi	Gemeente Delfzijl	560.000	380.000	01-07-2020
89	223003	Wadvogels van allure: blauwe kiekendief en velduil	Vogelbescherming Nederland	1.007.323	770.938	01-05-2019
90	223004	We Bird: Rust voor vogels, ruimte voor mensen	Vogelbescherming Nederland	2.598.732	564.636	31-12-2022
91	223007	Zoet-zout gradiënt in het Noorderleech	It Fryske Gea	1.251.981	1.001.585	01-03-2022
92	223008	Oliebestrijding Waddengebied en Havens	TCNN	830.920	498.552	31-12-2016
93	223010	Vogelrijk Zuricheroordpolder	Natuurmonumenten	634.635	508.736	01-09-2017
94	223011	behoud van een dynamisch griend	Natuurmonumenten	2.675.000	729.750	01-07-2020
95	223012	Zeegras: herstel biobouwer fase 2	Natuurmonumenten	277.500	222.000	01-11-2017
96	223016	Nieuw Atlantis Pingjum	Nieuw Atlantis	199.999	99.999	31-12-2016
97	223018	Dinieren op de Dijk - Slapen op de Kaap	Stichting Buitengewoonleven.NU	24.329	11.367	31-12-2016
98	223020	Fase 2 zilte aardappelketen	Zilte Teelten BV	532.791	354.841	01-06-2018
99	223022	Spaarwater II	Stichting Acacia institute	1.922.437	918.925	15-01-2019
100	223024	Heidense Kapel en pelgrimage Wieringen	Stichting Heidens Kapel Wieringen	123.090	43.045	01-10-2019
101	223026	Shared 'Grien' Space pilot Waddengebied	Landschapsbeheer Friesland	196.095	98.047	01-06-2018
102	147037	Natuurlijke patronen in het landschap	ANLV De Lieuw Texel	995.655	782.004	31-12-2018
103	147050	We Bird Educatief	Vogelbescherming Nederland	999.999	300.753	31-12-2023
104	147051	Een eendeloze horizon, herstel Oldamster weidsheid	Landschapsbeheer Groningen	987.767	708.035	01-06-2020
105	147059	Waddenfilm educatie programma fase 1	Shorline Productions BV i.o.	998.514	798.811	31-12-2018
106	147018	Sacrale Duisternis- en Stiltebeleving in Schettens	Protestantse Gemeente Schraard-Schettens-Longerhouw	350.000	105.000	31-12-2019
Eindtotalen				272.239.619	159.596.164	

Projectbeschrijvingen

Hieronder zijn de projecten in beheer omschreven. Op de website van het Waddenfonds (www.waddenfonds.nl) is een gearchiveerd en doorzoekbaar overzicht opgenomen van alle toegekende projecten, met – waar beschikbaar – een link naar meer informatie over betreffend project op internet.

Projecten vóór decentralisatie

1. Hallumer Ryt vispassage en zoet/zout gradiënt Noorderleech

Het project behelst o.m. de aanleg van een boezemwatergang vanaf Hallum naar het gemaal aan de zeedijk en de aanleg van een poldervaart van de bestaande hoofdwatergang naar het gemaal aan de zeedijk. Beide watergangen leveren ook extra waterberging op. Ook worden diverse natuurdoelen gerealiseerd. Belangrijke onderdelen van het plan zijn een zoet-zoutovergang in het buitendijks gebied, de aanleg van een vispassage tussen boezem en Waddenzee en de inrichting van een natuurvriendelijke oever. Verder worden de recreatieve voorzieningen uitgebreid met een fiets- en wandelpad parallel aan de oude zeedijk en een nieuwe bevaarbare boezemwatergang voor roeiboten en kano's.

2. Waddenzeeschool

De Waddenzeeschool bevat een uitgebreid lesprogramma, dat bestaat uit een website met een uitgebreid aanbod van lesmateriaal voor zowel het primair als voortgezet onderwijs. De lessen zijn opgebouwd volgens een speciale waddenleerlijn die aansluit bij de kerndoelen van het onderwijs en behandelen thema's als strand, zee, duinen en de wadden voor het primair onderwijs en waddenonderzoek voor het voortgezet onderwijs.

3. Kwelderherstel project Balgzand

Natuur en veiligheid hand in hand bij dijkversterking Balgzand. Landschap Noord-Holland - beheerder van het Balgzand - herstelt twee schorren, waarmee een belangrijke broedplaats en rustplek van grote aantallen vogels veilig wordt gesteld. Het hoogheemraadschap start met de versterking van de Balgzanddijk zijn derde project voor het veilig maken van de Noord-Hollandse dijken. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier versterkt de Balgzanddijk tussen de Oostoeversluis en de 'knik' nabij De Kooij. De Balgzanddijk is onderdeel van de primaire waterkering rond het Noorderkwartier van Holland. De dijk voldoet deels niet meer aan de veiligheidsnorm. Over een lengte van 2,7 kilometer is de grasbekleding aan de zeezijde van de Balgzanddijk niet voldoende opgewassen tegen erosie van de golven. Na de Havendijk van Den Helder en de Zuiderdijk tussen Hoorn en Enkhuizen is dit het derde van ruim tien projecten dat het hoogheemraadschap in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma uitvoert.

4. Groen gas op Schiermonnikoog

Zes veehouders op Schiermonnikoog gaan biogas uit mest en biomassa produceren. Hierdoor wordt het eiland nagenoeg zelfvoorzienend. In de Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog gaan de boeren het biogas leveren aan

het gasnetwerk. Het Groen Gas is in gebruik gelijk aan aardgas en zal door bewoners en bedrijven op het eiland worden gebruikt via het normale aardgasnet.

5. Energieneutraal wonen op Texel?! Pilot voor de Waddeneilanden

Voor het energieneutraal bouwen van woningen krijgt Texel een bijdrage uit het Waddenfonds. Het betreft woningen van Woontij en particulieren op het Zouteland bij Den Hoorn.

6. Tussen Wad en Westerwoldse Aa

Vissoorten staan onder grote druk. Inrichtingsmaatregelen, zoals sluisen en stuwen in de Westerwoldse Aa hebben negatieve invloed op de ecologie van de beek. Het project Tussen Wad en Westerwoldse Aa verandert de situatie. Met dit project ontstaat een gezonder leefgebied voor vissen. Het is gericht op optimalisatie van de vistrek vanuit de Waddenzee tot aan het Bargerveen en de ontwikkeling van paaiplaatsen in het gebied. We verwijderen barrières, herstellen de beek door hermeandering en natuurlijke oevers. Daarnaast worden kansen benut voor landschapsherstel en recreatie en toerisme. We herstellen landschapselementen zoals dijken, historische militaire verdedigingswerken en leggen recreatieve voorzieningen aan zoals een fietspad en een jachthaven.

7. Mosselwad

Het project Mosselwad wil het herstel van mosselbanken in de Waddenzee bevorderen door nieuwe experimentele mosselbanken aan te leggen, de ontwikkeling van zich herstellende mosselbanken te volgen en onderzoek uit te voeren aan experimenteel aangelegde mosselbanken.

Dit herstelproject wordt gedragen door vereniging Kust & Zee samen met IMARES Wageningen UR, Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek (NIOZ), SOVON Vogelonderzoek Nederland en Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen.

8. Waddensleutels

'Biobouwers zoals mosselbanken en zeegrasvelden spelen een sleutelrol bij het ontstaan en behouden van (bio-)diversiteit in de Waddenzee.' Dat is de hypothese die de basis vormt voor het Waddenfondsproject Waddensleutels. Helaas zijn veel biobouwende soorten in de Waddenzee verdwenen of sterk afgenomen.

Overheden, natuurorganisaties en andere partijen werken aan het herstel van een rijke Waddenzee waar de kenmerkende soorten weer volop aanwezig zijn. Hiervoor is kennis van de sleutelprocessen in de Waddenzee onmisbaar. Binnen project Waddensleutels hebben natuurorganisaties en onderzoeksinstituten de krachten gebundeld om te onderzoeken wat het belang is van biobouwers en hoe we deze soorten weer terug kunnen krijgen in de Waddenzee.

9. Kiek over Diek

De provincie Groningen wil een doorgaande fietsroute langs en over de gehele Groningse Waddenzeedijk realiseren, van 'Lauwersoog tot Dollard tou'. Met de route wil de provincie de bijzondere natuurlijke, landschappelijke en cultureel-historische rijkdom van de Groninger kust ontsluiten en zichtbaar maken. Kwetsbare plekken voor de natuur langs de kwelders worden gemedan. Op diverse punten

zal de fietsroute aansluiten op bestaande routes, waardoor het mogelijk wordt recreatieve rondjes te maken met bezoek aan bezienswaardigheden landinwaarts. Op een aantal punten komen bescheiden toeristische overstappunten en daarnaast op diverse plekken langs de route ook specifieke voorzieningen. Het project moet leiden tot nieuwe economische ontwikkelingen - met voor het wadden-gebied de juiste maatvoering - en moet meer bezoekers trekken. Fietsen op de dijk is op weinig plekken in Nederland mogelijk. De route loopt ook over anders ontoegankelijk terrein van Waterschap en Defensie.

10. Stelling Den Helder, Poort naar de Wadden

Subsidie voor o.a. herstel en behoud van drie forten, als onderdeel van het weer herkenbaar maken van Den Helder als vestingstad. De Stelling Den Helder moet weer herkenbaar en goed bruikbaar worden als aantrekkelijk onderdeel van de stad. Om dit te bereiken worden de projecten uit het projectplan 'Stelling Den Helder, Poort naar de Wadden' uitgevoerd. Het Waddenfonds heeft hiervoor subsidie beschikbaar gesteld. Het doel is om de Stelling Den Helder in 2022 in haar oude luister te herstellen en in te passen in de ruimtelijke structuur van Den Helder. De stad is weer herkenbaar als vestingstad waar de Stelling Den Helder en de forten op een ecologische en economisch verantwoorde wijze als cultureel erfgoed worden behouden, beheerd en geëxploiteerd.

11. Vissers van de Wadden

De stichting geïntegreerde visserij ontvangt - in samenwerking met de Waddenvereniging - subsidie voor flexibilisering van het kleine kustvisserijbedrijf met als doel het beter samengaan van visserij en natuurbeheer in de Waddenzee. Het project omvat meerdere deelprojecten. Allereerst werken vissers, natuurbeschermers en deskundigen samen in het deelproject 'visserij geïntegreerd in een rijke Waddenzee', waarin men de ecologische onderbouwing voor geïntegreerde visserij zoekt en het management tracht te definiëren dat nodig is om deze manier van vissen goed in te passen in het ecosysteembeheer. Daarnaast is er een project gericht op collectieve zelfregulering en groepsgewijs vangstrechtenbeheer waarbij een organisatie wordt opgericht die vangstrechten beheert en verhuurt. En er wordt in praktische visserijprojecten geëxperimenteerd met nieuwe visserijmethoden die leiden tot meer seizoens- en natuurgericht vissen. Mede door de samenwerking met de natuurorganisaties is dit een aansprekend project. Het project is bovendien een belangrijke stap in het realiseren van een duurzame visserij.

12. Boerderijen aan de Waddenkust

Instandhouding en herstel van cultuurhistorisch karakteristieke boerderijen en boerderijerven. LTO -Noord ontvangt subsidie voor de instandhouding en het herstel van cultuurhistorisch karakteristieke boerderijen en boerderijerven. Het gaat om dertig boerderijen verspreid langs de gehele Groningse waddenkust. Het geld zal ook besteed worden aan landschappelijke inpassing van uitbreidingen van boerderijen, door de ontwikkeling en realisatie van nieuwe boerderijconcepten in het kader van de schaalvergroting. LTO Noord wil met het project tevens bereiken dat de belevingswaarde van het kustlandschap wordt verhoogd en het cultuurtoerisme in het Wadengebied gestimuleerd wordt door de instandhouding en de versterking van het bebouwde erfgoed en het landschap. Door

het grote aantal deelnemers, dertig boerderijen, kan dit project een belangrijke bijdrage leveren aan het behoud van het boerenlandschap. Waarbij de inpassing van nieuwe stallen een waardevolle aanvulling is.

13. Herplant van iepen in de Waddenregio

Versterken en herstellen van karakteristieke (iepen)beplantingen. Stichting Iepenwacht Groningen en Stichting Iepenwacht Fryslân willen met het planten van iepen karakteristieke (iepen)beplantingen in het Fries/Groningse kleigebied versterken en herstellen. Dit in samenwerking met de weg-beheerders en bewoners in het gebied. In Groningen gaat het om ca. 7.000 te planten jonge iepen langs gemeen-telijke en provinciale wegen en op particuliere terreinen. De iep maakt onderdeel uit van de identiteit van het wad-dengebied waardoor dit project het verschil kan maken in de uitstraling van dat waddengebied.

14. De Nollen: symbiose van natuur, cultuur en ecologie

Symbiose van natuur, cultuur en ecologie. Subsidie voor de bouw van tentoonstellingsruimten, gastenverblijven, een beheerderwoning en de inrichting van het overgangsgebied van de Stichting de Nollen naar het gebied van Noord-Holland.

15. Kweldercentrum Noarderleech

Realisatie kweldercentrum Noarderleech, een ontmoetings- en informatiecentrum. Het onbemande Kweldercentrum Noarderleech vlakbij Hallum en vlak onder de zeedijk bij het Noarderleech is iedere dag geopend van 8.30 tot 17.30 uur, en informeert bezoekers over natuur en historie van het buitendijkse en binnendijkse Noordfrieze kustgebied. Centraal staan het ontstaan van de buitendijkse polders en kwelders, de huidige natuurwaarden en de toekomstige ontwikkelingen. Het centrum is de plek waar kennis en verhalen uit de omgeving samenkomen. Even binnen kijken om buiten meer te zien, dat is het idee. Het centrum versterkt de band tussen de burger en de natuur.

16. Walter

De ontwikkeling van een geïntegreerd monitoringsplan voor de Waddenzee. WaLTER ('Wadden Sea Long-Term Ecosysteem Research') is een initiatief van een aantal instituten en organisaties dat meerjarige metingen en onderzoek in het Waddengebied uitvoert. Het project wordt gefinancierd door het Waddenfonds met aanvullende bijdragen vanuit de provincies Noord-Holland en Fryslân.

17. Ruim baan voor vissen in het Waddengebied

Verschillende vissoorten uit de (Wadden)zee planten zich voort in het zoete water van de provincies Noord-Holland, Fryslân, Groningen, en Drenthe. Of ze trekken juist van het zoete naar het zoute water om daar te paaien. De aanwezigheid van dijken, gemalen, sluisen en stuwen maakt het voor hen erg moeilijk om van het ene naar het andere water en door de binnenwateren te zwemmen. De noordelijke waterschappen willen zoveel mogelijk van deze barrières langs de Waddenzee-kust opheffen. Voor het geheel aan maatregelen en innovatieve oplossingen voor de migratie van vis tussen Waddenzee en watersystemen op het vaste land kende het Waddenfonds een bijdrage toe.

18. Metawad-1; hoe habitat herstel trekkende wadvogels beïnvloedt

Onderzoek naar de effecten op trekkende wadvogels van veranderingen van habitats in de Waddenzee. In het onderzoeksproject Metawad worden vijf kenmerkende trekvogelsoorten gevolgd. Er wordt geprobeerd om de individuele overleving en het broedsucces van kanoeten, rosse grutto's, drieteenstrandlopers, lepelaars en rotgan-zen te relateren aan de kenmerken van plekken in de Waddenzee waarvan deze soorten gebruik maken.

Projecten na decentralisatie

19. Automooringsysteem

De Texelse veerdienst TESO verzorgt het vervoer tussen Den Helder en het eiland Texel en voert jaarlijks ca. 13.500 afvaarten uit. Op grond van het toegekende project zal in de veerhaven van Den Helder een innovatief systeem voor afmeren van de veerboot worden aangelegd. Met dit zogenaamde automooringsysteem wordt de veerboot door een vacuümsysteem met de wal verbonden, zodat de motoren uitgezet kunnen worden tijdens de periode tussen aankomst en volgende afvaart. Momenteel is het noodzakelijk gedurende deze periode van tien minuten de motoren van de veerboot te laten draaien, zodat het schip door deze voortstuwing tegen de wal aangeduwd wordt. Dit leidt tot extra brandstofverbruik en uitstoot van schadelijke stoffen. Bovendien worden door de voortstuwing wer-velingen veroorzaakt die leiden tot erosie van de bodem. Door gebruik van het automooringsysteem hoeft de motor nog slechts twee in plaats van tien minuten te draaien. Dit levert een belangrijke natuur- en milieuwinst op. Den Helder zal de eerste plek in Nederland zijn waar het automooringsysteem wordt toegepast.

20. Waddengebied in de oorlog

Musea, cultuurhistorische verenigingen en gemeenten willen samen met eigenaren/beheerders de Atlantikwall weer zichtbaar en voor het publiek toegankelijk maken. In de nu te subsidiëren eerste fase van dit Waddenfondsproject worden vier bunkercomplexen op de Friese eilanden voor publiek toegankelijk gemaakt. In een nog in te vullen volgende fase wordt de verbinding gelegd met Texel en het vasteland (Den Helder, Harlingen en Delfzijl). De 'Atlantikwall' (Atlantische Muur) is een 2685 km lange verdedigingslinie die de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben aangelegd ter voorkoming van een geallieerde invasie. Vanuit nationaal perspectief bleef dit erfgoed lange tijd vreemd en omstre-den. Het besef dat ook dit erfgoed het onderzoeken en documenteren waard is, is inmiddels algemeen geaccepteerd. En de belangstelling voor oorlogserfgoed neemt toe. Daarvan getuigt ook de website Atlantikwallplatform.eu. De Atlantikwall wordt in dit Waddenfondsproject echter breder opgevat dan alleen bunkers en andere relictten van de Duitse krijgsmacht. De nadruk in de op innovatieve manier ingerichte tentoonstellingen ligt op de relatie tot landschap, maatschappij en herinnering. De musea willen samen met de eilanders de recente geschiedenis, op een persoonlijke manier, uitleggen en uitdragen. Naast het behoud van het oorlogserfgoed, verhalen en herinneringen krijgen de bunkers ook een functie als slecht-weer-accommodatie. Daarmee wordt de concurrentiepositie

van de eilanden versterkt met attracties die nauw aansluiten bij de belevingswaarde van de eilanden (natuur, landschap en geschiedenis). Het is de bedoeling dat ook nieuwe publieksgroepen (historisch geïnteresseerden, oorlogstoeristen en Duitsers) buiten de Nederlandse vakantieperiodes de eilanden aandoen.

21. Zandige variant Prins Hendrikdijk Texel

Dit project behelst een alternatief voor de traditionele dijkversterking van dijkvak 9 van de Prins Hendrikdijk te Texel. In plaats van het binnendijks verbreden van de dijkvoet en versterken van de bekleding van de primaire zeekering, wordt een buitendijkse geleidelijke overgang van land naar water gerealiseerd door aanleg van duinen, vloedhaak en in het verlengde daarvan aanleggen van een langgerekt (broed)eiland. De zogenaamde 'Zandige variant'. Tussen het zandlichaam en de vloedhaak zal een kwelder met pioniervegetatie ontstaan. Op de vloedhaak zullen mosselkorven worden aangelegd, met als doel het herstel van natuurlijke mosselbanken. Eiland en vloedhaak fungeren als hoge vluchtplaats voor wadvogels. Ook wordt een zout-zoetgradiënt gerealiseerd (uitslag zoet water door twee gemalen binnen het plangebied) De Waddenzeedijk is onderdeel van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2). In 2009 is de startnotitie milieueffectrapportage (MER) opgesteld waarin uitsluitend rekening is gehouden met binnendijkse oplossingen. Middels zienswijze is later een buitendijkse zandige variant voorgesteld. De commissie MER heeft het advies gegeven deze variant mee te nemen als alternatief.

22. Project Veilig en verlicht Texel

Het project 'Veilig en verlicht Texel' is gericht op het verduurzamen van de openbare verlichting op het eiland Texel, eveneens in het kader van de ambitie 'zelfvoorzienend worden voor energie in 2020'. Het project beoogt de openbare verlichting energiezuiniger te maken door de toepassing van ledverlichting en een 'licht op maat'-plan, waarbij in elke situatie bekeken wordt wat de meest geschikte en zuinige verlichting is. Dit kan betekenen dat de verlichting alleen brandt wanneer dat nodig is, of door markering van weggedeelten. (Sociale) veiligheid blijft wel het uitgangspunt voor het lichtplan. Een neven doel van het project is bij te dragen aan de Texelse ambitie 'versterking van de nachtelijke duisternis'. Met het oog hierop worden de armaturen zo geplaatst dat ze weinig strooilicht afgeven. In de toekomst wil de Gemeente Texel de energie die nog nodig is voor de openbare verlichting opwekken via zonnestroom.

23. Duurzaam waterbodembbeheer in zeehavens voor een rijk Waddengebied

Waddenzeehavens zijn genoodzaakt vaak en veel te baggeren om de havens bevaarbaar te houden voor schepen. De verplaatsing van dit vaak vervuilde slib naar de Waddenzee is nadelig voor het ecosysteem. Het project, dat wordt uitgevoerd door Groningen Sea Ports in de haven van Delfzijl, is gericht op een vermindering van deze baggerinspanning. Laboratoriumproeven hebben al aangetoond dat het mogelijk moet zijn door een sliblaag heen te varen. In het project wordt getracht dit te staven met praktijkproeven. Op de meetschepen die deze proeven uitvoeren varen ook loodsen mee, die in de praktijk kunnen zien dat varen door slib mogelijk is. De haven krijgt door de uitgevoerde metingen een grotere officiële diepte, zodat ook schepen met grotere diepgang de haven kunnen aandoen.

De bevindingen uit het project moeten leiden tot een vervolgproject waarin baggerplannen worden gemaakt die uitgaan van varen door slib, en die aldus kunnen leiden tot verminderen van het baggeren. Bovendien wordt in het vervolgproject onderzocht of baggeren in combinatie met natuurontwikkeling mogelijk is.

24. Naar buiten Holwerd

Project heeft tot doel de kwelder ter hoogte van de veerdam van de boot naar Ameland, als ecosysteem in zijn natuurlijke vorm te herstellen. De zee krijgt weer directe invloed op het gebied; de dynamiek en de ruimtelijke variatie worden weer vergroot. Door aanleg van drinkwatervoorzieningen voor het vee, slenkpassages, en veilige plaatsen voor overstromingen, is beweiding in de zomerperiode weer mogelijk. Nevendoel is het kweldergebied weer toegankelijk en beleefbaar te maken voor recreanten (toeristen/ bewoners). Hiervoor wordt een struinroute aangelegd, die grotendeels over het beheer- en onderhoudspad loopt, maar geschikt wordt gemaakt voor wandelaars. Door het (op termijn) bouwen van een buitendijkse vogelobservatiehut, is het mogelijk de werking van het getij, de interactie tussen dieren en de steeds wisselende omgeving, van heel nabij te kunnen meemaken. Ook kan de hut worden gebruikt bij vogeltellingen. De paden zullen aansluiten op de routes van het naastgelegen buitendijkse reservaat Noorderlech (Fryske Gea) en het bestaande binnendijkse ommetje van EcoLaNa.

25. Zonne-collectief Ameland

Dit project heeft als doel het realiseren van een grootschalig zonnepark een vermogen van 6 MW. Het zonnepark zal na realisatie voorzien in minimaal 20% van het elektriciteitsverbruik van het eiland Ameland. Locatie van het park is het vliegveld van Ameland. Het project kent tevens een aantal subdoelen:

- het realiseren van een platform voor duurzame energieopwekking als basis voor nieuwe projecten op het gebied van smart grids;
- energieopslag, en andere vormen van duurzame energieopwekking zoals methaan brandstofcellen;
- kennis delen met het samenwerkingsverband Duurzame Waddeneilanden.

Het project is onderdeel van het Parapluprogramma Duurzame Waddeneilanden van het samenwerkingsverband van de Waddeneilanden VAST. Dit programma richt zich voor de jaren 2012-2013 op duurzame openbare verlichting, zonne-stroom, elektrisch vervoer en duurzame aspecten schoolgebouwen.

26. Programma Kanaalzone: Franeker als Waddenpoort

Volgens berekeningen van de provincie stijgt met de opening in 2013 van de, ook door het Waddenfonds gesubsidieerde Noordelijke Elfstedenvaarroute, het aantal passanten in Franeker van 1600 naar 5000 en uiteindelijk naar 9000 per jaar. Daarnaast varen er 12.500 grote boten op het van Harinxmakanaal. Franeker is het historisch centrum op het voormalig eiland Westergo en daarom zeer geschikt om de boeiende geschiedenis van dit bijzondere Waddengebied aan reizigers per voet, fiets en auto zichtbaar te maken. Bij gebrek aan ligplaatsen laat de vaarrecreant Franeker nu echter links liggen. Door goede faciliteiten te bieden kan enerzijds de historische kern door de recreatievaart weer bereikt en beleefd worden en anderzijds het gebied beter bekend gemaakt worden. Het Wadden-

fonds ziet economisch perspectief in een coalitie met plaatselijke en regionale ondernemers die samen een slim plan ontwikkelen voor het uitleggen en uitbaten van de geschiedenis van de voormalige universiteitsstad op het voormalig eiland Westergo: Waddenpoort Franeker. In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Franeker de aanleg van passantenplaatsen aan de Noordelijke Bolwerken met bijbehorende voorzieningen, inclusief bewegwijzering en promotieacties.

27. Ambassadeurs van Waddenzee Werelderfgoed

Jaarlijks verblijven ruim 80.000 passanten in Waddenhavens, 50.000 natuurliefhebbers maken een wadlooptocht, 60.000 passagiers varen mee op de beroepschartervaart, 10.000 vakantiegangers nemen deel aan wadexcursies en er zijn 3000 leden van watersportverenigingen met een vaste ligplaats. Waddenbezoekers worden aangetrokken door het licht, de ruimte en de vergezichten op de Waddenzee, maar zijn zich niet altijd bewust van de kwetsbaarheid van het natte wad. Waddencentra, VVV's, Waddenhavens, de Bruine Vloot, Wadloopgidsen, watersportverenigingen en veerboten vormen belangrijke intermediairs (schakels) die ieder op hun eigen wijze contact hebben met Waddentoeristen. Ecomare, de Waddenvereniging, BBZ (de beroepschartervaart) en de watersportorganisaties hebben de handen ineen geslagen om samen een kwalitatief hoogstaand aanbod van trainingen en cursussen op te zetten, waarbij Gastheren van het Natte Wad worden opgeleid. Deze Waddenzeeambassadeurs gaan vaarrecreanten verhalen over het wad vertellen, ze geven voorlichting over flora en fauna maar vertellen ook over de problemen in de Waddenzee. Het Waddenfonds geeft een startsubsidie om de komende jaren een Waddenbreed netwerk van gastheren op te zetten dat een blijvend effect op goed gedrag van toeristen in dit werelderfgoed gebied teweeg brengt en verstoring van broedende vogels en zeehonden voorkomt.

28. Expeditie Wadden

Een initiatief om een multimediaal communicatie- en educatieplatform onder de titel 'Expeditie Wadden' te ontwikkelen. Expeditie Wadden brengt mensen en maritieme initiatieven op locatie en online bij elkaar. De 'schatten van het Waddengebied' (het rijke maritieme verleden) vormen het uitgangspunt. De expeditie verbindt maritiem archeologische locaties en musea zoals De Reede van Texel, Kaap Skil, de zeemanskerk van Oudeschild, de wezenputten van Oudeschild en het Scheepvaartmuseum in Amsterdam. Onderdeel van het project is het filmproject "De ondergang van het fregat Oraniewoud" (de ontrafeling van een Waddenmysterie uit 1758). Nog altijd is onduidelijk waarom het fregat op haar eerste en laatste reis is gezonken. De film levert naast een historisch document van het verhaal ook maritiem-archeologische en historische scheepsbouw kennis op.

29. Texel-Energie Oogst De Zon

De Waddeneilanden hebben de gezamenlijke ambitie om te investeren in de mate van zelfvoorziening op het gebied van water en energie. Op de verschillende eilanden zijn de afgelopen jaren veel lokale initiatieven ontplooid. Texel Energie, de energiecoöperatie van Texel, investeert in een zonnepark op Texel met een vermogen van 0,8 MW, dat aan circa 230 huishoudens (4% van het totaal) stroom

zal leveren. Op Texel vinden al veel kleinschalige initiatieven plaats op het gebied van duurzame energie. Het project beoogt een vervolg hierop te zijn van grotere omvang. Zo is er in de afgelopen periode bij particulieren al 8000 m² aan zonnepanelen geplaatst. Met het zonne-park komt daar nog 5200 m² bij, wat het percentage zelfvoorzienendheid via opwekking van zonnestroom op ca. 10% brengt.

30. Loodsen door het Landschap

In het Texelse dorp Den Hoorn woonden in de 17e en 18e eeuw veel loodsen die op zee actief waren. Loodsmansduin, loodshuisjes, loodsbakens, gevelmakelaars en andere karakteristieke elementen verwijzen nog naar die tijd. De huidige bewoners willen hun eilandgasten als moderne loodsen door het landschap van ZW- Texel loodsen. De Stichting 'Loodsen door het landschap' heeft daartoe samen met de dorpsbewoners een plan gemaakt om de cultuurhistorie van Den Hoorn en omgeving duidelijk herkenbaar en beter zichtbaar te maken. Het Waddenfonds subsidieert die onderdelen uit het plan die de karakteristieke natuur en cultuur van dit unieke waddegebied weer in hun oorspronkelijke staat terugbrengen. Landschapselementen zoals herstel van de top van het markante duin Neeltjesnol, loodsbakens w.o. de loodsmansbunker, natuurlijke strandopgangen, het historische Lage Wegje en loodswandelen en dorps-elementen zoals renovatie van het zeevaardershuisje, het herplaatsen van gevelmakelaars en aanpassing van het dorpsplein. Samen met de TESO investeert het WF ook mee in de landschappelijke opwaardering van de op ZW- Texel gelegen veerhaven als representatieve toegangspoort tot Texel.

31. Methaanbrandstoffen op Ameland

Het project Methaanbrandstoffen op Ameland behelst de plaatsing van 45 units methaanbrandstofcellen. Het project zal bestaan uit de plaatsing 45 units methaanbrandstofcellen met elk een vermogen van 1,5 kWh, die bij de gemeente Ameland en bij ondernemers worden geplaatst. Het aantal van 45 is minimaal nodig om het effect van de units op de stroomvoorziening op het eiland te meten. In de eerste periode draaien de units op vol vermogen, daarna worden er experimenten gedaan met op- en afschakeling. De cellen kunnen onderling met elkaar communiceren en zo worden gestuurd door een Virtual Power Plant (VPP). De VPP is een aanzet tot een lokaal 'smart grid' (matchen vraag en aanbod van energie). Het project heeft daardoor een sterk raakvlak met het project Zonnecollectief Ameland. Bij succesvolle afronding van het project Methaanbrandstofcellen is opschaling van het aantal units mogelijk om het zonnepark te kunnen balanceren (=opheffen van onbalans op het net door fluctuerende opbrengsten). De gemeente Ameland is aanvrager en uitvoerder van het project. Er wordt samengewerkt met diverse partijen: Republiq Power (leverancier units), lokale ondernemers en installateurs, netbeheerder Liander, Gasterra, de NAM, Duurzaam Ameland en een kennisinstituut.

32. Groene veerboten voor de Wadden

Voor de vrachtveerdienst tussen Harlingen en Terschelling investeert Doeksen Verhuur BV in de om-bouw/verlenging van de vrachtcatamaran het ms. Noord Nederland naar een vracht-/veerboot met een voortstu-wingsinstallatie op 'Dual Fuel' (85% LNG; Liquefied Natural Gas, 15% gasolie). Het resultaat is een schone

en zuinige vrachtgoederen-/veerdienst, waarmee een hogere mate van milieu-bescherming wordt bereikt dan wettelijk verplicht. Met deze ombouw van de vrachtboot wordt een eerste stap gezet in de richting van LNG-transitie in het Waddegebied (veerdiensten, binnenvaartschepen etc.). Daarmee draagt het project bij aan het thema 'Duurzame ontwikkeling havens en energietransitie' uit het Pioniersprogramma Waddenfonds 2012-2013.

33. Demonstratie BallastWaterbehandelingsBarge

Damen Shipyards en Van Gansewinkel investeren in de ontwikkeling en de bouw van een BallastWaterBehandelingsBarge (BaWaBarge). Groningen Seaports is één van de projectinitiators en faciliteert en stimuleert het project. De BaWaBarge is een mobiele installatie op een schip voor het behandelen van ballastwater van schepen die de haven van Delfzijl en de Eemshaven aandoen. De Barge neemt het ballastwater in en reinigt dit gedurende de lostijd van schepen in de havens. Er wordt twee jaar lang gedemonstreerd met de Barge (om het werkingsprincipe aan te kunnen tonen). Na die periode wordt de exploitatie van de Barge overgenomen door Van Gansewinkel. Daarnaast bestudeert onderzoeksinstituut Imares de effecten van invasieve exoten die met ballastwater in de Waddenzee terecht zijn gekomen en hoe dat in de toekomst voorkomen kan worden. Dit wordt middels een nulmeting en monitoring uitgevoerd. The International Maritime Organisation (IMO) heeft recentelijk het project opgenomen in haar programma voor mogelijke havenoplossingen.

34. Waddenpoort Lauwersoog

Jaarlijks komen ongeveer een miljoen mensen naar Lauwersoog. Het verblijf duurt relatief kort en de bestedingen zijn laag. Bezoekers geven aan dat ze toeristische sfeer en een duidelijke inrichting van het gebied missen. Meest genoemde wensen zijn informatievoorzieningen, speelplekken voor kinderen, extra winkels en activiteiten die bij de identiteit van Lauwersoog als vissershaven passen, zoals een verse vismarkt. Omschakeling naar seizoensvisserij, waarbij directere afzet naar particulieren aan de wal mogelijk wordt, is ondertussen één van de opgaven waar de vissers in Lauwersoog voor staan. Het Waddenfonds ziet economisch perspectief in een coalitie met vissers, (horeca)ondernemers en overheid met een gezamenlijke ambitie voor een op de identiteit van de vissershaven geba-seerde exploitatie: Waddenpoort Lauwersoog. In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Lauwersoog de gezamenlijke ontwikkeling van kade en (veer)haven van Lauwersoog als 'interactieve' ontmoetingsplek tussen vissers en publiek. Het Waddenfonds subsidieert de ontsluiting van Lauwersoog vanaf het Lauwersmeer met een nieuwe belevingsroute. Ook het mobiele informatiecentrum op de kade van waaruit de Waddenpoort wordt opgebouwd, krijgt geld uit het Waddenfonds.

35. Van Wad naar Stad

Het initiatief betreft een pilotproject voor het verkopen van gezond fastfood via een duurzame, mobiele foodtruck in de gemeente Leeuwarden. De eveneens duurzame grondstoffen en halffabrikaten voor de maaltijden en snacks komen uit de Friese Waddenregio en de Groningse gemeente De Marne. De verkoop van 'eigen' regionale producten maakt de consumenten bewust van wat er op

het gebied van gezonde voeding in de eigen regio allemaal valt te halen. Deze bewustwording wordt ondersteund met digitale middelen. Indien de pilot tot positieve resultaten leidt, zal verdere opschaling in stappen plaatsvinden op basis van franchising. Het idee is geënt op een succesvol initiatief in Groot-Brittannië, te weten de 'British Streetfood Revolution'. Ook in Amsterdam bestaat een soortgelijk initiatief.

36. Duurzame mobiliteit op de Wadden

De Waddeneilanden lenen zich door de kleine schaal uitstekend voor elektrisch vervoer. De beperkte actieradius van elektrische auto's, die op het vasteland vaak als probleem wordt ervaren, speelt hier geen rol. Bovendien is elektrische rijden aanzienlijk minder schadelijk voor het milieu en past het bij het duurzame imago dat de Waddeneilanden nastreven. De Stichting Urgenda wil met het project 'elektrische deelauto's' experimenteren met drie verschillende deelautosystemen. Op Texel gaat het om drie elektrische auto's die particulieren via het platform MyWheels kunnen huren. Op Terschelling gaat het om zeven elektrische auto's die te huur zijn voor toeristen, die hierdoor mogelijk hun auto vaker dan nu aan de wal laten staan. Een derde experiment vindt plaats in Lauwersoog, waar de inwoners van Schiermonnikoog een elektrische auto kunnen gebruiken als zij op het vasteland een auto nodig hebben. Met het project wil Urgenda op kleine schaal onderzoeken onder welke voorwaarden grootschalige-re deelautosystemen voor elektrisch rijden succesvol kunnen zijn.

37. Rust voor Vogels, Ruimte voor Mensen

Miljoenen trekvogels zijn afhankelijk van het Waddengebied als tussenstop tussen hun broedgebieden in het Noorden en hun overwinteringsgebieden in het Zuiden. Zo tanken zowel rosse grutto's en kanoeten er bij tijdens de trek tussen hun overwinteringsgebieden in West-Afrika en hun broedgebieden in Siberië. Ook zeldzame broedvogels als steltlopers en sterns hebben de rust en de ruimte van het wad nodig. Vogelbescherming Nederland gaat samen met natuur- en landschaporganisaties de komende 5 jaar de natuurlijke omstandigheden voor broedende, rustende en foeragerende vogels in het Waddengebied sterk verbeteren. Het plan biedt rust voor vogels door 'vogelbeleving' gecontroleerd te stimuleren. De organisaties stellen zich in het project 'Rust voor vogels, Ruimte voor mensen' enerzijds ten doel nieuwe broedplaatsen en hoogwatervluchtplaatsen in te richten en bestaande plaatsen te herstellen. Uniek aan het plan is dat anderzijds vogelliefhebbers optimaal worden gefaciliteerd door ze te verleiden 'andere paden in te slaan', waar men zonder verstoring optimaal van vogels kan genieten. Vogelbescherming Nederland gaat voor wadrecreanten vogelwachtposten opzetten en persoonlijke begeleiding organiseren. Deze natuurlijke manier van publieksgleiding zal bezoekers nadrukkelijker bewust maken van de bijzondere vogelrijkdom van het Waddengebied. Het project krijgt zo een duurzaam karakter, biedt draagvlak voor natuurbescherming én ruimte voor economische ontwikkeling.

38. Pilot spuistroom en testfaciliteit

Wereldwijd groeit de belangstelling voor energiewinning uit getijstroom en daarmee de behoefte aan geschikte testlocaties voor systemen die deze energie kunnen opwekken. De spuisluisen van de Afsluitdijk zijn zeer geschikt als testloca-

tie vanwege de goede bereikbaarheid, de voorspelbare en hoge stroomsnelheid en de beschikbaarheid van een eenvoudig bereikbare netaansluiting.

Het doel van het project is het inrichten van twee kokers in het spuicomplex Den Oever als testfaciliteit voor getij-, spui- en vrije stroomturbines en het uitvoeren van een pilot met drie T100 turbines. Het tweede project is onderdeel van de Ambitieagenda Afsluitdijk.

39. Willemsoord, De Poort naar de Wadden

Om de levendigheid en dynamiek in de haven van Den Helder terug te brengen gaat Willemsoord BV naast de Museumhaven een passantenhaven realiseren. Daartoe moet de Boerenverdietsluis weer een keersluisfunctie krijgen zodat de directe verbinding van de voormalige marinehaven Willemsoord met de Wadden-zee in ere wordt hersteld. De specifieke waddenidentiteit van Willemsoord ligt in de unieke maritieme geschiedenis van de oude Rijkswerf. Om de Museumhaven extra te profileren wordt een aantal toonaangevende schepen in de spotlights gezet, werkplaatsen worden opengesteld en het varend erfgoed wordt ingezet op Wadtochten. Een coalitie van acht partners onder aanvoering van Zeestad BV heeft samen een slim plan gemaakt om van Willemsoord een voor toeristen aantrekkelijke leisure-waddenhotspot te maken waar van alles te zien en te beleven valt: Willemsoord, De Poort naar de Wadden. De toekomstplannen behelzen een bezoekerscentrum, kanovaartroutes en oplaadpunten, verse vismarkten en verblijfsaccommodatie in de forten. In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Willemsoord de realisering van een passantenhaven en de profilering van de museumhaven.

40. Vismigratie van Aa's tot Zee

Diadrome vissoorten migreren tijdens hun leven tussen zee en rivieren. Katadrome soorten zoals de paling trekken naar zee voor hun voortplanting terwijl anadrome soorten als spiering en driedoornige stekelbaars hiervoor juist naar zoet water zwemmen. Door de interactie tussen zout en zoet fungeert de Dollard en daarmee de Waddenzee als belangrijke schakel in de levenscyclus van diadrome vissoorten. Door inpoldering en spuisluisen was er lange tijd een 'harde overgang' tussen zoet en zout. Stuwten die het hoogteverschil overbruggen vormen voor diadrome vissoorten onneembare barrières. In het al eerder door het Waddenfonds gehonoreerde project 'Tussen Wad en Westerwoldse Aa' wordt een groot deel van de Westerwoldse Aa optrekbaar gemaakt voor vis en worden de leefomstandigheden voor vis sterk verbeterd. Het waterschap Hunze en Aa's realiseert nu in het project 'Vismigratie van Aa's tot Zee' i.s.m. natuurorganisaties en de Hengelsportfederatie Groningen Drenthe de laatste ontbrekende migratieschakel door het opheffen van blokkades in het stroomgebied tussen Wedde en Ter Apel. Door stuwten weg te nemen, te herstellen en nieuwe stuwten te plaatsen, het natuurlijk peil te herstellen en vistrappen te maken in de laaglandbeken wordt vrije vismigratie tussen de Waddenzee en het gehele beekstelsel van de Westerwoldse Aa gerealiseerd. Niet alleen worden de mogelijkheden van vismigratie hersteld maar ook bestaat de mogelijkheid van herstel van verloren gegane leefgemeenschappen.

41. Sud Ie & Waterfront Dokkum

De gemeente Dongeradeel heeft in samenwerking met de Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, Staatsbosbeheer, Bodemdalingscie NAM, It Fryske Gea, De Friese Bond van Binnenvissers, Sportvisserfederatie Fryslân en LTO Don-geradeel een groot integraal project opgesteld voor het gebied tussen Dokkum en het Lauwersmeer, de Sud Ie. Deze voormalige slenk krijgt zijn oude functie weer terug waardoor ecologische waarden worden hersteld. Tevens wordt nu de verdere ontwikkeling van de watersportstad Dokkum opgepakt met het baggeren en realisering van het waterfront Dokkum Noord. Tevens worden 2 bruggen gelijktijdig met de wegconstructie van de centrale as bij Dokkum extra verhoogd, tot 2,5 (DM klasse vaartuigen). Het is een groot project van ca. 35 miljoen euro waarvan nu ca. de helft kan worden uitgevoerd met subsidie van het Waddenfonds.

42. Duurzaam groen in de glastuinbouw

Biogas Agriport BV gaat in het glastuinbouwgebied Agriport A7 in de Kop van Noord-Holland een installatie bouwen en exploiteren voor het vergisten van restafval (biomassa) uit de glastuinbouw. Met de installatie wordt 6 miljoen m³ groen gas en 6 miljoen kilogram groene CO₂ geproduceerd. Het groene gas wordt geleverd aan TexelEnergie en het vrijkomende groene CO₂ aan de lokale glastuinbouw. Biogas Agriport start met de verwerking van totaal 60.000 ton biomassa per jaar, oplopend tot 180.000 ton na drie jaar. Vervolgens zal de installatie nog minstens twaalf jaar draaien op dat niveau. Het project moet bijdragen aan een verdere verduurzaming van het hele wad-dengebied, onder andere door de uitwisseling van kennis via netwerkorganisaties als Productschap Tuinbouw, Groen Gas Nederland en Energy Valley.

43. Duurzaam cultuur- en getijdenlandschap De Grië Terschelling

De Grië is een buitendijks gebied van 109 hectare langs de Waddenzee ter hoogte van Oosterend op Terschelling. Het is een getijdenlandschap met kwelders, weilanden en elzensingels. Het bezit hoge natuurwaarden en is al jaren extensief in gebruik als agrarisch cultuurlandschap. Door het ontbreken van adequaat beheer is het gebied achter-uit gegaan en dreigt het unieke multifunctionele karakter verloren te gaan.

De Dienst Landelijk Gebied heeft daarom in 2012 samen met de eigenaren en gebruikers een landschapsvisie voor De Grië opgesteld en uitgewerkt in een herstel- en beheerplan, met daarin onder meer de volgende maatregelen:

- herstel van een ondiep slotenstelsel, aanleg van dammen en voorzieningen voor het inlaten en vasthouden van zoet water en het sneller afvoeren van zout water;
- verwijderen van uitheemse soorten als vogelkers en herstel van de heide- en gagelvegetatie;
- herstel en versterking van elzensingels.

Meer dan tachtig particuliere eigenaren zijn betrokken bij het project via de vereniging tot instandhouding van De Grië. Zij vertegenwoordigen meer dan 80% van het eigendom van het gebied. De vereniging heeft in 2013 Stichting Herstel De Grië opgericht om het herstelplan uit te voeren. Het beheer van het gebied zal worden uitgevoerd door de particuliere eigenaren en gebruikers.

44. Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek

Door de locaties Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek in te richten als hoog-watervluchtplaats wordt er voor wadvogels een rust- en broedgelegenheid gecreëerd in het westelijke deel van het Waddengebied. Beide gebieden vullen hiermee de beperkte mogelijkheden aan, in dit deel van de Wadden. Zij zijn onderdeel van de keten aan hoogwatervluchtplaatsen en zilte gebieden langs de randen van het wad; stepping stones voor planten en dieren. In combinatie met het al bestaande Dijkmanshuizen en de kleipunt, vormen zij een aaneengesloten natuurgebied. Nieuw Buitenheim en Oude Sluishoek worden zowel met zoet water als zoute kwel gevoed. Hierdoor, maar ook door het aanbrengen van reliëf is een scala aan bijzondere leefgebieden mogelijk en wordt het (totale) gebied zowel botanisch als voor fauna interessant. Van schrale hooilanden, brakke graslanden, slikkige zilte plekken, tot schelpen eilandjes. Mogelijkheid voor soorten die typerend zijn voor zoete en brakke omstandigheden (Harlekijnorchis, Grote Ratelaar, Rietorchis, Aardbeiklaver, Rode ogentroost, Melkkruid, Zeekraal, Schorzoutgras en Zeeaster) Verwacht wordt dat op de schelpeneilandjes Grote Stern, Visdief, Kokmeeuw gaan broeden. Op de meer grazige vegetaties weidevogels, inclusief de veldleeuwerik. De slikkige gebieden en slenken zijn geschikt als foerageergebied voor steltlopers, Lepelaars en Bergeenden. Langs de Waddendijk worden parkeerstroken aangelegd voor vogelaars, die vanaf deze locatie een goed overzicht over het gebied hebben. Aan de noordzijde van het plangebied wordt een vogelkijkhut gebouwd. De twee oorspronkelijke drinkputten blijven in het gebied gehandhaafd.

45. De witte motor voor Texel

Een groep samenwerkende melkveehouders op Texel richt zich op het vlottrekken van de biologische melkveehouderij. Hiervoor wordt de productie van biologische melk, afkomstig van het eiland, vergroot naar totaal 1 miljoen liter per jaar. Dit gebeurt door opschaling van de melkproductie door VOF Dijkmanshuizen (van 285.000 naar 425.000 liter) en het stimuleren van de overstap naar biologische productiemethoden door andere Texelse melkveehouders. De subsidieaanvraag omvat de meerkosten voor de bouw van een duurzame stal met daarin de technische aanpassingen voor de biologische productiemethoden, kennisverspreiding en begeleiding van agrariërs, die willen omschakelen.

46. Industriewaterleiding Chemiecluster Delfzijl

Het project Industriewaterleiding Chemiecluster Delfzijl van Groningen Seaports omvat de aanleg van een leiding-netwerk van 4.400 meter lengte voor de aanvoer en distributie van proceswater voor de industrie. Dit proceswater dient ter vervanging voor het huidige gebruik van kwalitatief hoogwaardig drinkwater en wordt als restwater geleverd door Akzo Nobel. Via de nieuwe leiding kan jaarlijks ongeveer twee miljoen kubieke meter industriewater worden aangevoerd. Het project draagt direct bij aan de verdere verduurzaming van het Chemiecluster Delfzijl. Op termijn kan het (openbare) leidingnetwerk meerdere bedrijven van industriewater voorzien met diverse positieve economische en ecologische effecten als gevolg. Daarmee draagt het project bij aan de doelen van het Waddenfonds: duurzame economische ontwikkeling in het Waddengebied en het terugdringen van de ecologische belasting van de Waddenzee.

47. Sportvisvijvers Harlingen-Franeker

Twee enthousiaste ondernemers uit Harlingen hebben het plan opgevat sportvissen en natuur beleven te combineren om daar op den duur hun brood mee te verdienen. Op de Foarryp aan de Roptavaart te Wijnaldum worden vijf visvijvers, een karpervijver en vier forelvijvers, aangelegd. Om het plan te onderscheiden van andere visvijvers zal de inrichting van terrein en gebouwen de sfeer ademen van de tijd van de bewoning van de naastgelegen Koningsterp Wijnaldum. Daarom is het Archeologisch Steunpunt Wijnaldum bij de plannen betrokken. Op een deel van het terrein wordt een dorpje nagebouwd met een terpeninformatiecentrum, een pottenbakkerij en een wilgentenenvlechtplaats. Er komt ook een verse viswinkel waar vis wordt gerookt en verkocht, een horecagelegenheid in de stijl van de ijzertijd en een aantal houten gastenverblijven. Het Waddenfonds ziet economisch perspectief in een coalitie van ondernemers in en rond de Waddenpoort Wijnaldum die een slim plan ontwikkelen om met elkaar archeologie, natuur- en sportbeleving in het historisch landschap rond Wijnaldum te combineren. Er zijn ook nog toekomstplannen voor kanovaren. In dit geval is de eerste stap op weg naar een volwaardige Waddenpoort Wijnaldum de aanleg van het 'historisch vispark Wijnaldum'.

48. Gensos-Biomassastromen

Het project beoogt een snelle start van concrete thermochemische projecten in de Waddenregio. Biomassa wordt in toenemende mate gezien als een kansrijke grondstof voor energieproductie en chemietoepassingen. Voorbehandeling via thermochemische conversie van biomassa tot een vaste, vloeibare of gasvormige energiedrager, kan tegemoet komen aan de nadelen die kleven aan het gebruik van biomassa (het hoge vochtigheidsgehalte, de lage energiedichtheid en de beperkte houdbaarheid) en zal de toepassing van biomassa voor de energie- en chemiesector kunnen versnellen. Het onderzoek verschuift momenteel van fundamenteel naar toegepast, en dit vereist demo-installaties. De demo-installaties zijn een laatste stap voor commerciële toepassing. Het eindbeeld is een thermochemische industrie waarin (lokale) biomassa op grote schaal opgewerkt wordt tot halffabrikaten voor energie- of chemietoepassing. Resultaat van het project is een prototype van een superkritische vergassingsinstallatie die biomassa omzet in biosyngas, dat vervolgens opgewerkt wordt tot groen gas.

49. Torrgas - thermochemische conversie

Biomassa wordt in toenemende mate gezien als een kansrijke grondstof voor energieproductie en chemietoepassingen. Voorbehandeling via thermochemische conversie van biomassa tot een vaste, vloeibare of gasvormige energiedrager kan tegemoetkomen aan de nadelen die kleven aan het gebruik van biomassa en zal de toepassing van biomassa voor de energie- en chemiesector kunnen versnellen. De laatste jaren zijn er veel initiatieven tot stand gekomen op dit gebied, bijvoorbeeld experimenten gericht op torrefactie (roosteren van biomassa bij een temperatuur van 200 - 300 graden tot een vaste biobrandstof) en vergassing van getorreficeerde biomassa. Vergassing van getorreficeerde biomassa is de nieuwste ontwikkeling op het gebied van biomassaconversie. Torrgas Nederland B.V. investeert in onderzoek naar en in de realisatie van een biomassaver-gassingsinstallatie met gasreiniging, die een syngas produceert dat direct toepasbaar is in het productieproces van BioMCN voor de productie van methanol.

50. Wadden Informatie- en Belevingscentrum Holwerd

In de leegstaande, voormalige Gereformeerde Kerk aan de Elbasterwei te Holwerd wil de Stichting Recreatie en Toerisme Holwerd en omstreken (SRTH) een informatie- en belevingscentrum over de Wadden inrichten. Dit monumentale kerkgebouw is in 1920 in de stijl van de Amsterdamse School gebouwd en wordt door de SRTH gehuurd van de protestantse gemeente Holwerd. Het WICH moet een regionale toeristisch-recreatieve trekpleister worden met betekenis voor economie, werkgelegenheid en leefbaarheid in de regio. Elementen van de Waddenexperience in het centrum zijn een schatkamer (expositie van vondsten), een Waddenzeeaquarium, een kinderhoek (natuur-educatie), workshops (fotografie, kunst), een 3D-muur met zandpad (digitale natuureducatie), een koffiehoek (kleinschalige horeca), verkoop van kunst en streekproducten (Waddengoud) en een informatiepunt van Unesco. Voor de exploitatie van het WICH wordt een bedrijfsleider fulltime in dienst genomen. Deze stuurt ongeveer twintig part-time-vrijwilligers aan.

51. Spaarwater

Door de klimaatverandering neemt de kans op verzilting van landbouwgewassen in het waddegebied toe. Acacia Water Institute beproeft in Fryslân (Pietersbierum), Groningen (Borgsweer) en Noord-Holland (Breezand) van 2013 t/m 2016 op drie akkerbouwbedrijven nieuwe methoden om met de toenemende verzilting om te gaan. Het gaat om optimalisering van drainage, infiltratie van zoet water in de bodem, druppelirrigatie en druppelbemesting in bestaande teelten (voornamelijk pootaardappelen en bloembollen). Het doel is om efficiënter met de aanwezige voorraad zoet grondwater om te gaan, die voorraad te vergroten en verzilting tegen te gaan. Dit moet in de eerste plaats de oogst ten goede komen. Daarnaast geven druppelsystemen een gericht en zuiniger gebruik van water en meststoffen dan de gebruikelijke methoden. Acacia Water werkt nauw samen met LTO Noord en met de Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur (KAVB). Er wordt op de proeflocaties intensief kennis uitgewisseld met groepen telers en met de waterbeheerders uit de omgeving.

52. Polder Het Noorden / De Bemes - Texel

Polder De Bemes is eigendom van Natuurmonumenten en ligt ten noorden van het dorp Oost op Texel. Hij maakt deel uit van natuurgebied De Bol en van polder Het Noorden. De herinrichting is bedoeld om De Bemes om te kunnen vormen van grasland naar vochtig hooiland met bijbehorende karakteristieke planten en dieren, zoals dat in het Natuurbeheerplan van de provincie Noord-Holland is beschreven.

De herinrichting bestaat uit vier achtereenvolgende stappen:

1. Optimaliseren van het watersysteem (hoger waterpeil), afgraven van een (voormalig) baggerdepot en de aanleg van een hoogwatervluchtplaats voor vogels.
2. Zo nodig aanpassen van het watersysteem in een deel van het gebied met bebouwing, om daar problemen door het hogere waterpeil te voorkomen.
3. Wijziging van de waterafvoer uit het gebied.
4. Versterking van de invloed van brak kwelwater in het natuurgebied.

53. Zeegras: herstel biobouwer van de Waddenzee

Herstel van biobouwers, waaronder zeegras, is belangrijk voor meer biodiversiteit in de Waddenzee. Decennia lang is geprobeerd zeegras terug te brengen in de Nederlandse Waddenzee, maar zonder blijvend resultaat. Twee jaar geleden zijn Rijkswaterstaat en de Waddenvereniging een grootschalig, innovatief herstelproject gestart, waarvan de resultaten het vertrouwen geven dat een werkwijze is gevonden, die duurzaam herstel wél mogelijk maakt. Op drie zorgvuldig gekozen, droogvallende locaties (Balgzand, Schiermonnikoog en Uithuizen) is met een nieuwe zaaimethode in 2011 en 2012 gewerkt aan zeegrasherstel. Ondanks de extreme weersomstandigheden in 2011 sloeg het zaad aan en kwam het zeegras op. En, belangrijker nog, het bloeide en vormde zaad. Voor Natuurmonumenten, Waddenvereniging en Radboud Universiteit Nijmegen reden om het zeegrasherstel nu verder op te schalen. Daarnaast onderzoeken zij op kleine schaal (1 ha) of zeegras ook kan worden teruggebracht op een locatie waar het permanent onder water staat. Deze ondergedoken zeegrasvelden waren voor 1933 zeer uitgebreid in de Waddenzee en zijn, anders dan droogvallend zeegras, meerjarig en daardoor niet afhankelijk van de kwaliteit van het zaad van één jaar. Daardoor zou dit zeegras de velden op droogvallende locaties in een slecht jaar van zaad kunnen voorzien. Nu duidelijk is dat zeegrasvelden in de Waddenzee kunnen ontstaan, willen de initiatiefnemers de natuur in twee stappen (fasen) over een drempel helpen, zodat zij zelf weer in staat is de Nederlandse Wadden-zee haar natuurlijke groene zeegraskleur terug te geven. Het zeegraszaad wordt verkregen op een donorlocatie bij het Duitse Waddeneiland Sylt.

54. Zilte aardappelketen in de Waddenregio; meeboeren met zilt

Het project speelt in op de verziltingsproblematiek waar de akkerbouw in het Waddengebied, zeker op termijn, mee te maken krijgt. De eerste prioriteit is om in de praktijk aan te tonen dat aardappels onder zilte omstandigheden kunnen worden geteeld en hoe de huidige teeltmethode hierop moet worden aangepast. Met in totaal 8 aardappelrassen wordt gedurende drie seizoenen de zouttolerantie en inhoud stoffen van deze rassen vastgelegd (zilt paspoort). Gedurende het eerste seizoen gebeurt dit alleen op percelen op Texel, maar in het tweede en derde seizoen ook op percelen in de drie Waddenprovincies. Ook vindt in het tweede en derde seizoen opschaling van de teelt plaats, van 2,5 naar 15 hectare. Direct betrokken kwekers, telers, verwerkers en Zilt Proefbedrijf delen continu ervaring en informatie uit. Aansluitend richt het project zich ook op de vermarkting van de zilte aardappel.

55. Duurzame Garnalenverwerking

Het betreft een praktijkproef waarbij een tweetal technieken (sensor en luchtscheider) in combinatie worden uitgetest. Het doel van de proef is het ontwikkelen en implementeren van scheidingsinstallatie voor afscheiding van rode garnalen en resterende materiaal van het hoofdproduct, de grijze garnaal (Crangon Crangon). Hierdoor ontstaat een 'zuivere' stroom grijze garnaal en een tweede stroom rode garnaal. De scheiding vindt aan land plaats en niet aan boord. Hierdoor wordt de bewerking van de garnaal aan boord beperkt waardoor minder contact met de garnalen nodig is. Hierdoor kan volstaan worden met minder conserveringsmiddel. Door de zuivere stroom rode garnaal is vermarkting van deze garnaal beter mogelijk en hoeft niet meer als bijvangst te worden beschouwd.

56. Realisatie slechtweervoorziening en binnenactiviteiten Sandy Road Ranch

Paardenhouderij, pensionstal, manege en minicamping Sandy Road Ranch te Ee in de Friese gemeente Dongeradeel heeft in 2013 een nieuwe hal laten bouwen voor met name hippische, maar ook diverse andere activiteiten. Deze bedrijfsuitbreiding biedt de mogelijkheid om gedurende het hele jaar, ook bij slecht weer, activiteiten aan te bieden. Het seizoen gaat daarmee van vijf naar twaalf maanden. De nieuwe hal is als casco gebouwd. De subsidie is bedoeld voor de afwerking en inrichting van de hal. Dat betreft de plafonds, de vloeren, de bekleding van wanden en vloeren, de paardenboxen, de hoefslag, de stap- en trainingsmolen, de kantine, extra voorzieningen voor mindervaliden, speelattributen en een informatiecentrum met foto-expositie. Verder voorziet het project in een upgrade van de campingfaciliteiten.

57. Aqua TX Kraanwater- en Milieuproject

Het project is gericht op het stimuleren van de consumptie van Texels kraanwater uit glas (AquaTX) om de milieu-vervuiling door plastic verpakkingsmaterialen voor bron- en mineraalwater te verminderen. Nederlands drinkwater is kwalitatief beter, betrouwbaarder en verser dan gebotteld bronwater en mineraalwater. Bovendien smaakt Nederlands drinkwater prima. Ondernemers uit de horeca en ook andere bedrijven worden benaderd om via een contract van drie jaar een of meer AquaTX-pakketten met glazen en karaffen te leasen (inclusief promotiemateriaal). Bedrijven kunnen hiermee hun duurzame karakter benadrukken. Een glas drinkwater (36 cl) wordt voor een vastgestelde prijs van € 1 verkocht. Dat is ongeveer de helft van de prijs van verpakt water, maar het biedt de ondernemer de gelegenheid om de abonnementskosten snel terug te verdienen. Consumenten die liever kraanwater dan het duurdere bronwater of mineraalwater drinken, wordt hiermee een acceptabele tussenoplossing geboden, waarmee ze tevens een bijdrage aan een schoon en duurzaam Texel kunnen leveren. Voor karaffen geldt iets soortgelijks. Het project voorziet verder in educatie en voorlichting van Texelse basisscholieren en in schoonmaakacties op stranden en in natuurgebieden met deelname van gemeente, scholen, vrijwilligers en natuur- en milieuorganisaties.

58. Biomassacentrale Burdaard

Het initiatief is onderdeel van een groter project in de Friese gemeente Ferwerderadiel. Dat grotere project betreft het plaatsen van een houtgestookte energiecentrale in Burdaard en het aanleggen van een warmtenet dat aansluit op nieuw te bouwen recreatiewoningen, utiliteitsgebouwen en de woningen in het dorp. Het deelproject, dat door de gemeente Ferwerderadiel voor subsidie is voorgedragen, omvat de aanleg van een gedeelte van het leidingnetwerk, het aansluiten van woningen op het warmtenet en inwoners daarbij laten participeren. De aanvrager verwacht een deelname van 60%.

59. MTB route Texel 100 kilometer

De kern van het project is het uitzetten van een honderd kilometer lange mountainbikeroute op Texel. De route beslaat het hele eiland, heeft verschillende start- en eindpunten en is op te delen in etappes. De uit te voeren werkzaamheden bestaan voornamelijk uit het plaatsen van routepaaltjes, bebording, hekwerk en schapenroosters, het plaatselijk verwijderen van bomen en andere begroeiing, grondwerk en de aanleg van natuurlijke hindernissen. De initiatiefnemer vereni-

ging Wielersport Texel werkt nauw samen met de natuurterreinbeheerders. Van de route wordt verwacht dat die de belasting op de natuur en op de andere recreanten in het gebied per saldo zal verminderen.

60. Brakke parel levert binnendijkse kokkelteelt met eb/vloed

De Stichting Zilte Zones i.o. gaat experimenteren met binnendijkse kokkelteelt in polder Wassenaar op Texel. De stichting wil nagaan of de economische waarde van kleine Waddenzeekokkels kan worden vergroot zodat de teelt daarvan op verziltende, marginale landbouwgronden op termijn rendabel mogelijk wordt. Zij heeft Staatsbosbeheer bereid gevonden circa twee hectare van Polder Wassenaar beschikbaar te stellen voor dit tijdelijke experiment, op voorwaarde dat het gehele gebied (17 hectare) na afloop wordt ingericht als brak natuurgebied. Polder Wassenaar maakt deel uit van de samenhangende keten van brakke natuurgebieden langs de Texelse Waddenkust en is daarmee ecologisch van belang. Staatsbosbeheer wil hier een zoet-zoutovergang realiseren, gebruik makend van de zoete kwel uit de duinen en tevens zilte natuur ontwikkelen, met hoogwatervlucht- en broedmogelijkheden voor vogels. De doorlooptijd is bijna vier jaar. Als de pilot succesvol blijkt, kan de kokkelteelt vanaf het vijfde jaar op veel meer plaatsen langs de Waddenkust plaatsvinden. Er is een inventarisatie gemaakt van potentiële geschikte gebieden voor kokkelteelt op basis van waterkwaliteit. Daaruit blijkt dat er een potentieel is van circa 570 hectare. De stichting voorziet een opbrengstpotentie (hectare-saldo) van tenminste twee maal de pootaardappelteelt. Nu al hebben een drietal ondernemers (twee uit Groningen en één uit Noord-Holland) schriftelijk verklaart in totaal 134 hectare beschikbaar te stellen als de pilot succesvol is. Het project anticipeert ook op de koppelingskansen met betrekking tot de voorgenomen dijkversterking Eemshaven - Delfzijl.

61. Proeftuin voor een lokaal economisch model

Dit initiatief betreft de biologische teelt van twee hectare cranberry's (veenbes) in de binnenduinstrand van Texel op gronden van Staatsbosbeheer. De natuurlijke en CO₂-neutrale teelt vindt onder schrale, natte en zure omstandigheden plaats in een smalle strook tussen natuur- en landbouwgebied. Daardoor ontstaat een interessante overgangszone met een grote biodiversiteit. Hier wordt het kwelwater uit de duinen opgevangen en zoveel mogelijk vastgehouden door de aanleg van stuwtjes. Enerzijds gaat dit verdroging van de duinen tegen, anderzijds beperkt dit natschade in het landbouwgebied. Bij het beheer en onderhoud van de cranberryvelden en bij de verdere verwerking worden werzoekenden met afstand tot de arbeidsmarkt ingezet in een leer-werktraject om ze uiteindelijk naar een reguliere baan te leiden. De cranberry's worden door Texelse bedrijven verwerkt tot een breed assortiment producten onder het keurmerk Erkend Streekproduct en het EKO-keurmerk. Verwacht wordt dat de cranberryvelden ook aantrekkelijk worden voor toerisme en recreatie.

62. Vissersommetje

Het project omvat het inrichten van een wandelroute in Oosterend en omgeving op Texel met als educatief thema visserij. De voornaamste werkzaamheden betreffen de aanleg van houten bruggetjes, rustpunten met thematische informatiepanelen, drinkwatertappunten en hekwerk met klaphekjes. Verder wordt

zo'n 80 meter tuunwal hersteld en worden 30.000 folders over de wandelroute geproduceerd. De route loopt deels over het land van lokale agrariërs en voert de wandelaar onder meer langs een originele wierschuur en een cultuurhistorisch museum over de wiersvisserij.

63. Monumentale Waddenzeebakens

Het initiatief omvat de restauratie van vijf monumenten in de gemeente Súdwest-Fryslân, allen gelegen in de voormalige gemeente Wûnseradiel. Vroeger waren deze monumenten belangrijk als bakens voor de schepen op de Wadden-zee, tegenwoordig zijn het toeristische trekpleisters. Het gaat om de kerktorens van Burgwerd (vermoedelijk 13e eeuw), Gaast (17e eeuw), Ferwoude (1767) en Parrega (omstreeks 1300) en om de korenmolen van Witmarsum (1850). In de korenmolen moet een buil worden vervangen. Dat is een ronddraaiende zeef van fijnmazig gaas, waarmee zemelen uit het meel worden gezeefd. Achter deze buil bevindt zich een kleiner exemplaar, waarin een onderduiker zich in de Tweede Wereldoorlog schuil hield.

64. Kongs van de kooi-eend

Het project richt zich op het behoud van 24 eendenkooien verspreid over het Waddengebied. De kooien zijn zowel bij particulieren als bij natuurbeheerorganisaties in eigendom. Een aantal kooien krijgt een nieuwe functie, van andere wordt alleen de inrichting geoptimaliseerd. De te nemen maatregelen zijn afhankelijk van de huidige toestand van de eendenkooi en van de toekomstige functie. Op hoofdlijnen gaat het om baggeren en uitdiepen van kooiplassen, graven van waterlopen en plaatsen van stuwen, vervangen van beschoeiingen, restaureren en vernieuwen van vanginrichtingen, kooihuisjes en makhokken, herstellen en aanleggen van bruggetjes, kooibossen, wallen en toegangspaden. Ook worden de kooien geschikt gemaakt voor recreatie, educatie en onderzoek. De initiatiefnemers vormen een beheerdersnetwerk (de 'kongs') voor een goede afstemming tussen de functies van de kooien in de verschillende deelgebieden. Elke kooi krijgt daarbij een eigen specialiteit en samen vertellen ze het verhaal van de eendenkooi in het Waddengebied. Om dit te realiseren wordt een beschrijving van alle 29 nog aanwezige eendenkooien in het Waddengebied gemaakt op basis van bestaande informatie en aanvullende informatie uit archiefonderzoek en interviews. Verder wordt een educatief programma ontwikkeld en er wordt een pilot met drie scholen uitgevoerd, die vervolgens wordt uitgerold naar de rest van het gebied.

65. Terpen- en wierdenland, een verhaal in ontwikkeling

Het project behelst de eerste fase van een programma voor het herstel van terpen en wierden in Groningen en Fryslân en bestaat uit drie hoofdonderdelen:

1. Het Verhaal van Terpen- en Wierdenland
Uitvoeren van onderzoek naar het terpen- en wierdenland als geheel en naar specifieke kennis, die nodig is voor herstel en beheer van een afzonderlijke terp of wierde. Samen met lokale inwoners, verenigingen, medewerkers en studenten van de universiteit gericht archeologisch onderzoek doen om de geschiedenis van het landschap in beeld te brengen. Deze geschiedenis vormt de basis voor herstel van terp of wierde en voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen.

2. Dorpsgerichte aanpak

Uitvoeren van landschappelijke en cultuurhistorische herstelmaatregelen in drie Friese terpdorpen (Wijnaldum, Firdgum, Hallum) en drie Groningse wierdedorpen (Warffum, Ulrum, Godlinze). Maatregelen nemen om de dorpen aan te sluiten op wandel- en fietspaden en educatieve en recreatieve voorzieningen treffen om bezoekers het verhaal van de terp of wierde te vertellen. Daarbij wordt een methodiek ontwikkeld om de bevolking van de betreffende dorpen actief te betrekken bij het herstel van terp of wierde en de bewoners te blijven betrekken bij de kwaliteit van het landschap en het ontvangen van bezoekers. Deze methodiek wordt in de volgende fasen van het programma toegepast.

3. Communicatie, educatie en marketing

Een plan van aanpak voor communicatie, educatie en regiomarketing opstellen en het ontwikkelen van een website, een reizende tentoonstelling, lezingen, excursies, cursussen, workshops, een basisschoolprogramma en een plan van aanpak voor regiomarketing. De marketing zelf wordt door de betreffende organisaties uitgevoerd.

66. Blacklight Golf Terschelling

De kern van dit project is de aanleg van een indoor minigolfbaan van 500 vierkante meter met blacklightverlichting (ultraviolet A met fluorescerende effecten). Dit concept wordt ook wel Glowgolf genoemd. De baan bestaat uit 18 thematische holes met daarin diverse bekende elementen van het eiland Terschelling. De horecaruimte, toiletten en ontvangstruimte beslaan samen 220 vierkante meter. Daarnaast worden er outdoor fitnessparcours en een speeltuin aangelegd. De golfbaan wordt gevestigd in een aan te kopen en te verbouwen pand van Staatsbosbeheer. De grond wordt op basis van erfpacht gehuurd van Staatsbosbeheer. De faciliteiten komen op het recreatiecluster Sportlaan West-Terschelling, aansluitend op het bestaande netwerk van fiets-, wandel-, men- en ruiterspaden.

67. Hof van Heden

Dit project betreft de herinrichting van de kloostertuin in het dorpscentrum van Kloosterburen in de Groningse gemeente De Marne. Deze historische tuin maakte deel uit van het voormalige klooster, maar is met aanleg van nieuwe plantsoenen en beplanting in de jaren '80 van de vorige eeuw voor een groot deel verloren gegaan. Het park is eigendom van de gemeente en wordt onderhouden door vrijwilligers. De vrijwilligers en de Stichting Sint Jan herstellen de kloostertuin volgens de oorspronkelijke principes en structuren van de oude Europese kloostertuinen. De nieuwe tuin beslaat een oppervlakte van 1,1 hectare en bestaat uit drie delen: de bostuin, de boomgaard en de kloostertuin. Belangrijke onderdelen van de herinrichting zijn de aanleg van nieuwe paden, een voetgangersbrug en het uitdiepen van grachten. De tuin moet een sociale ontmoetingsplek worden waar dorpsbewoners samen fruit, groenten, kruiden en bloemen kweken en ook aantrekkelijk is voor toeristen.

68. Wadden Van Delta naar Kathedraal

Dit initiatief bestaat uit drie onderdelen:

1. Opzetten van drie (wandel)routes met elk twaalf informatieborden voor de samenwerkende visserijmusea in Moddergat, Zoutkamp en Termunterzijl.

2. Ontwerp en realisatie van een kunstwerk binnen de route in Termunterzijl ter nagedachtenis aan de vissers die hun leven op zee hebben gelaten.
3. Herinrichting van museumgemaal Cremer binnen de route in Termunterzijl met brede informatievoorziening over het maritiem erfgoed in de regio.

De informatieborden geven een getrouw beeld van de historische situatie op de betreffende locatie. Op de achter-zijde staat informatie over de brede context van deze historie en over de route als geheel.

69. Onderweg naar duurzaam Ternaard

De Stichting Windmolens Ternaard heeft in maart 2014 een coöperatie opgericht, die in Ternaard dorpsbreed zon-necollectoren op woningen wil gaan installeren. Er zijn daarbij drie uitgangspunten:

- eigenaren en huurders van woningen kunnen deelnemen door lid te worden van de coöperatie;
- leden van de coöperatie betalen geen investeringskosten voor de aanschaf en het plaatsen van de zonne-collectoren;
- de besparing op elektriciteitskosten komt geheel aan de leden van de coöperatie ten goede.

De coöperatie koopt en plaatst de collectoren en blijft daarvan de eigenaar. De bewoners betalen maandelijks huur aan de coöperatie, waarmee de investering wordt afgelost. Deze huur is altijd lager dan de geschatte besparingen op de elektriciteitskosten. De levensduur van de zonnepanelen wordt op ongeveer 25 jaar geschat. Na volledige aflossing van de kosten (na acht tot tien jaar) vervalt de huur voor de betreffende bewoner. De collectoren blijven ook na de aflossing in eigendom en onder verantwoordelijkheid van de coöperatie.

De aanvrager gaat uit van tien deelnemers bij de start van het project en vervolgens een toename van drie deelnemers per jaar. De huur van de zonnepanelen is begroot op € 500 per deelnemer per jaar.

70. De Bol

De afronding van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) op Texel, gebied De Bol/De Bemes, wordt eind 2014 gerealiseerd. Om het gewenste einddoeltype te bereiken zijn aanvullende inrichtingswerkzaamheden nodig. Dit valt buiten de reguliere basisinrichting die behoort bij EHS aankopen. De werkzaamheden betreffen verlaging van het maaiveld en het graven van slenken, het verhogen van de waterstand binnen de nieuwe waterhuishoudkundige eenheid waar zoet en zout water locaties gaan voorkomen. De inrichting van het natuurgebied De Bol betreft:

- het verbeteren van de waterhuishouding t.b.v. brakke kwel;
- de ontwikkeling van zilt overstromingsgrasland en brakke plas/dras;
- het verlagen van het maaiveld;
- de aanleg van geulen;
- de ontwikkeling van binnendijkse Hoogwater vluchtplaatsen;
- realiseren van uitkijkpunten voor beleving door één parkeerplaats, twee vogelkijkhutten en één info-paneel;
- een monitoringsopzet.

71. Multifunctioneel speelontmoetingsveld en kaatsmuur te Sexbierum

Het initiatief betreft de aanleg van een speel- en ontmoetingslocatie te Sexbierum in de Friese gemeente Franekeradeel voor kinderen in de leeftijdsgroep van ongeveer 10 t/m 16 jaar. De locatie betreft een bestaand sportveld. De volgende objecten worden geplaatst: kaatsmuur, pannakooi, basketbalpaal, speelhuisje, wipkip, zandbak en zitblokken.

72. Kwelderontwikkeling Koehoal door een slibmotor

Dit pilotproject is gericht op het stimuleren van kweldergroei door intensivering van de sedimentatie via een 'slibmotor'. Bij deze innovatieve methode wordt baggerslib verspreid door mede gebruik te maken van natuurlijke transportprocessen. De proeflocatie ligt nabij het buurtschap Koehoal (Koehoal) in de Friese gemeente Franekeradeel, dat ongeveer tien kilometer ten noordoosten van Harlingen bij Tzummarum aan de Waddenkust ligt.

Door slib uit de haven van Harlingen nabij de kwelder te verspreiden (in plaats van dichterbij de haven) wordt getracht de vertroebeling van de Waddenzee te verminderen. Ook wordt de aangroei van kwelders met bijbehorende natuurontwikkeling gestimuleerd en daarmee wordt extra voorland gemaakt, dat een bijdrage levert aan de kustverdediging. Daarnaast kan de hoeveelheid te baggeren havenslib verminderen, doordat minder gestort slib naar de haven terugstroomt. Verder wordt verwacht dat het gebruik van natuurlijke transportprocessen door de slibmotor meer kans op een goed functionerende kwelder geeft dan traditionele aanleg via kwelderwerken.

Van de jaarlijkse hoeveelheid baggerslib in Harlingen van ongeveer 1,2 miljoen m³ zal circa 20.000 m³ per jaar daadwerkelijk bijdragen aan kweldergroei in deze pilot. De aanvrager verwacht dat daarmee de natuurlijke opslibingssnelheid van de kwelders (1 tot 2 centimeter per jaar) ter plaatse ongeveer verdubbeld kan worden.

Naast het realiseren van de slibmotor richt dit pilotproject zich nadrukkelijk op monitoring van de effecten en op de ontwikkeling, borging en ontsluiting van de kennis die met deze methode wordt opgedaan. De pilot is bedoeld om de haalbaarheid en de effecten van het gebruik van een slibmotor te onderzoeken.

73. Elzensingels Terschelling

Het project omvat het opstellen en gedeeltelijk uitvoeren van een herstelplan voor het elzensingellandschap op Terschelling. Dit betreft de opzet en uitwerking van een digitale werkomgeving, de uitwerking van de totale herstelopgave en vervolgens het uitvoeren van de herstelwerkzaamheden in het eerste jaar. De samenwerking met de bewoners staat daarbij centraal.

Terschelling is het enige Waddeneiland met op de overgang van de duinen naar de polder een elzensingellandschap. Dit wordt gekenmerkt door de afwisseling van open en gesloten delen, met zichtlijnen van de duinen naar de polder. Het elzensingellandschap staat onder druk, omdat de singels niet meer consequent worden onderhouden. Daardoor ontstaan gaten in de singels en verdwijnen ze soms.

Bij de eilanders leeft de wens om dit landschap in stand te houden en waar mogelijk te versterken. Het gaat om totaal bijna 95 km elzensingel, waarvan bijna 83 km in eigendom is van particulieren. Geschat wordt dat het hier om meer dan 100 verschillende eigenaren gaat.

Landschapsbeheer Friesland heeft in samenwerking met de gemeente Terschelling het initiatief genomen om dit herstelplan op te stellen. Het plan vormt de basis voor een duurzaam onderhoud van de elzensingels. De volgende resultaten worden geleverd:

- Methodiek voor herstel en duurzaam beheer elzensingels op Terschelling;
- Betrokkenheid van alle eigenaren van elzensingels op Terschelling;
- Totale herstelopgave van de 83 km elzensingels op Terschelling in beheersysteem;
- drie kilometer elzensingels hersteld;
- Jaarlijkse 'Singeldag';
- Evaluatie van de methodiek en uitwerking opgave volgende jaren.

74. Veiligheid voor vissen en vogels op de Waddeneilanden

Bij twee bestaande rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI's) op Terschelling en Ameland wordt intrek van vissen uit de Waddenzee mogelijk gemaakt door inlaat- en uitlaatvoorzieningen aan te leggen en het gebruik van nagezuiverd afvalwater als lokstroom mogelijk te maken. Tevens wordt op Terschelling de passeerbaarheid van de zeedijk voor vogels met hun jongen via de basaltglooiing verbeterd. Veel jonge vogels komen klem te zitten in kieren en holtes tussen deze basaltblokken en sterven. Met het project wordt de kwaliteit van het op de Waddenzee uit de RWZI's geloosde water verbeterd door het realiseren van een extra zuiveringsstap. Hierdoor zijn minder chemicaliën en energie nodig. Deze extra stap bestaat uit watervlooiensbekkens en een rietmoeras met zuiveringssloten. Hierbij ontstaat binnendijs tevens een aantrekkelijk leefgebied voor vissen en vogels. Om negatieve effecten op de landbouw te voorkomen worden in het project diverse preventieve maatregelen genomen (terugslagkleppen, stuwen en extra drinkwatervoorziening). Op langere termijn wil Wetterskip Fryslân het gezuiverde water gebruiken om de landbouw van water te voorzien. Om de geschiktheid van dit water als drinkwater voor vee aan te tonen wordt een intensieve, meerjarige monitoring uitgevoerd. Deze monitoring moet ook een beeld geven van de effectiviteit van de vogelpassages.

75. Bijzondere transitie van streek-eigen waddenproducten

Het doel van het project is om op bijzondere wijze een verbinding te leggen tussen landbouw- en visserijonderneemingen en voedselproducenten uit de Waddenregio enerzijds en consumenten anderzijds. Hiervoor wordt een ontmoetingsruimte in bollenschuur gecombineerd met enkele activiteiten zoals foodhackathon, foodtruck, streekmarkt en streekdiner. Hackathon staat voor een samenvoeging van Hacking en Marathon en betekent letterlijk een marathon in kennis (co-)creatie. In een groepsessie wordt aan één stuk doorgewerkt aan kennisontwikkeling. Dat moet uiteindelijk leiden tot concrete oplossingen op bepaalde vraagstukken. In dit project wordt geëxperimenteerd met de foodhackathon als mogelijkheid om bestaande regionale knelpunten met behulp van diverse actoren uit de regio op te lossen. Het resultaat van het project moet zijn dat nieuwe inzichten zijn

verworven met inbeleving, marketing, communicatie, innovatie en samenwerking tussen voedselaanbieder en consument ten gunste van de Waddenregio.

76. Naar herstel van de Eems Dollard: Marconi Buitendijks

Marconi is een integraal project om de leefbaarheid van Delfzijl als havenstadje aan de Waddenzee te versterken in combinatie met versterking van de zeedijk en natuurontwikkeling in het Eems-Dollardestuarium. Als eerste deelproject wordt Marconi Buitendijks gerealiseerd. Marconi buitendijks is een uitdagend project waarmee Delfzijl een impuls geeft aan het maritieme karakter en de versterking van de natuur van het Eems-Dollardestuarium en het Unesco werelderfgoed Waddenzee. Initiatiefnemer is de gemeente Delfzijl die het project samen met een groot aantal andere partijen heeft ontwikkeld als antwoord op een aantal grote vraagstukken waarmee de gemeente te maken heeft: krimp, zeespiegelrijzing in combinatie met bodemdaling en de slechte ecologische staat van de Eems-Dollard. De provincie Groningen, twee waterschappen, het Rijk en diverse natuur- en milieuorganisaties hebben daarvoor een ruimtelijke visie met de gemeente opgesteld en die uitgewerkt tot een integraal programma om Delfzijl veiliger en aantrekkelijker te maken en weer een verbinding met de zee te geven. Met het deelproject Marconi Buitendijks worden als eerste stap de volgende maatregelen uitgevoerd:

- Aanleg van een kwelderlandschap van 57 hectare langs de Handelskade Oost en de Schermdijk op de plek waar in het verleden ook kwelders lagen;
- Verwijdering van de griesberg. Dat is een berg gips- en kalkafval afkomstig van de sodaproductie die al decennia direct voor de kust in zee ligt;
- Het landinwaarts uitbreiden van het strand tot een omvang van 2,3 hectare en het aanleggen van een voet- en fietsverbinding met het stadscentrum.

77. Landelijk Veranderlijk, herwaarderen, beleven, presenteren van landschappelijke kwaliteiten in het Waddengebied

Landelijk Veranderlijk is een multimediaal project gericht op het herwaarderen, beleven en presenteren van lokale landschappelijke kwaliteiten van onder meer het Waddengebied. Scholieren, senioren, gebruikers en beheerder van het landschap produceren samen een documentaire film en tentoonstelling en presenteren die feestelijk aan hun dorpsgenoten. Het project wordt op zes scholen in het Waddengebied uitgevoerd. Doel ervan is de bewustwording over de kwaliteiten van het landschap in het Waddengebied te vergroten en het draagvlak voor behoud en verbetering van de eigen leefomgeving te versterken om te komen tot een duurzamere omgang met het landschap. Doordat de documentaire ontmoetingen tussen verschillende groepen bewoners en gebruikers tot stand brengt en met de presentatie daarvan het hele dorp 'op zijn kop wordt gezet' draagt het project goed bij aan een vitale en duurzame dorpsgemeenschap. De initiatiefnemers (TOF media in samenwerking met kunstenaars, natuur en landschapsorganisaties, historische verenigingen en scholen.) willen op basis van de ervaringen het project in een vervolg grootschalig uitrollen naar scholen in het Waddengebied vanaf 2017.

78. Verduurzaming Garnalenverwerking in de Waddenregio

Zie toelichting in bijlage 2.

79. Floating Oil Recovery Unit

In het programma 'Veiligheid bieden, veiligheid krijgen' zijn door de Waddenvereniging, Rijkswaterstaat-Noord en Groningen Seaports aanbevelingen geformuleerd voor een 'plus' op de oliebestrijding in het Waddengebied. Twee van de hoofdaanbevelingen betreffen het ontwikkelen van speciale bestrijdingsmethoden voor de ondiepe en kwetsbare Waddenzee en het zorg dragen dat het opruimwerk sneller kan beginnen. Foru-Solution heeft een nieuwe oplossing ontwikkeld waarmee invulling kan worden gegeven aan deze aanbevelingen. De Floating Oil Recovery Unit (FORU) is een uniek olieruimingsapparaat dat zeer effectief en ook onder minder gunstige (weers)omstandigheden, in staat is grote hoeveelheden olie van het wateroppervlak te verwijderen. Bovendien is de FORU snel inzetbaar en kan ruim binnen één getijde operationeel zijn. De hoofddoelstelling van het project is om een 'plus' te ontwikkelen op de huidige oliebestrijdingsmiddelen door een specifieke oplossing te bieden voor snelle ruiming van olie in het Waddengebied, ook in ondiepe wateren, en van olie spills in de Waddenhavens.

80. Waterrijk tussen duin en water

De herinrichting van de Kikkertstraat en de ontwikkeling van een centraal dorpsplein met toeristische en educatieve (speel)elementen in Cocksdorp-Texel, waarin de rol van het dorp tussen het zoete en zoute water wordt uitgelegd. De Cocksdorp wil hiermee het eerste 'Delta-dorp' van Nederland worden en de levendigheid en sociale cohesie versterken, toeristen aantrekken en bevolkingsgroei bewerkstelligen.

81. Onderzoek Omgevingseffecten van Blue Energy

'Blue Energy' is de naam van de innovatieve technologie voor elektriciteitsopwekking uit het verschil in zoutgehalte tussen zout en zoet water die door Wetsus werd ontwikkeld en door het bedrijf REDstack nu verder wordt klaargeemaakt voor toepassing. In het kader daarvan heeft REDstack een proefopstelling op de Afsluitdijk bij Breezanddijk gebouwd. Deze proefopstelling zal groeien tot een klein vermogen (maximaal 50kW) en zal worden gebruikt om verschillende technologische varianten van RED-technologie uit te testen. De plannen zijn om vervolgens op te schalen naar een demo-installatie en de capaciteit in een latere (commerciële) fase uit te breiden tot maximaal orde van grootte 200MW (= elektriciteit voor 500.000 huishoudens). Het project waarvoor subsidie uit het Waddenfonds wordt gevraagd, beoogt de omgevingseffecten van de RED-technologie te kwantificeren en te minimaliseren ten-einde in een later stadium een ecologisch en economisch verantwoorde opschaling van de RED-technologie bij de Afsluitdijk mogelijk te maken. Door een uitbreiding van de bestaande installatie worden op verantwoorde en kwantitatieve manier de ecologische effecten bepaald en inzichten gegenereerd voor de volgende fasen in de Technology Readiness Levels. Deze kwantificering kan worden bereikt door een ongeroerde waterinname mogelijk te maken waarmee de milieueffecten de RED technologie in kaart worden gebracht. Ook kunnen waar mogelijk technische aanpassingen worden verwezenlijkt met behoud van de positieve eigenschappen van de technologie.

82. Texelpoints: loyaal met de Wadden

Texel als vakantiebestemming moet opboksen tegen goedkope zonbestemmingen als Griekenland en Turkije. Grote landelijke boeking sites regeren de markt en rekenen niet alleen forse provisies, maar zij kunnen de consument gemakkelijk van Texel weg leiden naar andere aantrekkelijke vakantiebestemmingen. Texelse bedrijven dreigen het contact met de consument kwijt te raken. Deze zorgelijke ontwikkeling kan grote nadelige gevolgen hebben voor de eiland economie en daarmee de leefbaarheid op het eiland. Om deze ontwikkeling het hoofd te bieden is het project Texelpoints: loyaal met de Wadden opgezet. Het project richt zich op de uitrol van digitaal puntensysteem waarmee consumenten punten kunnen sparen en uitgeven aan voordelen van Texelse producten en diensten. Het systeem geeft meer inzicht in klantgedrag en bindt de gebruikers meer aan het eiland.

83. Algenschelpdierproefboerderij Delfzijl

Dit project is gericht op het ontwikkelen van hoogwaardige algenteelt op pilotschaal, als basis voor experimenten met de teelt op land van schaal- en schelpdieren. Op een terrein van twee hectare worden algenreactoren geplaatst en aansluitingen gerealiseerd met rookgassen (CO₂-bron) en restwarmte. Een deel van de algen wordt geoogst en gedroogd en vervolgens afgezet om in voedselproducten te worden verwerkt. Een ander deel van de algenvloeistof wordt 'vers' verpompt naar bassins waarin schaal- en schelpdieren worden geteeld. Dat is niet alleen bedoeld voor consumptieschelpdieren maar vooral ook voor de teelt van zogeheten mosselzaad. Door deze teelt naar land te brengen wordt de natuurlijke omgeving waar ze nu geteeld worden (o.a. de Waddenzee), gespaard.

84. Pilotproject Fleet Cleaner

Aangroei op de scheepshuid (slijm, algen, mosselen, exoten) verhoogt het brandstofverbruik van schepen met ongeveer 5%. Hiernaast bestaat de aangroei vaak uit invasieve soorten, welke het lokale ecosysteem kunnen verstoren. Door schepen tijdens het laden en lossen te reinigen kunnen de schadelijke effecten van aangroei worden geminimaliseerd. Fleet Cleaner BV ontwikkelt een innovatieve robot die in staat is om alle aangroei te reinigen en op te vangen zodat het niet in het water terecht komt, zowel boven als onder water en over gekromde oppervlakken. Het robot prototype van Fleet Cleaner is volledig ontwikkeld en geassembleerd. Het Waddenfonds project heeft als hoofddoel de pilot van de unieke reinigingsdienst met de robot van Fleet Cleaner te ontwikkelen in het Waddengebied. Hiervoor worden binnen het project de volgende stappen ondernomen:

- De ontwikkeling en bouw van een compleet werkend support systeem;
- Succesvolle full scale scheepstesten in haven en droogdok;
- Verkrijgen van benodigde vergunningen voor marktintroductie.

Deze ontwikkeling zal gebeuren in samenwerking met Koninklijke Oosterhof Holman, die in Nederlandse havens als eerste de reinigingsdienst met de robot van Fleet Cleaner zal gaan aanbieden.

85. Vismigratierivier Afsluitdijk

Met de aanleg van de Afsluitdijk in 1932 werden tegelijkertijd de migratieroutes van trekvissen tussen de Waddenzee en het achterland geblokkeerd. Tevens verdween daarmee een natuurlijke overgang van zoet binnenwater naar zout zeewater. Nu het Rijk heeft besloten dat de Afsluitdijk moet worden aangepast omdat deze niet meer voldoet aan de veiligheidseisen is er een unieke kans om niet alleen de Afsluitdijk te versterken maar tegelijkertijd de migratieroute voor trekvissen te herstellen en weer een meer natuurlijke zoet-zout overgang te realiseren. De initiatiefnemers (Waddenvereniging, Stichting het blauwe hart; Sportvisserij Nederland; Vereniging vaste vistuigen) hebben daartoe met de provincies Fryslân en Noord-Holland en in samenwerking met Rijkswaterstaat en It Fryske Gea in het kader van de Nieuwe Afsluitdijk (DNA) het project "Vismigratierivier Afsluitdijk" ontwikkeld. Het project wordt in twee delen uitgevoerd. De eerste fase is de aanleg van een coupure (doorgang) in de Afsluitdijk die op zich zelf al als technische vismigratievoorziening gaat functioneren. Dankzij de vismigratierivier hebben trekvissen weer de mogelijkheid om via een geleidelijke overgang van zoet naar zout water te migreren tussen het IJsselmeer en de Waddenzee of andersom. De vismigratierivier wordt juist nabij de sluizen van Kornwerderzand aangelegd omdat de grote hoeveelheid zoetwater die door de spuilsluizen naar de Waddenzee stroomt een grote lokstroom vormt voor trekvissen. Nu slagen die er mondjesmaat in de barrière van de Afsluitdijk te nemen maar als de vismigratierivier klaar is kunnen ze in grote getale naar hun paaigebieden trekken.

86. Texel Tidal demonstration

Een consortium van Nederlandse partijen wil een nieuwe techniek, genaamd Bluetec (een drijvende oplossing voor diverse soorten getijstroom turbines, verankerd op 30 meter diepte), in combinatie met een 200kW getijstroom turbine van Tocado, voor het eerst demonstreren op een proeflocatie van Tidal Testing Centre in het Marsdiep, vlak onder Texel. Dit betreft een bestaande testlocatie van TTC. Het beoogde demonstratie project moet leiden tot een betrouwbare en robuuste installatie oplossing voor toekomstige getijstroomparken en autonome toepassingen in ontwikkelingslanden bij eilanden en kustgemeenschappen, zoals de Waddeneilanden.

87. Solar Village Texel

Het project 'Solar Village Texel' omvat twee onderdelen:

- De realisatie van een duurzaam vakantiepark op Texel (tien woningen) m.b.v. zonnepanelen (zowel traditioneel als vernieuwende ontwerpen), warmtepompen, eventueel een brandstofcel, accu's, Smart Homes en een Smart Grid. Daarbij wordt de laatste toepassingen in de techniek toegepast, ook op het gebied van duurzaam ontwerp. De vakantie woningen worden extra geïsoleerd en voorzien van andere bouwkundige aanpassingen. Er wordt minimaal evenveel duurzame energie opgewekt als in de (energiezuinige) woningen wordt gebruikt.
- Bouw van een bijbehorend paviljoen om deze technieken te demonstreren aan andere ondernemers, bewoners en toeristen. Voor de kosten zie zijn gemoeid met de Smart Grid en het paviljoen stelt het Waddenfonds subsidie beschikbaar.

Project 88 tot en met 106

De subsidieaanvragen voor deze projecten zijn in 2015 gehonoreerd en daarmee zijn de projecten in beheer van het Waddenfonds. Zie bijlage 2 voor de projectomschrijvingen.

Bijlage 4

Tabel met vastgestelde projecten

Nr.	WF-nr.	Projectnaam	Subsidieontvanger	Subsidie WF (vastgesteld)
Door het Rijk overgedragen projecten die zijn vastgesteld				
1	200355	Kwaliteitsverbetering Noordpolderzijl	Gemeente Eemsmond	-
2	200379	Noordelijke Elfstedenvaarroute	Gemeente Leeuwarderadeel	11.073.836
3	200405	De gouden driehoek op Texel	stichting Texels Museum	2.400.000
4	200425	Waddenparels Wieringen- en Keizerspoeldijk	Gemeente Wieringen	278.352
5	200429	Waddenwandelpaden, wandelen in de Waddenregio	Stichting Landschapsbeheer Groningen	2.605.500
6	200433	Bezoekerscentrum Nieuwe Stijl Schiermonnikoog	Stichting Promenade i.o.	451.111
7	200434	Landmerken	Stichting Oude Groninger Kerken	1.146.317
8	200437	Ecologisch herstel en natuurvriendelijke inrichting Pieterbuurstermaar	College van B&W van de gemeente De Marne	640.644
9	200445	Kwelderherstel programma Groningen	Stichting Het Groninger landschap	9.340.749
10	200448	Verkweldering Bildtpolen	It Fryske Gea	405.836
11	200451	Biodiversiteit en natuurbeheer van vasteland kwelders	It Fryske Gea	1.342.729
12	203817	Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling	Zorggroep Noorderbreedte	224.556
13	203859	Herbouw historische maritieme elementen Zoutkamp	Stichting Historische Visserij Zoutkamp	551.500
14	203862	Waddenacademie	Koninklijke Ned. Akademie Wetenschappen	4.983.183
15	203883	Versterking van het unieke Texelse landschap	ANV De Liew	1.910.610
16	203903	Duurzaam Terschelling	Gemeente Terschelling	132.402
17	203913	Demonstratieproject HRe-ketel Ameland	Eneco Installatiebedrijven BV	79.395
18	203926	Verduurzaming garnalenvisserij	Verduurzaming garnalenvisserij	217.326
19	209761	Algen voor een schoner wad	Algaecom	183.152
20	209829	Zilt perspectief	Stichting Zilt Perspectief	2.557.842

Nr.	WF-nr.	Projectnaam	Subsidieontvanger	Subsidie WF (vastgesteld)
21	209831	Een sterk staaltje naar het Wad	St. B&O Poldermolencompl. De Goliath	113.749
22	209875	Biogasleiding Noordoost-Fryslân	Essent Energie Verkoop Nederland	-
23	209913	Van Polder naar Kwelder: 10 jaar ontwikkeling	It Fryske Gea	1.450.000
24	209917	Opwaardering landschappelijke waarden wierde Weiwerd	Seaports Eemhaven	363.336
25	209922	Ecomare - de westelijke waddenpoort	Stichting Texels Museum / Ecomare	712.081
Projecten na decentralisatie die zijn vastgesteld				
26	219767	2B6 demonstratieturbine in de Eemshaven	2-B Energy Holding B.V.	-
27	220387	Realisatie Waddenfun	VOF Terraheerd	99.500
28	220395	Lotuspark Ulrum	Stichting Ulrum 2034	77.339
29	220397	Wadden Waterspeelplaats Texel	Stichting Waddenhaven Texel	65.000
30	220399	Festival: Broedplaats voor jong talent	St. Internationaal kamermuziek-festival Schiermonnikoog (IKS)	15.000
31	220406	Realisatie Terschellinger logeer-vakantiehuis voor zorgtoerisme	Thuishaven Terschelling	79.373
32	220525	Zeer duurzame brede school West-Terschelling	Gemeente Terschelling	214.519
33	220545	Waddenparel Kerk Farmsum	Protestantse Gemeente Delfzijl / Kerkelijk Informatie Bureau	83.500
34	220685	Dorp van de verbeelding	Stichting Theamus	55.000
35	220785	Nieuw Bouwlust, een erf met perspectief	Vereniging Nieuw Bouwlust, wonen voor senioren i.o.	98.770
36	220844	Bouw hotel (bovenetage dorpshuis Pieterburen)	Stichting Dorpshuis Pieterburen	100.000
37	221005	Electriciteitswinning molen 'de verwachting'	Stichting Amelander Musea	14.300
38	221024	Restauratie kerk en orgel Parrega (samen Rijksmonument)	PKN Gemeente van Parrega-Hieslum	105.000
39	221225	Renovatie Dorpshuis te Oude Leije	Stichting dorpshuis Oude Leije 'Ons Gebouw'	65.000
40	221226	De Buitenplaats ONS Bos	Dorpsbelangen Houwerzijl	38.631
41	221802	Aankoop en inrichting oevers Lage Oude Veer	Stichting Landschap Noord-Holland	-
42	221843	Beweeg en ontmoetingsterp MFC Boerderij De Schooten	Buurtvereniging MFC Boerderij De Schooten	97.279
43	222029	Van Starkenborgh Mysterie	Stichting Buitengewoonleven.NU	15.000
Eindtotaal				44.387.417

Projectbeschrijvingen

Hieronder zijn de projecten omschreven. Op de website van het Waddenfonds (www.waddenfonds.nl) is een gearchiveerd en doorzoekbaar overzicht opgenomen van alle toegekende projecten, met – waar beschikbaar – een link naar meer informatie over betreffend project op internet.

Door het Rijk overgedragen projecten die zijn vastgesteld

1. Kwaliteitsverbetering Noordpolderzijl

Het project omvat het maken van informatie-/expositieruimte in Noordpolderzijl voor de bestaande bezoekers in het gebied, waaronder wadlopers. Voor dit nieuwe gebouw worden de huidige visafslag en de aanpandige gebouwen afgebroken. De aanvraag is ingediend door de gemeente Eemsmond.

2. Noordelijke Elfstedenvaartroute

Het varen van de Elfstedentochtroute is voor velen een langgekoesterde wens. Het lastige deel ligt tussen Berltsum (Berlikum) via Bartlehiem naar Leeuwarden: 'de hel van het Noorden'. Dit laatste stuk wordt nu bevaarbaar gemaakt tot een doorvaarthoogte van ongeveer 2.40 meter (brughoogte is 2.50 m). Het doel is om meer recreatie en toerisme naar dit gebied te trekken, zonder daarbij de aandacht voor de natuur en het landschap uit het oog te verliezen.

3. De Gouden Driehoek op Texel

De Gouden Driehoek is een concept waarbij diverse cultuurhistorische en landschappelijke onderdelen projectmatig in samenhang worden gerealiseerd of versterkt. De Gouden Driehoek omvat het behoud en de versterking van verschillende cultuurhistorische elementen en landschapswaarden in het gebied van de Gouden Driehoek. Dit gebied omvat ruwweg de driehoek het Maritiem & Juttersmuseum, Fort de Schans, en het Hoge Berggebied.

4. Waddenparels Wieringen- en Keizerspoeldijk

Met steun van het Waddenfonds en provincie Noord-Holland is dit natuurgebied in Oosterland ingericht en is een duurzame Ecolodge gebouwd. De Ecolodge is ontworpen volgens het principe 'Passief Bouwen', en is daarmee de eerste in zijn soort in Nederland.

5. Waddenwandelpaden, wandelen in de Waddenregio

Een aaneengesloten netwerk van 1200 kilometer wandelpaden door Groningen, Fryslân en de Kop van Noord-Holland. Gebruikmakend van het LAW kustpad met verbindende lussen door het landelijk gebied, deels over boerenland en langs cultuurhistorische pleisterplekken. Het kustgebied van Groningen, Fryslân en Noord-Holland vormt met de Waddeneilanden een uniek landschap met een sterke identiteit. Deze eigenheid wordt bepaald door de schaal van de ruimte en de herkenbaarheid van de rijke cultuurhistorie. Het ontstaan, de strijd tegen het water en de geschiedenis laten zich nog goed 'lezen' in het huidige landschap. Om deze beleving en de toegankelijkheid van het gebied te vergroten is het project Waddenwandelen in het leven geroepen.

6. Bezoekerscentrum Nieuwe Stijl Schiermonnikoog

Op Schiermonnikoog zijn de plannen voor een nieuw bezoekerscentrum, waarin acht organisaties samenwerken, in de realisatiefase terechtgekomen. De Promenade is een feit. Een unieke kans voor alle partijen om hun product te vermarkten en de toevoeging van een meerwaarde voor de toerist en eilandbewoner.

7. Landmerken

De subsidie is onder meer bestemd voor het herstel van kerkhoven en kerkenpaden, het aanbrengen van voorzieningen in kerken en kerktorens, het ontwikkelen van wandelroutes rondom kerken en het maken van toeristisch materiaal. Het gaat om acht kerken, torens en kerkhoven langs de Waddenkust: Hornhuizen, Wierhuizen, Breede, Uitwierde, Termunten, Finsterwolde, Nieuw Beerta en Oldenzijl / Oosternieland.

8. Ecologisch herstel en natuurvriendelijke inrichting Pieterbuurstermaar

Onder meer de aanleg van een plas/dras in verbrede taluds en aanleg wandelpad teneinde de natuurlijke migratie van diadrome soorten te bevorderen.

9. Kwelderherstelprogramma Groningen

Kwelderherstel Groningen wil ervoor zorgen dat de kwelders (weer) een bijzondere leefomgeving zijn voor planten, insecten en vogels. Slechts zo'n 25 verschillende planten kunnen zich in dit milieu handhaven.

Deze typische kwelderplanten trekken minstens enkele honderden soorten insecten, spinachtigen en andere ongewervelde dieren aan. Bovendien zijn de kwelders een rustplaats tijdens hoogwater voor alle vogelsoorten die in de Waddenzee voedsel zoeken. Soorten als de kluut en de tureluur broeden op de kwelders.

10. Verkweldering Bildtpôlen

Langs de noordwestkust van Fryslân ligt tussen Zwarte Haan en de pier boven Holwerd een uitgestrekt buitendijks landschap ter grootte van ruim 4.170 hectare: Noard-Fryslân Bûtendyks. Hier bevindt zich het grootste aaneengesloten kweldergebied van Europa en een onvervangbare schakel in de trekroute voor vogels. Met de financiële steun van het Waddenfonds en Rijkswaterstaat heeft It Fryske Gea dit buitendijkse gebied een nieuw gezicht kunnen geven. Waar het groen van de weilanden overheerste is een zomerpolder ontpolderd tot kwelder.

11. Biodiversiteit en natuurbeheer van vasteland kwelders

Nederland heeft een internationale verantwoordelijkheid als het gaat om kwelders: meer dan 10 % van de West-Europese kwelders ligt binnen onze grenzen. De doelstelling van het natuurbeheer voor kwelders is het handhaven of het verhogen van de soortenrijkdom en de mate van natuurlijkheid. Om deze doelstellingen te realiseren staan natuurorganisaties voor de belangrijke vraag hoe ze kwelders het beste kunnen beheren. Voor een bijdrage aan het antwoord op deze vraag is in 2009 voor een periode van vijf jaar het onderzoeksproject Biodiversiteit en natuurbeheer van vastelandskwelders opgestart. In het project wordt getracht om de effecten van verschillende beheersvormen op de biodiversiteit te onderzoeken.

12. Duurzaam zorgcentrum de Stilen Terschelling

De Stilen is nu een multifunctioneel centrum, met veertig appartementen, vier kleinschalige woningen voor psychogeriatrische en somatische verpleeghuiszorg en acht appartementen voor de vrije verhuur. Ook dagbehandeling en dagverzorging is beperkt mogelijk. In 2013 is volledige nieuwbouw gerealiseerd. Het vorige gebouw was van slechte kwaliteit en voldeed niet meer aan de techni-

sche en functionele norm. Tweede reden voor nieuwbouw was de veranderende maatschappij waar Noorderbreedte op inspeelt. De vraag naar meer zorg wordt groter. Ook de behoeften veranderen. De Stilen verandert mee. De Stilen is nu een multifunctioneel centrum (MFC) voor wonen, welzijn en zorg. Zoals het woord al impliceert is dit een centrum met meerdere functies, op een centrale plek.

13. Herbouw historische maritieme elementen Zoutkamp

Reconstructie van drie historisch-maritieme elementen met een eigentijdse functie in het dorp Zoutkamp. 'Soltcampum' is een eerste vermelding van de nederzetting Zoutkamp, in een akte van 1418. Deze benaming slaat op een afgeperkt stuk land dat gebruikt werd voor de winning - of de raffinage - van zout. Belangrijk was ook de strategische ligging: aan de monding van het Reitdiep, de voornaamste waterweg naar Groningen en via de Lauwerszee in verbinding met de Waddenzee.

14. Waddenacademie

De Waddenacademie speelt een agenderende, programmerende en informerende rol bij het onderzoek in de Waddenregio. De onderzoeksgebieden zijn: geowetenschap, ecologie, cultuurhistorie, economie en klimaat.

15. Versterking van het unieke Texelse landschap

Over een periode van 5 jaar worden 30 kilometer aan tuunwallen en 10 schapenboeten hersteld. Tuunwallen en schapenboeten zijn belangrijke pijlers van het Texelse cultuurlandschap. Voor veel toeristen vormen zij de aanleiding om op Texel te genieten van het landschap. Het landschap vormt een belangrijke basis voor de belangrijkste economische activiteit op het eiland; het toerisme.

16. Duurzaam Terschelling

In het natuurcentrum op Terschelling worden de publieksruimtes en de vitrines voorzien van LED verlichting. Dit resulteert in een beter verlichtingsniveau en een behoorlijke energiebesparing. Uit het vooronderzoek blijkt dat geothermie op Terschelling kansen biedt voor een duurzame energievoorziening. Een haalbaarheidsonderzoek is nodig als 1e fase naar de realisatie van de eerste Nederlandse elektrische centrale op basis van geothermie.

17. Demonstratieproject HRe-ketel Ameland

De HRe-ketel, ook bekend als micro-WarmteKrachtKoppeling (micro-WKK) of thuiscentrale, is een volgende stap in efficiënter gasgebruik. Deze ketel levert naast de warmte die in huis nodig is ook elektriciteit. Bij gebruik van deze nieuwe ketel hoeft er in grote centrales minder elektriciteit opgewekt te worden. Daardoor levert de HRe-ketel een significante bijdrage aan de vermindering van de uitstoot van kooldioxide (CO₂). Om de HRe-ketel in de praktijk te testen zijn de Gemeente Ameland, GasTerra en Eneco in 2009 met een proef gestart waarbij 100 HRe-ketels op Ameland geïnstalleerd worden.

18. Verduurzaming garnalenvisserij

Via drie deelprojecten wil de stichting Verduurzaming Garnalenvisserij met de waddenvereniging en de Stichting Noordzee een bijdrage leveren aan de verduurzaming van de garnalenvisserij. Het uiteindelijke doel is het verkrijgen van

duurzaamheidskeurmerk. De deelprojecten zijn een onderzoek naar de vangstverspreiding, het ontwikkelen van een pulskor om bodemberoering en bijvangst te verminderen en het vergroten van de overlevingskans voor de bijvangst.

19. Algen voor schoner wad

Het project 'algen voor een schoner wad' is een innovatief pilotproject dat is gericht op het testen van een algenkweekstelsel bedoeld om hoogwaardige eiwitten en oliën te produceren. Het stelsel wordt tevens ingezet voor hergebruik van restwarmte uit de industriële processen en van CO₂ uit rookgassen van industrie in de Eemdelta. Dit project levert in 2012 de kennis of en hoe economische en ecologische rendabele algenteelt opgeschaald kan worden bij de Waddenzeehavens en specifiek bij de productielocatie van Zeolyst.

20. Zilt perspectief

Onderzoek naar de gevolgen van de verzilting en de mogelijkheden van de landbouw om daarbij aan te sluiten.

Vier jaar lang, van 2011 tot en met 2014, verricht Stichting Zilt Perspectief op Texel en in Noordwest-Fryslân (Zurich) onderzoek naar kansen door verzilting. Ruim 125.000 hectare grond in Nederland wordt in de nabije toekomst steeds zilter, onder meer langs de Waddenkust. Voor de gebruikelijke landbouwgewassen is zout water schadelijk. De reguliere landbouw is er tot nu toe op gericht verzilting zo veel mogelijk te voorkomen. Stichting Zilt Perspectief toont aan dat verzilting juist kansen biedt. De doelstelling van ons project luidt: 'Het invullen van kennislacunes en het tonen van kansen voor teelt en verwerking van gewassen op zilte landbouwgrond rond de Wadden, met aandacht voor natuur, landschap en klimaat'.

21. Een sterk staaltje naar het Wad

Stichting Beheer en Behoud van het Poldermolencomplex De Goliath ontvangt subsidie voor het vervangen van de stalen vijzel van poldermolen de Goliath. Na het vervangen van deze vervallen vijzel kan de molen weer optimaal malen. De Goliath is van cultuurhistorisch belang voor het waddegebied vanwege de directe relatie met de Waddenzee. De molen is één van de weinige Nederlandse molens die direct op het wad heeft geloosd. De cultuurhistorische waarde van de Goliath wordt landschappelijk nog eens versterkt vanwege het contrast met de moderne windmolens van de Eemshaven, waartussen de molen is gesitueerd.

22. Biogasleiding Noordoost-Fryslân

Bij het project Biogasleiding Noordoost-Fryslân (BioNoF) wordt het biogas van meerdere producenten in Noordoost-Fryslân verzameld in een centrale opwaardeerunit. Dit gebeurt met behulp van een 32 kilometer lange biogasleiding die loopt van Dokkum naar Stiens. In de opwaardeerinstallatie wordt het biogas omgezet in groen gas dat vervolgens wordt geïnjecteerd in het regionale gasnet van Gas Transport Services (GTS).

23. Van Polder naar Kwelder: 10 jaar ontwikkeling

Het kwelderlandschap van Noard-Fryslân Bûtendyks behoort tot de één van de meest uitgestrekte van Europa. Tien jaar geleden heeft It Fryske Gea een proefverkweldering uitgevoerd om de kwelders te vergroten. Er is toen in het

deelgebied Noorderleech bij Nieuwebildtzijl een zomerpolder 'ontpolderd'. Nu wordt in opdracht van It Fryske Gea opnieuw onderzocht hoe de nieuwe kwelder zich verder heeft ontwikkeld. Het onderzoek wordt uitgevoerd door een onafhankelijk onderzoeksbureau en voorgefinancierd door het Waddenfonds, de provincie Fryslân en It Fryske Gea.

24. Opwaardering landschappelijke waarden wierde Weiwerd

Het Havenschap Delfzijl - Eemshaven heeft een plan ontwikkeld om de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de wierde Weiwerd op te waarderen. In de toekomst zal Weiwerd voorzien worden van een nieuwe functie als vestigingsplaats voor kleinschalige en kennisintensieve bedrijven. Met deze functie, waarbij rekening wordt gehouden met de waarden en structuur van de wierde, wordt voorzien in het beheer en onderhoud van de wierde. Weiwerd is een onttakelde wierde, waarvan alleen de radiale structuur nog steeds aanwezig en goed zichtbaar is. Het project is een combinatie van landschapsherstel en het leveren van een bijdrage aan de economische ontwikkeling van Delfzijl, waaraan behoefte is. Het is een voorbeeld waarbij bedrijvigheid en cultuurhistorie worden gecombineerd.

25. Ecomare - de westelijke waddenpoort

Het op een hoger plan tillen van Ecomare op het gebied van educatie en voorlichting.

Projecten na decentralisatie die zijn vastgesteld

26. 2B6 demonstratieturbine in de Eemshaven

In het project wordt in de Eemshaven een offshore windturbine met een vermogen van 6MW gebouwd en getest. Het gaat om een innovatieve turbine met twee in plaats van drie bladen, die bovendien aan de achterzijde van de turbine zijn gemonteerd. Op een ten opzichte van de wind gunstig gelegen locatie in het Eemshavengebied wordt de turbine getest en gecertificeerd. De turbine zal tevens voor de duur van 15 jaar stroom leveren aan naar verwachting 5000 huishoudens. Het ligt in de bedoeling na certificering in een volgend project een proefopstelling op zee te bouwen. Doel van het project is aan te tonen dat de 2B6 windturbine in staat is de productiekosten voor offshore windenergie te verlagen door het gebruik van minder componenten en de toepassing van slimmere installatietechnieken. Voorzien wordt dat bij toekomstige toepassing op zee de nieuwe windturbine leidt tot minder vaar- en hijsbewegingen en dus minder milieubelasting. Het project sluit aan bij de ambitie van de Eemshaven zich te willen profileren op het gebied van windenergie. Door de ligging en logistieke mogelijkheden van de Eemshaven draagt het project bij aan de kansen in dit gebied werkgelegenheid te creëren op het gebied van de productie en assemblage van windturbines. Het project wil daarnaast een bijdrage leveren aan de kennisontwikkeling rondom offshore windenergie in Noord-Nederland. Als spinoff wordt door het bedrijf 2B Energy, dat het project uitvoert, een opleidingsprogramma ontwikkeld rondom dit type windturbine en zullen stageplaatsen beschikbaar worden gesteld.

27. Realisatie Waddenfun

De familie Hekma/Classen exploiteert in Wehe Den Hoorn aan de Trekweg een landbouwbedrijf. Er is een aanvraag ingediend om het bedrijf te mogen verbreden naar multifunctionele landbouw. De familie is al actief in natuurbeheer en weidevogel-beheer. Ook draagt men het landschap op het Hoogeland een warm hart toe. De familie wil dit beter uitdragen. Daartoe is VOF Terraheerd, de toeristische recreatieve tak, in het leven geroepen. In Leens exploiteert de familie het hotel Terraheerd, in Warfhuizen een vakantiehuis en in Zuurdijk een vakantieboerderij. Nu komt daar een adventure park bij. Onder de naam Waddenfun worden in- en outdoor events voor toeristen, verenigingen, bedrijven en scholen georganiseerd. In een vrijkomende agrarische loods in Wehe Den Hoorn komt een indoor klimpark met een parcours tussen kunstmatige palen. Het park krijgt 35 klimelementen binnen en buiten. Een lange zip line naar buiten maakt het klimpark extra spannend. Ook komen er toiletten en een horecagelegenheid. Daarnaast worden in een straal van 10 km GPS-gestuurde ontdek- en beleeftochten uitgezet langs o.a. cultuurhistorische bezienswaardigheden, natuurgebieden, streekwinkels en horecagelegenheden. Waddenfun versterkt de toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht van het gebied in bestaande gebouwen vanuit persoonlijk streekeigen gastheerschap en is een goed voorbeeld van multifunctionele invulling van het boerenbedrijf.

28. Lotuspark Ulrum

Lotuspark is de naam voor het toekomstig speel- en ontmoetingspark in het oude centrum van Ulrum. Het project wordt gerealiseerd onder de vlag van Project 2034. Dat is een verzameling van ideeën en plannen voor en door de inwoners van Ulrum. De projecten worden veelal eigenhandig uitgevoerd en met eigen middelen gefinancierd. De benaming duidt op het gewenste toekomstbeeld, 200 jaar na de afscheiding van het dorp in 1834. Het Lotuspark wordt een openbare ontmoetingsplek voor kinderen, ouderen en mensen met een (verstandelijke) beperking. Buurtvereniging 'd'Olle kern' steekt de handen uit de mouwen en de kinderen uit de buurt hebben aangegeven wat ze er graag in willen hebben. Het wordt een natuurlijk 'beleefpark' met o.a. zitelementen, een prieel en een amfiteatertje. Het terrein waar het park moet komen, een voormalig hoveniersbedrijf, is op 20 juli 2012 met behulp van gemeente De Marne, provincie en fondsen aangekocht door de Stichting Ulrum 2034. Voor de inrichting doet men nu een beroep op het Waddenfonds.

29. Wadden Waterspeelplaats Texel

De Stichting Waddenhaven Texel heeft vanaf de verplaatsing van de haven Oudeschild in 2001 ingezet op het realiseren van duurzame voorzieningen en een passantenhaven met een hoge verblijfskwaliteit, passend bij de natuurwaarden van de Waddenzee. De Stichting wil samen met de Stichting Havenbelangen Oudeschild waarin de visserijorganisaties, de watersportvereniging, de ondernemers en de dorpscommissie zijn vertegenwoordigd, de aantrekkelijkheid van de haven vergroten door een bijzondere Waddenattractie te realiseren. Eerder werd met Waddenfondsgeld in de haven al een strandje aangelegd. Met Ecomare wordt in de waterspeelplaats samengewerkt vanwege de informatieve en educatieve aspecten. De Wadden Waterspeelplaats bestaat uit een groot complex van RVS-speelelementen. Met een handpompen wordt zeewater vanuit de haven

opgepompt om via allerlei goten, sluisen, bakken, waterraderen en andere mechanieken, hoog en laag, uiteindelijk weer terug te vloeien in de haven. Hiermee wordt het proces van Eb en Vloed nagebootst. De ondergrond bestaat uit een speelbak met stromend water en grind waarin naar hartenlust gekliederd kan worden. Voor kinderen tussen 4 en 12 jaar wordt de Wadden Waterspeelplaats een aantrekkelijke manier van leerzaam vermaak.

30. Festival: Broedplaats voor jong talent

Stichting Internationaal Kamermuziekfestival Schiermonnikoog (SIK) organiseert al 11 jaar met veel succes het kamermuziekfestival op Schiermonnikoog. Men heeft nu het initiatief genomen om een 6-daags festival voor jonge musici op te zetten. Het gaat om internationaal muzikaal toptalent. Er worden masterclasses, workshops, lezingen, concerten en natuurexcursies gehouden. De Broedplaats voor Jong talent vindt plaats in het laagseizoen in maart. Bij de organisatie zijn veel eilanders betrokken. Bewoners stellen hun huis open voor repetities en eilanders genieten korting op de entree. Ook natuurorganisaties doen mee met natuurexcursies. Hiermee krijgt het bredere belang voor de Wadden en het beleven dan het Waddengebied aandacht. Als dit eerste seizoen succesvol is, wil men het festival elk jaar organiseren. Het Waddenfonds heeft in dit pioniersjaar besloten binnen het programma Lokale Innovaties ruimte te bieden voor initiatieven die niet fysiek zijn en waarbij de onderlinge samenwerking wordt versterkt. Dit onder de voorwaarden dat deze initiatieven de economische structuur van het betreffende gebied in de toekomst versterken. Het gaat hierbij om een eenmalige bijdrage. De Broedplaats betreft een initiatief wat meerjarig levensvatbaar is. De Waddenfonds bijdrage is bedoeld als vliegwieleffect in economisch- en in meerjarig perspectief van dit project. Het Waddenfonds draagt alleen bij aan de opstartkosten van De Broedplaats in het eerste jaar.

31. Realisatie Terschellinger logeer-vakantiehuis voor zorgtoerisme

Het Waddenfonds draagt bij aan de verbouw van de voormalige kampeerboerderij De Jonge Jan in Formerum op Terschelling, tot een logeer- en vakantiehuis voor zorgtoerisme. Door zorg en begeleiding te combineren van eilanders met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking, met die van toeristen wordt een voldoende kritische massa bereikt om de zorginfrastructuur op het eiland in stand te houden. De eilanders kunnen hun zorg en begeleiding op het eiland zelf krijgen en hoeven daarvoor niet naar het vaste land af te reizen. Hiermee ondersteunt het project de vitaliteit van het eiland. Het garandeert een belangrijke voorziening op Terschelling, verbreedt de toeristische doelgroep, behoudt het aantal arbeidsplaatsen en breidt deze op termijn uit. Doordat de (zorg)infrastructuur gegarandeerd blijft, is het mogelijk dat ook andere initiatieven aanhaken en daarmee de voorzieningen verder kunnen uitbreiden.

32. Zeer duurzame brede school West-Terschelling

De Waddeneilanden hebben de gezamenlijke ambitie om te investeren in de mate van zelfvoorziening op het gebied van water en energie. Op de verschillende eilanden zijn de afgelopen jaren veel lokale initiatieven ontplooid. Op de locatie van de huidige Prinses Margrietschool in West-Terschelling, die wordt afgebroken, wordt een nieuwe brede school gebouwd die onderdak biedt aan diverse organisaties. Bij de bouw van de school wordt geïnvesteerd in diverse

duurzame technieken opgenomen. Om zelf energie op te kunnen wekken, wordt een koppeling gelegd met de naastgelegen sporthal, waarvan het dak door de ligging geschikt is voor zon-PV. De sporthal wordt hiervoor aangepast. Het Waddenfonds draagt bij aan de kosten voor de toepassing van duurzame technieken.

33. Waddenparel Kerk Farmsen

Tijdens de renovatie van de kerk van Farmsen zijn bij verrassing in middels 30 grafstenen blootgelegd, waaronder de middeleeuwse zerken van de historisch belangrijke familie Ripperda (1504). Een zeer waardevolle vondst, vanuit archeologisch standpunt gezien en een belangrijke vondst voor de toeristische ontwikkeling van Delfzijl en omgeving. Met dit project worden de zerken voor het brede publiek toegankelijk gemaakt, het verhaal verteld over de families en hun relatie met de omgeving (de borg). Ook wordt aangesloten op de toeristische impuls van Delfzijl e.o.

34. Dorp van de verbeelding

Dit project van de Stichting Theamus betreft het dorp Pingjum (gemeente Súdwest-Fryslân) en omgeving. Het is onderdeel van het grotere, meerjarige project Nieuw Atlantis, dat streeft naar vergroting van de sociale samenhang en naar nieuwe vormen van duurzaamheid en werkgelegenheid door het scheppen van een sterk cultureel klimaat. Daardoor moeten jongeren minder snel geneigd zijn om te vertrekken en nieuwe bewoners worden aangetrokken. Er wordt getracht werk te creëren voor kleine ondernemers en Pingjum en omgeving interessanter te maken voor het toerisme. In het project Dorp van de verbeelding wordt een interactieve, digitale tijdtabel gemaakt en gevuld via werksessies met bewoners, kunstenaars en wetenschappers. Deze tijdtabel is een instrument waarmee het verleden, de vragen van het heden en denkrichtingen voor de toekomst zichtbaar (en hoorbaar) kunnen worden gemaakt. De tijdtabel komt centraal te staan in de permanente kleinschalige tentoonstelling in de 13e eeuwse kerk van Pingjum, die zodanig is ingericht dat bezoekers uitgenodigd worden ook het gebied zelf in te gaan. De Stichting Theamus werkt in het project samen met de kerkenraad van Pingjum, Zurich en Witmarsum, Dorpsbelang Pingjum, kunstenaars, wetenschappers, bewoners, verenigingen en mensen uit de streek.

35. Nieuw Bouwlust, een erf met perspectief

Het Waddenfonds draagt bij aan de additionele kosten voor de verduurzaming van de waardevolle stolpboerderij, het ecologisch bouwen en domotica, als voorbeeldproject voor duurzaam, gezond en leeftijd gericht bouwen. Door te demonstreren dat het mogelijk is om de energieprestatie van stolpen terug te brengen, wordt bewoning van deze oude gebouwen rendabeler en zal men minder geneigd zijn over te gaan naar sloop- nieuwbouw. Het ecologische gezond bouwen is onderdeel van het totale project, dat dient als voorbeeld om nieuwe functies te vinden voor cultuurhistorische/landschappelijk waardevolle erven (en boerderijen), het ouder worden op het platteland, zo lang als mogelijk thuis blijven wonen en het organiseren van de eigen zorg. Deze totale ontwikkeling ondersteunt de attractiviteit van het Waddenlandschap en daarmee het toerisme en de lokale werkgelegenheid. De Stichting heeft tot doel ervaringen breed te verspreiden.

36. Bouw hotel (bovenetage dorps huis Pieterburen)

Door de bouw en verhuur van negen eenvoudige hotelkamers door de Stichting Dorps huis Pieterburen, is een rendabele exploitatie van het dorps huis mogelijk. Het dorps huis wordt gebouwd in de leegstaande kerk van Pieterburen (nu al enigszins als dorps huis in gebruik). Naast ontmoetingsfunctie krijgt het huis/ de kerk ook een sociaal-culturele en een zorgfunctie. Het bouwen van de hotelkamers is een middel geen doel. Het gaat de initiatiefnemers primair om een ontmoetingsplek voor de dorpsbewoners van het buurtschap Broek en Pieterburen en het stimuleren en onderhouden van een actief dorpsleven. De hotelkamers worden verhuurd aan een ondernemer in duurzaam toerisme. De ondernemer is verantwoordelijk voor de verdere afbouw en inrichting van de kamers. De bouw van de hotelkamers op de bovenverdieping van de kerk is onderwerp van deze aanvraag. De (ver)bouw van het dorps huis op de benedenverdieping van de kerk, valt buiten de aanvraag.

37. Elektriciteitswinning molen 'De Verwachting'

De Stichting Amelander Musea (STAM) onder andere eigenaar van koren en mosterdmolen De Verwachting te Hollum op Ameland gaat in samenwerking met de molenaar, de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL) en vrijwilligers de molen aanpassen zodat ook stroom kan worden opgewekt. Op het eiland mogen geen hedendaagse windturbines worden geplaatst. Op deze manier wordt de bestaande korenmolen productiever gemaakt door met windkracht stroom op te wekken voor eigen gebruik, een oplaadpunt voor elektrische fietsen (onderdeel fietsroute) en de overproductie terug te leveren aan het net.

38. Restauratie kerk en orgel Parrega (samen Rijksmonument)

De PKN-gemeente Parrega-Hieslum gaat de Johannes de Doperkerk en het bijbehorende Vermeulengorgel in Parrega (gemeente Sudwest-Fryslân) restaureren. De kerk stamt uit 1300 en is een Rijksmonument. Toen Parrega nog aan de Waddenzeekust lag, was de toren een baken voor de scheepvaart.

39. Renovatie dorps huis te Oude Leije

Het bestuur van dorps huis Ons Gebouw in Oude Leije gaat het dorps huis aanpassen aan de eisen van de tegenwoordige tijd en meer ruimte creëren voor de plaatselijke verenigingen. Men wil flexibeler met de ruimte om kunnen gaan, zodat meer verenigingen tegelijkertijd activiteiten kunnen ondernemen en ook meer activiteiten voor de (oudere) jeugd kunnen worden gepland. Daarnaast worden ICT-voorzieningen aangebracht voor flexplekken, die het dorpsbewoners mogelijk maken om te werken op afstand. Dit ter ondersteuning van de op gang gekomen remigratie van de bevolking en het aantrekkelijk maken van Oude Leije voor de vestiging van (nieuwe) inwoners. Verder wordt het gebouw uitgebreid met presentatie- en vergaderruimtes.

40. De Buitenplaats, ONS Bos

Sinds het verdwijnen van het dorps huis is er in Houwerzijl behoefte aan een ontmoetingsplaats voor volwassenen en een speelplaats voor de kinderen. In het bestaande wandelbosje naast de Theefabriek wordt daartoe door de Vereniging Dorpsbelangen Houwerzijl De Buitenplaats ontwikkeld. Dit moet een ontmoetings-

tingsplek worden met een gedeeltelijk overdekte zitgelegenheid, een aantal speelelementen met een natuurlijke uitstraling en een jeu-de-boules-baan. Er worden tevens natuureducatieve voorzieningen geplaatst. Het plan combineert de functies 'ontmoeten', 'natuur' en 'spelen' (ONS) als volgt:

- **Ontmoeten:** toegangspoort met informatiebord, bankjes, gedeeltelijk overdekte ontmoetingsplaats De Buitenplaats met buitentafel en vuurplaats en jeu-de-boules-baan.
- **Natuur:** vogelkastenbos, insectenhotel, belvédère, vlechtwerk, sloten met flauwe taluds, open plekken in het bos, fruitbomen en –struiken en nieuwe wandelpaden.
- **Spelen:** avonturen-klimpad, watertafel/watergotenbaan, gevelde boomreuzen, stapstenen/stoppels, glijbaan, kabelbaan.

41. Aankoop en inrichting oevers Lage Oude Veer (Noord Holland)

In de Anna Paulownapolder Oost in de Kop van Noord-Holland worden vijftig hectare landbouwgebied aan de oever van de oude wadkreek Lage Oude Veer aangekocht en ingericht voor natuurontwikkeling. Tegenwoordig loopt de kreek dood tegen de Amstelmeerdijk, vroeger was deze deel van een systeem van geulen en platen tussen het eiland Wieringen en de duinenrij van Den Helder naar Schoorl. De provincie Noord-Holland wil dat een deel van het gebied wordt omgevormd tot natuurlijke moerassen en natte graslanden. Dit is een belangrijk argument om het project uit te voeren. Daarnaast maakt het gebied deel uit van het waddenwandelnetwerk. De doelen van het project zijn:

- Realisatie van een hoogwatervluchtplaats en foerageergebied voor met name steltlopers.
- Ontwikkeling van zilte vegetaties in de binnendijkse overgangszone van zout naar zoet water.
- Aanleg van rietzones met interne waterplassen als leefgebied voor rietvogels als karekiet en roerdomp en mogelijk ook de waterspitsmuis.
- Ontsluiting voor wandelaars en ruiters.

De volgende inrichtingsmaatregelen worden genomen:

- Dempen van sloten om zout kwelwater langer vast te kunnen houden in het gebied.
- Opnieuw uitgraven van oorspronkelijke laaggelegen geulen.
- Afsluiten van het watersysteem van het omringend gebied en instellen van natuurlijk waterpeil.
- Aanleg van rietvelden en natuurlijke oevers.
- Aanleg van onverharde wandel- en ruiterspaden.

42. Beweeg- en ontmoetingsterp MFC Boerderij De Schooten

Dit project betreft het herstel en de herinrichting van een deels geërodeerde terp nabij de wijk De Schooten in Den Helder. Hierop staat een eeuwenoude boerderij staat, die als multifunctioneel centrum gebruikt wordt. Het grondwerk omvat een aanzienlijk deel van het project. Op de terp worden een Beweegtuin voor ouderen met beweegtoestellen en bankjes, een Doe- en Belevingstuin voor kinderen tot 12 jaar met speeltoestellen en een Actietuin voor tieners met sportvoorzieningen en een jeugdhonk ingericht. De cultuurhistorie van de terp en de boerderij

wordt via informatiepanelen onder de aandacht gebracht. De terp blijft voor het overgrote deel zichtbaar zoals die dat nu ook al is.

43. Van Starckenborgh Mysterie

Dit project betreft de aanleg van een interactieve rondgang over het landgoed van de borg Verhildersum die de rijke geschiedenis ervan 'beleefbaar' maakt. Bezoekers moeten het mysterie van de vermissing van het geheime 'van Starckenborgh recept' voor een tulband oplossen door de 10 benodigde ingrediënten op te sporen. Daarvoor hebben de initiatiefnemers (Jolly Jellyfish game studio in samenwerking met schrijvers, kunstenaars, culturele instellingen en de borg Verhildersum) een 'game' ontwikkeld die de fysieke wandel ervaring combineert met digitale en interactieve belevenissen. Doel ervan is het aantal bezoekers te verhogen en met name de jeugd te trekken. Basis voor de rondgang zijn een tiental verhalen over de geschiedenis van de borg en de omgeving, die schrijvers van de Schrijversvakschool Groningen gaan schrijven. Met het 'van Starckenborgh mysterie' worden jong en oud samengebracht, traditionele en digitale media gecombineerd en smelten het fysieke en het digitale samen doordat bezoekers voor de oplossing van het mysterie al hun zintuigen moeten gebruiken.

Colofon

Tekst	Jacqueline IJzerman IJzerman Communicatie Johan van der Wal, Dick Hamhuis & Gerard van der Veer Waddenfonds
Eindredactie	Johan van der Wal & Gerard van der Veer Waddenfonds
Fotografie	Joachim de Ruyter, Henry Dost, Annelies Ruesink, Henri Vos, provincie Groningen
Vormgeving	Klaas Pot Provincie Fryslân

